

Henryk Hryniewski

ჰენრიკ ჰრინევსკი

Polish Embassy
in Georgia

Tbilisi 2007 თბილისი

კონფერენცია/კონფერენცია/CONFERENCE

კონფერენცია ნაუკოა, poswaczona pamieci Henryka Hryniewskiego, profesora ASP w Tbilisi w latach 1922-37, odbyła się 20 grudnia 2005 r. w Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi.

1922-37 წლებში თბილისის სახმატკრო აკადემიის პროფესორის ჰენრიკ ჰრინიესკის სლოგანსაფი მიღღწლილი კონფერენცია შედგა 2005 წლის 20 დეკემბერს თბილისის სახმატკრო აკადემიაში

The conference in memory of Henryk Hryniewski, professor at the Academy of Fine Arts in Tbilisi between 1922-37, was held on December 20, 2005, at the Academy of Fine Arts in Tbilisi.

Pomysł i organizacja konferencji/რეცია და კონცეფციის, ასევე კონფერენციის ორგანიზატორი/ Concept and organization of the conference: prof. Henryka Justynska/ პროფ. ჰენრიეტა იუსტინსკა

Współpraca przy organizacji konferencji/თანამშრომლობა/ Cooperation: Kinga Nettmann-Multanowska/კინგა ნეტმან-მულტანოვსკა

MONOGRAFIA მემორაფია/MONOGRAPHY

Pomysł i opracowanie/რეცია ავტორი და რედაქტორი/Concept and editing: Kinga Nettmann-Multanowska/კინგა ნეტმან-მულტანოვსკა Projekt, დიზაინი/Design: Nata Kubaneishvili/ნატა კუბანეიშვილი/ Nata Kubaneishvili

Redakcja wersji polskiej/პოლონური ტექსტის რედაქტორი/ Editing of the Polish text: Kinga Nettmann-Multanowska/კინგა ნეტმან-მულტანოვსკა

Korekta wersji gruzińskiej/ქართული ტექსტის კორექტორი/ Proofreading of the Georgian text: Tamar Bakuradze/თამარ ბაკურაძე Korekta wersji polskiej/პოლონური ტექსტის კორექტორი/ Proofreading of the Polish text: Janina Jagielska/იანინა იაგიელსკა Tumaczenie na j.polski i j.gruziński/პოლონურ და ქართულ ენებზე თარგმანი Polish & Georgian translation: Marina Warsimaszvili/ მარინა ვარსიმაშვილი Tumaczenie na j.angielski/ინგლისურ ენაზე თარგმანი/ English translation: Maki Cielecka/მაკა ციელსკა

Niniejsza publikacja powstała w oparciu o materiały archiwalne zebrane przez Henrykę Justynską, profesora ASP w Tbilisi/ შედგენილია პროფ. ჰენრიეტა იუსტინსკას საარქივო მასალების მიხედვით /This publication is based on materials collected by prof. Henryka Justynska, lecturer at the Academy of Fine Arts in Tbilisi.

Wymiary prac podane są w centymetrach/ წიგნში განთავსებული ყველა ნაშეუყურის ზომა მოცემულია სანტიმეტრებში/ All sizes in centimeters

Oznaczenia (wym?) (rok?) użyte w opisach ilustracji wskazują, że dane dot. wymiarów dzieła lub daty jego powstania są autorem niniejszej publikacji nieznanne/ შემოკლებები (ზომ.?) (თარიღ.?) აღნიშნავს, რომ კუბლიკატის ავტორის აღნიშნულ ნაშრომშია შექმნის დროს მათ მოკლებობასა და თარიღთან დაკავშირებული მონაცემები არ მოუპოვებოვარ/ Abbreviations (dim.?) (date?) indicate that at the time of writing data concerning the size of works or the year in which they were created were not available to the authors of this publication.

Publikacja jest rozpowszechniana bezpłatnie/ პუბლიკაცია გრკულდება უსასიფლოვ/ This publication is distributed free of charge

Ambasada RP w Tbilisi wyraża serdeczne podziękowania za pomoc przy organizacji konferencji Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi, a w szczególności jej Rektorowi, prof. Gii Buchadzezu. Dziękujemy również wszystkim biorącym w niej udział prelegentom: prof. Meri Karbelashvili dr Leyli Nanitashvili, doc. Nino Zaalishvili oraz dr Annie Mgaloblishvili,prof. Eduardow Ambokadze i prof Dymitriemu Chachutashwilemu. Ponadto, dziękujemy za udostępnienie materiałów archiwalnych i pomoc w przygotowaniu publikacji następującym osobom i instytucjom: pracownikom Centralnego Archiwum Historycznego w Tbilisi; pracownikom Narodowej Biblioteki Parlamentu Gruzji; pracownikom Państwowego Muzeum Sztuki Ludowej i Użytkowej w Tbilisi; pracownikom Gruzjińskiego Narodowego Muzeum Sztuki Ilm. Szalwy Amiranashvili; pracownikom Państwowego Muzeum Literatary Gruzjińskiej Ilm. Giorgi Leonidzege oraz pracownikom Muzeum Ilji Czawczawadze w Saguramo, a także pani Helenie Rodkiewicz, panu Archilowi Darczi, panu Jurijowi Moczatowowi i panu Lewanowi Taktakishviliu.

პოლონეთის საელჩო საქართველოში კონფერენციის მოწეობის დახმარების გაწევისათვის მადლოვებებს განზღადებს თბილისის სახმატკრო აკადემიის და განსაკუთრებით მისი რექტორის ბ. გია ბუჯე, თა მბოლონადლოზა გინძა, გადგეხადოთ კონფერენციის ორგანიზება, რომლებიც სიტყვით გამოვიდნენ მასზე: პროფ. მერი კარბელაშვილი, დოქ. ლელი ნანიტაშვილის ასისტ პროფ მინო ზაალიშვილის, დოქ. ანა მგალობლიშვილის პროფ. ედუარდ ამბოკაძეს და პროფ დიმიტრიას სანუტაშვილის მადლობას ვუხდით ასევე იმ პირებსა და დაწესებულებებს, რომლებმაც თვითნათ არჩიებში დაგვიწყეს და წინამდებარე გამოცემის სახელ-მუხეუბის დაგეხმარონეს ესენი არიან: საქართველოს ისტორიის ცენტრალური არქივის თანამშრომლები, საქართველოს პარლამენტის ბიბლიოთეკის თანამშრომლები, საქართველოს სახლუფო და გამოეეეებითი ხელომების თბილისის სახელმწიფო მუხეუბის თანამშრომლები, მადლა ამირანაშვილის სახელობის საქართველოს ხელომების სახელმწიფო მუხეუბის თანამშრომლები, გიორგი ლომიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუხეუბის თანამშრომლები და ილია ჭავჭავაძის საეუბრბოს სახელ-მუხეუბის თანამშრომლები. მადლობას ვუძღვით აგრეთვე კალბატონ ელენე როდკევიჩს, მაც არჩილ დარჩიას, იური მეჩტოვსა და ლევან თაქთაკიშვილს.

The Polish Embassy in Tbilisi would like to express its gratitude to the Academy of Fine Arts in Tbilisi and especially to its Rector prof. Gia Bugadze for their assistance in organizing the conference. We would like to thank all the participating speakers, prof. Meri Karbelashvili dr. Leyli Nanitashvili, assistant prof. Nino Zaalishvili and dr. Anna Mgaloblishvili, prof. Eduard Ambokadze and prof Dimitri Khakhutashvili. We also thank the following individuals and institutions for providing access to their archives and assistance in preparing this publication: the staff of the Georgian Central Historical Archives in Tbilisi; the staff of the Georgian Parliamentary Library; the staff of the Georgian State Museum of Folk and Applied Arts in Tbilisi; the staff of the Shalva Amiranashvili Georgian National Museum of Art; the staff of the Giorgi Leonidze State Museum of Georgian Literature; and the staff of the Ilia Chavchavadze House Museum in Saguramo; and also Ms. Helene Rodkiewicz, Mr. Archil Darchia, Mr. Yuri Mechtov, and Mr. Levant Taktakishvili.

Spis treści

Wstęp	4
Henryk Hryniewski—autobiografia	8
Materiały z konferencji	16
EDUARD AMBOKADZĔ , Henryk Hryniewski—ilustrator dzieł Ilji Czawczawadzego	
DYMITRI CHACHUTASZWILI , Henryk Hryniewski	
MERI KARBELASZWILI , Henryk Hryniewski i jego ilustracje do „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego	
ANNA MGALOBLISZWILI, Henryk Hryniewski i ikonostas cerkwi Kwaszweti	
LEJLA NANITASZWILI, Henryk Hryniewski—piewca gruzińskiej kultury	
NINO ZAALISZWILI, Malarz Henryk Hryniewski—ofiara sowieckich represji lat 30. XX w.	
Wspomnienia o Henryku Hryniewskim	72
WACHTANG BERIDZĔ , Henryk Hryniewski	
ETERI CICISZWILI, Mój starszy kolega i nauczyciel	
MANANA GEDEWANISZWILI, Michail Gedewaniszwili—zleceniodawca Hryniewskiego	
Materiały archiwalne	92
Zyciorys Henryka Hryniewskiego, HENRYKA JUSTYŃSKA	146

შინაარსი

შესავალი	4
ჰენრიკ ჰრინევსკის ავტობიოგრაფია	8
კონფერენციის მასალები	16
ედუარდ ამბოკაძე , ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებების პირველი ილუსტრატორი	
ჰენრიკ თედორუს ძე ჰრინევსკი	
დimitრი ხახუტაშვილი, ჰენრიკ ჰრინევსკი	
მერი კარბელაშვილი , ჰენრიკ ჰრინევსკი და მისი ილუსტრაციები ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულისათვის	
ანა მგალობლიშვილი, ჰენრიკ ჰრინევსკი და ჭავჭავაძის ეკლესიის კანკელი	
ლელია ნანიტაშვილი, ჰენრიკ ჰრინევსკი — ქართული კულტურის ამაგდარი	
ნინო ჯაალიშვილი, 30-იანი წლების საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლი მხატვარი ჰენრიკ ჰრინევსკი	
მონსენებები ჰენრიკ ჰრინევსკიზე	72
ვახტანგ ბერიძე , ჰენრიკ ჰრინევსკი	
ეთერი ციციშვილი, ჩემი უფროსი მეგობარი და მასწავლებელი	
მანანა გედევანიშვილი, მიხეილ გედევანიშვილი — ჰრინევსკის შემგვეთი	
საარქივო მასალები	92
ჰენრიკ ჰრინევსკის ბიოგრაფია, ჰენრიკა იუსტინსკაია	146

Contents

Introduction	4
Henryk Hryniewski's autobiography	8
Conference speeches	16
EDUARD AMBOKADZĔ , Henryk Hryniewski: the illustrator of “The Collected Works of Ilia Chavchavadze”	
DIMITRI KHAKHUTASHVILI , Henryk Hryniewski	
MERI KARBELASHVILI , Henryk Hryniewski and his illustrations for “The Collected Works of Ilia Chavchavadze”	
ANNA MGALOBLISHVILI, Henryk Hryniewski and the Kwashveti iconostasis	
LEYLA NANITASHVILI, Henryk Hryniewski: an eulogist of Georgian culture	
NINO ZAALISHVILI, Henryk Hryniewski: a victim of the Soviet repressions of the 1930s	
Reminiscences about Henryk Hryniewski	72
VAKHTANG BERIDZĔ , Henryk Hryniewski	
ETERI TSITSISHVILI, My older friend and teacher	
MANANA GEDEVANISHVILI, Mikhail Gedevanishvili—Hryniewski's client	
Archival materials	92
Henryk Hryniewski's biography, HENRYKA JUSTYŃSKA	146

Wielokrotnie podczas mojej pracy w Gruzji przekonywałem się o tym, jak aktywna na przełomie XIX i XX w. była tu polska diaspora. Okazuje się bowiem, że nie ma dziedziny, w której nie daloby się odnaleźć śladów działalności mieszkających w Gruzji Polaków— artystów, architektów, inżynierów, lekarzy czy nauczycieli.

Jedną z piękniejszych kart w historii gruzińskiej kultury zapisał Henryk Hryniewski. „Zapisał”, choć w jego przypadku należałoby raczej powiedzieć „zilustrował”. Był bowiem Hryniewski autorem ilustracji do wydanych w 1914 r. „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego, wybitnego pisarza i ojca gruzińskiej myśli niepodległościowej.

Można pokusić się o stwierdzenie, że wraz z tą piękną książką, która jest dziś bibliofilskim rarytasem przechowywanym w pietyzmem w wielu gruzińskich domach, trafił on do grona zasłużonych dla kultury Gruzji. A było to jedynie jedno z wielu jego artystycznych dokonań.

Niestety, jako ofiara stalinowskich represji 1937 r., został skazany na dziesięciolecie zapomnienia. Dziś przywracamy pamięć o nim w przekonaniu, że jest postacią, która do tej pory nie doczekała się należytego i godnego uznania. Materiały zamieszczone w niniejszej publikacji to wszystko to, co udało się przez lata ocalić: jego prace, rękopisy, fotografie, wspomnienia, jak również referaty z konferencji naukowej zorganizowanej na Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi w 2005 r.

Mam nadzieję, że oddadzą one całe bogactwo jego osobowości i talentu...

Moje specjalne podziękowania przekazuję Rektorowi Akademii Sztuk Pięknych, profesorowi Gii Buchadzemu, bez którego pomocy zorganizowany przez naszą Ambasadę w 2005 r. „Rok Hryniewskiego” nie miałby takiej oprawy.

JACEK MULTANOWSKI
Ambasador RP w Tbilisi

საქართველოში მუშაობის პერიოდში არაერთხელ დავრწმუნებულვარ იმაში, თუ რაოდენ აქტიური ცხოვრებით ცხოვრობდა აქ პოლონური დიასპორა XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე. თურმე არ არსებობს სფერო, საქართველოში მცხოვრებ პოლონელთა მოღვაწეობის კვალი რომ არ აჩნდეს: მხატვრების, არქიტექტორების, ინჟინრების, ექიმებისა თუ მასწავლებლების.

ქართული კულტურის ისტორიაში ერთ-ერთი ულამაზესი გვერდი ჩაწერა ჰენრიკ ჰრინევსკიმ. თუმცა ამ შემთხვევაში ალბათ უპირიანი იქნებოდა, გვეთქვა „მოხატა“, რადგან სწორედ ჰრინევსკის ეკუთვნის გამოჩენილი მწერლის ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებების 1914 წელს გამოცემული კრებულის ილუსტრაციები.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ამ ლამაზი წიგნით, რომელიც ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენს და სიამაყით ინახება მრავალი ქართველის ოჯახში, ჰრინევსკი ქართული კულტურის დამსახურებულ მოღვაწეთა რიგებს შეუერთდა.

სამწუხაროდ იგი 1937-იანი წლების სტალინური რეპრესიების მსხვერპლი გახდა და მისი სახელიც დავიწყებას მიეცა.

დღეს ჩვენ საშუალება მოგვეცა, ამ გამოცემით შევახსენოთ იგი მკითხველს, რადგან დარწმუნებულები ვართ, რომ ჰრინევსკის პიროვნებას დღემდე არ რგუნებია სათანადო აღიარება.

წინამდებარე გამოცემაში თავმოყრილია გადარჩენილი მასალა: მისი ნამუშევრები, ხელნაწერები, ფოტოსურათები, მოგონებები და 2005 წელს თბილისის სამხატვრო აკადემიაში ჩატარებული მეცნიერული კონფერენციის რეფერატები.

იმედი მაქვს, მოძიებული მასალა მთლიანობაში წარმოაჩენს შ. ჰრინევსკის პიროვნებისა და ტალანტის სიმდიდრეს.

განსაკუთრებულ მადლობას ვუძღვნი საზხატეორო აკადემიის რექტორს, ბატონ გია ბუღაძეს, რომლის დახმარების გარეშეც ჩვენს საელჩოს გაუჭირდებოდა 2005 წელს ჩატარებული „ჰრინევსკის წელიწადის“ ასეთ მაღალ დონეზე ორგანიზება.

იაცეკ მულტანოვსკი
პოლონეთის ელჩი საქართველოში

Over the years of my work in Georgia I rediscovered time and again just how active the Polish Diaspora was here at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. It seems that there was no profession or area of public life that wasn't marked by Poles living in Georgia—artists, architects, engineers, doctors and teachers.

One of the most beautiful chapters of the Georgian culture was “drawn” by Henryk Hryniewski. He was the author of the illustrations for the 1914 edition of “The Collected Works” of the great writer and father of the Georgian independence thought—Ilia Chavchavadze. Thanks to this beautiful book, a sought after bibliophilic rarity today, Hryniewski found a permanent place among the outstanding Georgian artists. And it was only one of his many artistic achievements.

Unfortunately, because he was a victim of the Stalinist repressions in 1937, his name was condemned to years of obscurity. Today we try to restore his memory in view of the fact that until now he has not received proper recognition. In this publication you will find all that was saved over the years—his works, manuscripts, photographs, memoirs and papers on his subject

presented at the conference at the Academy of Fine Arts in Tbilisi in 2005.

I hope that the material presented here does reflect the full measure of the man and his talent...

I would like to express my special thanks to the Rector of the Academy of Fine Arts, prof. Gia Bugadze, without whose help the “Henryk Hryniewski Year” organized by our Embassy in 2005 would never have been such a success.

JACEK MULTANOWSKI
Polish Ambassador to Georgia

Polish Embassy
in Georgia

Henryk Hryniewski

ჰენრიკი
ჰრინევსკი

Przez dziesięciolecia nazwisko Henryka Hryniewskiego było przemilczane. Podczas studiów na Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi zdarzało mi się je usłyszeć z ust moich profesorów, jednak zawsze wymawiane było szeptem. Mijały lata, a postać Hryniewskiego wzbudzała moje coraz większe zainteresowanie, jednak trudno było dowiedzieć się o nim czegokolwiek. Dopiero w latach 80. XX w. zaczęły ukazywać się na jego temat pierwsze informacje.

Kim był ów tajemniczy artysta? Dlaczego jego nazwiska nie wolno było wspominać? Czyżby dlatego, że rozstrzelano go w marcu 1938 r. jako wroga władzy radzieckiej z powodu czujego donosu?

Ten zbiór dokumentów i wspomnień o Henryku Hryniewskim ma przybliżyć sylwetkę tego wybitnego człowieka, przedstawić jego twórczość i odpowiedzieć na pytania od lat dręczące wiele osób, które zetknęły się z nazwiskiem i dorobkiem tego artysty. Nie są to zadania łatwe, bowiem po jego aresztowaniu w 1937 r. (przypuszczalnie w listopadzie) i rewizji, jego mieszkanie i pracownia były całkowicie zdewastowane, a większość prac uległa zniszczeniu. Jednak to, co pozostało, ukazuje nam namiastkę wielkiego talentu i wiedzy oraz wszechstronności artysty.

Ze wspomnień jego uczniów oraz tych, którym dane było się z nim zetknąć, wylania się obraz człowieka dobrego, możnaby rzec pocziwego, jednak niezłomnego w swych przekonaniach. Jako przykład może posłużyć jego obrona Wydziału Architektury na ASP przed likwidacją pod koniec lat 20. XX w. (dodam, że wydział ten istniał tylko i wyłącznie na tbiliskiej uczelni).

Jaki był ten niewysoki, piwnooki mężczyzna z krótką siwą brodką, przechadzający się po Tbilisi w swoim charakterystycznym miękkim filcowym kapeluszu? Kim był człowiek, któremu gruzińska sztuka tak wiele zawdzięcza? Co wiemy o życiu artysty, założyciela i profesora ASP w Tbilisi—życiu, które tak tragicznie się zakończyło?

Mam nadzieję, że uda nam się w niniejszej publikacji odpowiedzieć na te pytania.

HENRYKA JUSTYŃSKA
Profesor Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi

ათწლეულების განმავლობაში ჰენრიკ ჰრინევსკის სახელი ბნელით იყო მოცული. მის შესახებ მესმოდა ხოლმე კერ კიდევ თბილისის სამხატვრო აკადემიაში სწავლის პერიოდში. აკადემიის პროფესორ-მასწავლებლები მის სახელს უოველთვის ჩურჩულით წარმოთქვამდნენ. დროთა განმავლობაში ამ პიროვნებისადმი ჩემი დაინტერესება მატულობდა, მაგრამ მასზე რაიმეს გაკება რთული იყო. მის შესახებ ინფორმაცია ხელმისაწვდომი მხოლოდ XX საუკუნის 80-იან წლებში გახდა.

რას წარმოადგენს ეს იდუმალეზი მოცული მხატვარი? რად არ შეიძებოდა მისი სახელის ხსენება? იქნებ იმიტომ, რომ 1938 წლის მარტში იგი დასმენის შედეგად დახვრიტეს როგორც საბჭოთა ხელისუფლების მტერი?

ამ გამოცემის მიზანია, უკეთ წარმოაჩინოს ჰრინევსკის პიროვნება, ვაგვეცნოს ამ გამოჩენილი ადამიანის მოღვაწეობა და ვასცეს პასუხი იმ კითხვებს, რომლებიც დღემდე არ ასვენებს უამრავ ადამიანს. ეს მეტად რთული ამოცანაა, რადგან 1937 წელს (საგარაუდოდ ნოემბერში) ჰრინევსკი დაპატიმრეს, ჩხრეკის შემდეგ მისი ბინა და სახელოსნო დაარბიეს, ხოლო ნაშუშვერები განადგურდა. მაგრამ რაც გადარჩა, ისიც ნათლად მეტყველებს მხატვრის მრავალფეროვანი ტალანტისა და ცოდნის შესახებ.

მისი მოსწავლეებისა და ნაცნობების მოგონებების საფუძველზე შეიქმნა უდიდესი სიკეთისა და მტკიცე შეხედულებების მქონე ადამიანის პორტრეტი. ლიკვიდაციამდე, XX საუკუნის 20 წლების ბოლოს, იგი შეოპოვრად იცავდა თბილისის სამხატვრო აკადემიაში არქიტექტურის ფაკულტეტის შენარჩუნების იდეას. (შეგინნავ, რომ ეს ფაკულტეტი მხოლოდ თბილისის აკადემიაში ფუნქციონირებდა).

როგორი პიროვნება იყო ეს საშუალო სიმაღლის, თაფლისფეროვალეზა, ჰალარა, წეროსანი კაცი, რომლისგანაც ესოდენ დავალეზულია ქართული ხელოვნება? რა არის ცნობილი ამ მხატვრის - თბილისის სამხატვრო აკადემიის დამფუძნებლისა და პროფესორის - ცხოვრების შესახებ, ცხოვრებისა, რომელიც ასე ტრაგიკულად დასრულდა?

იმედი მაქვს, ეს გამოცემა პასუხს გასცემს დასმულ კითხვებს.

პროფესორი ვენრიკა იუსტინსკაია
თბილისის სამხატვრო აკადემია

For decades the name of Henryk Hryniewski was shrouded in silence. When I was a student at the Academy of Fine Arts in Tbilisi I rarely heard it mentioned by my professors and, if ever they did, it was always in whispers. With the passage of time the figure of Henryk Hryniewski evoked my growing interest, but it was very difficult to learn anything about him. Only in the 1980s some information about the man started to surface.

Who was this mysterious artist? Why was it forbidden to mention his name? Was it because as a result of a denunciation he was executed in March 1938 as an enemy of the Soviet authorities?

This collection of documents and memoirs about Henryk Hryniewski seeks to acquaint the reader with this remarkable man and his work, and to address many unanswered questions regarding his life. This is no easy task because after his arrest in 1937 (most probably in November) his studio and apartment were devastated and most of his work destroyed. Still, what is left demonstrates the great talent, knowledge and versatility of this artist.

From the memoirs of his pupils and others lucky enough to have met him emerges the image of a good, kind-hearted man, who was at the same time steadfast in his convictions. Proof of this was his opposition to the closure of the Department of Architecture at the Academy of Fine Arts in the end of the 1920s (it is worth mentioning that such a department existed only at the Tbilisi Academy).

Who was this slight, brown-eyed man with a short white beard, who was often seen strolling through the streets of Tbilisi in his characteristic soft felt hat? Who was this man to whom Georgian art is so indebted? What do we know about the life of this artist, who was both founder and professor of the Tbilisi Academy of Fine Arts, and whose life ended so tragically?

I hope that this very publication will provide answers to all these questions.

HENRYKA JUSTYŃSKA
Professor of the Academy of Fine Arts in Tbilisi

искусств

1871 в г. Курмаисе. В 1877-1898 - про-
екции (Италия, Франция и Германия). Обра-
зования получила во Флоренции - Арх-
т., а в Германии два года изучала арх-
туру в Мюнхене. После возври-
тия в Россию работала в Милане в обла-
сти искусств. Участвовала на выставках
в Венеции, Париже, Милане, где состояла
членом Об-ва. с 1902г.; а в 1907г. избран чл-
ном Императорского Об-ва. Приглашена преподава-
ть в Школе Рисов. при том же Об-ве. в 1904 году,
стала директором Императорского Курса Рисов. при
секретариате того же Об-ва в 1904 и оста-
лась в нем до 1918г. После преподавания
в Школе Рисов. и Курсе Рисов. в ведомств-
ной Академии Искусств. в должности пре-
дседателя. Была, 1916г. утверждена Советом
Искусств. В 1917г. тем же советом была
избрана по Истории Искусств - читала лекции

Curriculum vitae

Urodziłem się 2.11.1869 r. w mieście Kutaisi. W latach 1877-1898 mieszkałem zagranicą (we Włoszech, Francji i w Niemczech). Wykształcenie średnie oraz wyższe otrzymałem we Florencji—w Akademii Sztuk Pięknych, a w Niemczech przez dwa lata studiowałem architekturę na Politechnice w Karlsruhe. Po powrocie do Gruzji—w Tyflisie—nieprzerwanie kontynuowałem pracę w dziedzinie sztuk plastycznych. Brałem udział w wystawach Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych (KTKSzP), którego byłem członkiem od 1902 r.; w 1907 r. zostałem mianowany dożywotnym członkiem tego Towarzystwa. W 1904 r. zaproponowano mi posadę nauczyciela rysunku w Szkole Rysunku przy tym Towarzystwie; byłem też kierownikiem kursów zawodowych (rysunku) przy KTKSzP. W 1904 r. zostałem wybrany na stanowisko sekretarza tego Towarzystwa, funkcję tę pełniłem do 1918 r. Po przemianowaniu Szkoły Rysunku na Szkołę Malarstwa i Rzeźby pod patronatem byłej petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych byłem nauczycielem tej Szkoły; w 1916 r. otrzymałem „mianowanie” rady profesorskiej petersburskiej ASP. W 1917 r. rada ta mianowała mnie na wykładowcę historii sztuki— wykłady prowadziłem do 1921 r. W 1918 r. zostałem mianowany na stanowisko dyrektora tyfliskiej Szkoły Malarstwa i Rzeźby przez radę pedagogiczną KTKSzP—stanowisko to zajmowałem do czasu przekształcenia Szkoły Malarstwa i Rzeźby w Akademię Sztuk Pięknych Gruzji, tj. do 1921 r. Byłem też nauczycielem rysunku i perspektywy w Zakaukaskim Technikum Kolejowym w latach 1917-19. W 1922 r. rada profesorska Państwowego Uniwersytetu w Tyflisie zaproponowała mi etat wykładowcy rysunku architektonicznego na Wydziale Politechnicznym. Od 1922 r. do 1928 r. byłem kierownikiem tego wydziału. Mimo jego licznych reorganizacji, nieprzerwanie pracowałem tam jako wykładowca do czasu, kiedy ostatecznie przekształcono go w Zakaukaski Instytut

Przemysłowy, gdzie pracuję do dziś. W 1932 r. zaproponowano mi stanowisko profesora perspektywy i rysunku specjalistycznego w Zakaukaskim Instytucie Zaocznym; gdzie pracuję obecnie. W 1921 r. Rada ASP Gruzji mianowała mnie na stanowisko profesora rysunku architektonicznego na Wydziale Architektury oraz perspektywy na innych wydziałach ASP. W 1923 r. Narkompros Gruzji¹ mianował mnie na stanowisko dziekana Wydziału Architektury na ASP. W 1927 r. Narkompros mianował mnie prorektorem ds. nauki na ASP Gruzji. W 1929 r. zostałem zwolniony z tej funkcji na własną prośbę. W czasie przekształcania ASP Gruzji w WChTel²—fakultet „IZO”³ przy Wyższej Szkole Pedagogicznej, i w końcu w tyfliską ASP—nieprzerwanie pracowałem tam na stanowisku profesora perspektywy i akwareli; stanowisko to zajmuję i obecnie.

Praca społeczna: w 1912 r. brałem udział w organizacji sekcji architektury przy KTKSzP, celem której było prowadzenie badań dot. zabytków starożytnej architektury i malarstwa Zakaukazia, przede wszystkim Gruzji. W 1914 r. zostałem wybrany na przewodniczącego tej sekcji—pracowałem tam do 1921 r. W 1917 r. zostałem wybrany na przewodniczącego Zjednoczonych Tyfliskich Towarzystw Artystycznych. Pracowałem tam do 1919 r.—wydrukowano sprawozdanie. W 1912 r. specjalna komisja pod kierownictwem profesora Iwane Dżawachiszwilego powierzyła mi zadanie zilustrowania akademickiego wydania dzieł Ilji Czawczawadzego. Pracę tę wykonałem, książkę wydano drukiem. W 1914 r. wspólnie z architektem A. Kalginem zaprezentowaliśmy na konkursie projekt budynku byłego Banku Szlacheckiego w stylu gruzińskim. Otrzymaliśmy I nagrodę. Mój wkład w projekt stanowiła artystyczna oprawa budynku. W 1916 r. razem z architektem Kalginem otrzymaliśmy I nagrodę za projekt Panteonu Gruzji. W 1926 r. Zarząd Dróg Kolejowych Zakaukazia zlecił mi zaprojektowanie w stylu gruzińskim fasady nowego budynku Zarządu Dróg Kolejowych. Pracę wykonałem. W 1905 r. współpracowałem z gazetą „Cnobis Purceli”; rysowałem z natury rozmaite sceny i wydarzenia tamtych czasów, rysunki te drukowano na stronach tej gazety. W 1910 r. brałem udział w organizacji Gruzjińskiego Muzeum Historyczno-Etnograficznego, a także

w naukowo-artystycznych wyjazdach służbowych (w rejony kutański, borczaliński, goryjski i achalcchski), celem których było dokonanie pomiarów i szkiców z natury starożytnych zabytków gruzińskiej architektury. Wykonane prace (pomiarów, widoki ogólne namalowane akwarelą, kopie i odbitki starożytnych fresków, kopie rzeźb, starożytnych ornamentów etc.) znajdują się w Muzeum Gruzji w Dziale Historii i Etnografii. W Komitecie ds. Walki z Analfabetyzmem aktywnie zajmowałem się zagadnieniami z zakresu sztuki i architektury. Podobnie w Komisji przy byłym Tyfliskim Komitecie Rękodziela: tkactwo, garncarstwo, wyroby ceramiczne oraz inne rodzaje twórczości artystycznej. W 1921 r. Narkompros Gruzji mianował mnie na przewodniczącego „IZO” przy Głównym Komitecie Artystycznym; funkcję tę pełniłem do reorganizacji tego komitetu. W tym samym czasie zostałem mianowany członkiem komisji wyceniającej wartość artystyczną i naukową zbiorów byłego Kaukaskiego Muzeum. Jako przewodniczący „IZO” brałem udział w tworzeniu Akademii Sztuk Pięknych Gruzji. Dekretem Rewkomu Gruzji⁴ w 1921 r. znalazłem się w spisie osób zasłużonych dla nauki i sztuki II kategorii, dzięki czemu przez rok wypłacano mi emeryturę. Przy Zarządzie Związków Zawodowych (IZO-RABIS)⁵ byłem członkiem komisji kwalifikacyjnej i pojedynczej, a także brałem udział w tworzeniu rozmaitych programów dla projektów konkursowych w Tyflisie. W latach 1922-1929 byłem też przewodniczącym Kasy Zapomogowej przy ASP. W 1928 r. byłem oddelegowany służbowo do Borżomi w celu dokonania wyceny wartości artystycznej wszystkich pałaców w Borżomi i stworzenia odpowiedniego raportu w tej sprawie. Od 1933 r. pełnię funkcję stałego konsultanta w dziedzinie architektury i sztuki przy TIFsowiecie⁶; a także stałego konsultanta przy zarządzie budowy Domu Władz Gruzji.

Publikacje: 1) Analiza gruzińskiego ornamentu, rękopis i szkicownik; 2) Perspektywa linearna i teoria cienia dla malarzy i architektów. (Pozytywnie oceniona przez radę profesorską ASP, Instytut Inżynierijno-Budowlany i Zakaukaski Instytut Zaoczny); w druku w wydawnictwie „Szroma”—wydanie w języku gruzińskim, przytłumaczył inż. B. Gokadze.

H. Hryniewski
19-III-34⁷

¹ Od ros. Narodnyj Komitet Proświeszczenia (Narodowy Komitet Oświaty).

² Od ros. Wyższyj Chudożestwiennyj i Techničeskiej Instytut (Wyższa Szkoła Artystyczna i Techniczna).

³ Od ros. Izbrazitelnyje iskustwa (sztuki plastyczne).

⁴ Od ros. Rewolucyjnyj Komitet (Komitet Rewolucyjny).

⁵ Od ros. Izbrazitelnyje iskustwa [IZO] (sztuki plastyczne), rabotniki iskustwa (RABIS) (pracownicy sztuki/ł).

⁶ Od ros. Tyfliskij Sowiet (Rada Miasta Tyflisi).

⁷ Rękopis przechowywany w archiwum ASP w Tbilisi.

CVICULUM VITAE

Родился в 1869 г. 2/II. в гор. Кургане. В 1891-1898 - про-
живал за границей (Италия, Франция и Германия). Отра-
батывал средние и высшие познания в Германии - в ака-
демии Художеств, а в Германии два года изучал архи-
тектуру в Политехнической Школе в Карлсруэ. После возвра-
щения в Брест, непрерывно работал в Могилеве в обла-
сти изобразительных искусств. Участвовал на выставках
Кортиса Кавказского Об-ва Искусств, где снискал
действительным званием Об-ва. Принимал преподава-
тельную работу в Школе Рисов. при том же Об-ве. в 1904 году,
а также заведывающим рисовальным Курсами (рисов.) при
К. Д. Н. "И. Выбран секретарем того же Об-ва в 1904 и оста-
вался в этой должности до 1912. После преобразования
Школы Рисов. в Школу Живописи и Скульптуры в ведении
Евлия Петербург - Академии Художеств в должности пре-
подавателя этой Школы. Зам. 1914. утверждена Советом
професс. Петерб. Акад. Худож. В 1917 г. после советских собы-
тий утверждена лектором по истории Искусств - читала лекции
до 1921 г. В 1918 г. избран педагогическим Советом Кав. Об-ва Н. Ч.
в директором Могилев. Школы Живописи и Скульптуры. - до
фактически занимал до реорганизации Школы Н. Ч. в Высш.
Школе Худож. Брестом. н. с. до 1921 г. Сначала преподавателем рисов.
и перспектива в З. К. С. Стройтехнической техникумы с 1917-18
В 1922 г. Выбран Советом профессоров Госуд. Университета
в Могилеве, преподавателем Архитектуры, при Школе
Искусств - с 1922 - 1928 - занимал кафедру по

этими предмету. При всех реорганизациях этого факультета непрерывно продолжал свои работы. Выполнил до послыдей реорганизации в Зах. Инд. Инстит - где и ныне продолжает работать. В 1932 г. приглашен в Зах. Запад. Инст - в качестве профессора перспектив и специализ. рисования; работу отны веду и сейчас. В 1921 г. Советом Акад. Худож. Грузии избран профессором арх. рисования к. архит. факульт. и по перспективе и на академич. факультете в. х. т.р. 1928 г. Назначен Наркомпросом Грузии деканом архит. факульт. в. х. т. В 1927 г. Назначен Наркомпросом директором по учебной части в Акад. Худ. Тр. - В 1929 освобожден от должности эти согласно личному заявлению. В период реорганизации Акад. Худ. Т. - в В. Х. Инст. - Факульт. Иностр. Языков Инст. и, наконец, в Тифлисе. Акад. Худ. непрерывно продолжал свои работы в качестве професс. перспектив. и архитектур. живописи; преподавая работу карандашом и ныне -

общественная работа: в 1912 г. принимал участие в организации Худож. Архит. секции при К. О. И. Инст. которой состоял в кандидатской степени по искусству древней архит. и живописи Захаряшвили, а в действительности Грузии. В 1914 г. избран председателем этой секции - работал до 1921 г. В 1917 - был избран председателем в объединенной Тифлисской Лиге Искусств. Работа этой организации продолжалась до 1929 г. Успешный платный отчет. В 1912. Специальная комиссия над кафедрами. Професс. И. Ефремовичем

2

получила много положительных отзывов за год.
Вклад. Изданный советским У. Каравадзе - Работа
была выполнена и отпечатана. В 1944. совместно
с архитектором А. Кавчакиан, посетившим на как
курсе по архитектуре проекта здания для бывшей
Грузинского банка в Грузинская стиме. Получили
1^ю премию, приняли участие в выставке в области
художеств. по оформлению. В 1946. совместно с
архит. Кавчакиан: получили 1^ю премию за проект
Кантона в Грузин. В 1926. правительством З. Ш. Это
получило много отзывов в Грузинская стиме
фасада нового здания прав. З. Ш. Работа была
много доведена до конца. В 1908 году сделали студентки
кни газеты, "Кавказ - Курьер"; рисунки выполнены
с натуры, откликнулись к событиям того времени, дела
лишь на страницах этой газеты. В 1910 г. принимала
участие в организации Историко-Этнографического Муз.
в Грузии, а также участвовала в научно-художественном комит.
в Тифлисе, (Кутаисский, Боржоманский, Зугдидский и Квеминский
уезд) рисунки также подготовлены автор. В те зарисовки
с натуры древние мастеров Грузии и Грузии архитектуры.
Турция. Неопубликованные работы (обзоры, рисунки в виде панорам
ков акварелью, фресками древние фрески, остальное
сюжетные рисунки отразив древних организмов и пр.) были
находиться в Музе Грузии в отделе Историко-Этнографическом.
В 60-е распространения грамотности, рисунки были
внес участие в работе по всем вопросам худож. архитек.
картотипа. По таким же вопросам работали в комиссии.

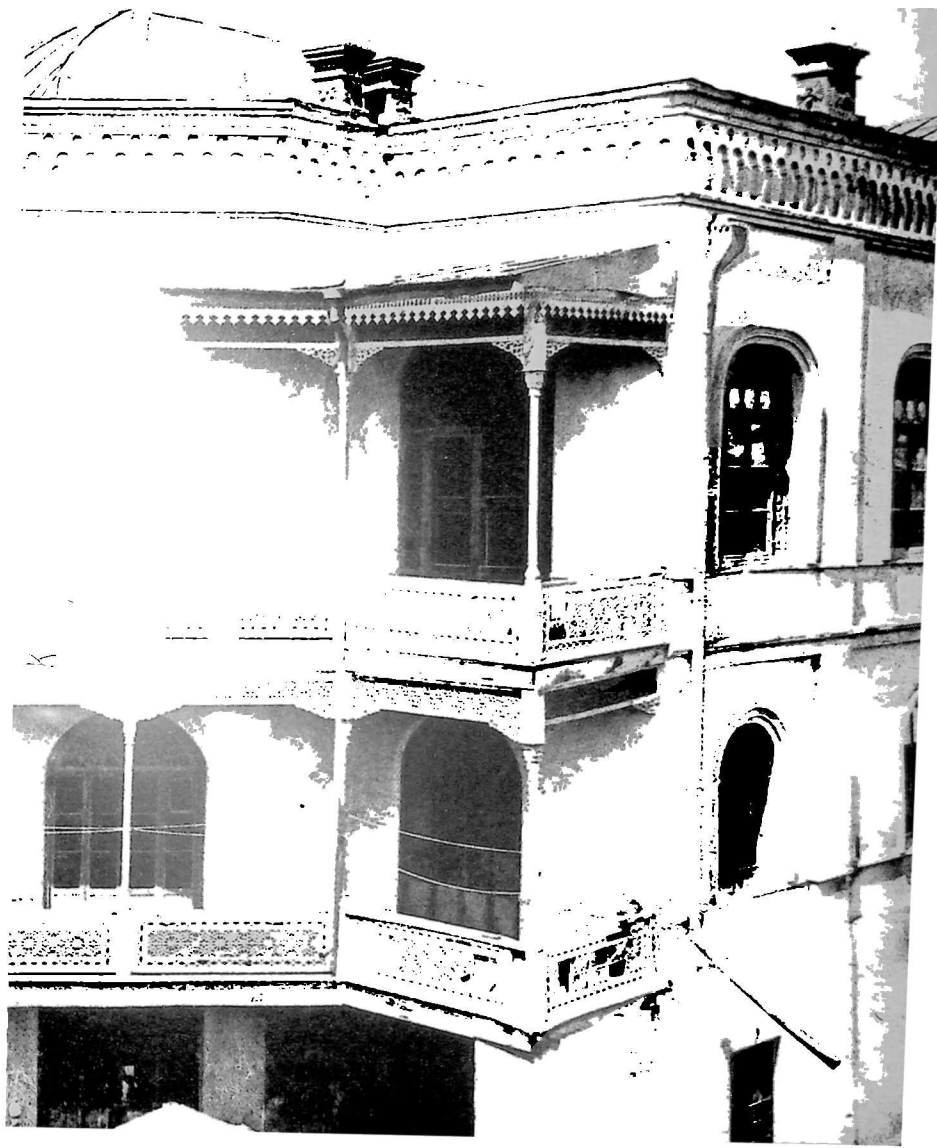
• **Uwaga:**

Przypisy w przedmowaach na język polski fragmentach wykładów oznaczone jako **[przyp. aut.]** pochodzą od ich autorów; wszystkie inne, nieoznaczone, zostały dodane celem **uzupełnienia i objaśnienia tekstu** podczas opracowywania polskiej wersji.

• **შენიშვნა:**

სქოლიოები, რომლებიც აღნიშნულია როგორც ავტორის სქოლიო და დედადი ტექსტის ავტორებს ეკუთვნის. დასაბუთებნი სქოლიოები, რომლებსაც არ აქვთ აღნიშვნა, რედაქციონის პროექსშია დასაბუთებულნი.

Henryk Hryniewski — ilustrator dzieł Ilji Czawczawadzego (fragmenty)⁸

Eduard Ambokadze⁹

(...) Gdy w 1922 r. w Tbilisi założono Akademię Sztuk Pięknych, Hryniewski został jednym z jej profesorów. Wśród pierwszych wykładowców-pedagogów Akademii byli przedstawiciele dawnej gruzińskiej szkoły malarstwa i rzeźby, a także zaproszone przez uczelnię nowe grono artystów.

Rada profesorska Akademii składała się ze słynnych malarzy, rzeźbiarzy i architektów. Byli to m.in.: Gigo Gabaszwili, jeden z prekursorów gruzińskiego malarstwa realistycznego, Jakob Nikoladze, pierwszy gruziński rzeźbiarz, Jewgieni Lanceray, wspaniały malarz, a także inni znakomici ówczesni malarze — Josef Charlemagne, Egisze Tatewosjan oraz architekci — Anatolij Kalgin i Nikołaj Sewerow.

Hryniewski w owym czasie mieszkał tuż obok Akademii, na jej podwórku, gdzie dziś stoi nowy gmach — uczelniany wieżowiec. Chyba wszyscy absolwenci Akademii do 1960 r.¹⁰ pamiętają piętrowy, kopulasty budynek — dom Henryka Hryniewskiego. Mieszkał w nim do 1937 r.¹¹(...)

Akademik Wachtang Beridze¹² w swojej książce tak opisuje ów budynek: „Oprócz wielkiej, wysoko sklepionej

⁸ Ilja Czawczawadze (1837-1907) — jeden z najwybitniejszych gruzińskich pisarzy, myślicieli, działacz społeczny, ojciec gruzińskiej myśli niepodległościowej, jeden z twórców i orędowników idei nowoczesnej Gruzji, święty Gruzjińskiej Cerkwi Prawosławnej; zginął w zamachu zorganizowanym przez bolszewików w 1907 r. Dzieła Czawczawadzego zostały wydane pośmiertnie w 1914 r. przez Michaila Gedewaniszwilego. Tom ten ilustrował Henryk Hryniewski.

⁹ Malarz, profesor tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych; zm. 2007.

¹⁰ Tj. do roku, w którym rozpoczęła się budowa wieżowca.

¹¹ Tj. do roku jego aresztowania.

¹² Wachtang Beridze — student w pracowni Hryniewskiego, późniejszy profesor Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi i akademik; autor książki „Wspomnienia”, Tbilisi 1987.

sali Gabaszwiłego (Gigo Gabaszwili mieszkał tuż obok) było jeszcze kilka pomieszczeń, wśród nich pracownia Henryka Hryniewskiego, gdzie często bywaliśmy, ja i moi koledzy z Akademii. Czasami właśnie tam mieliśmy zajęcia. Bardzo pociągała nas atmosfera pracowni, jej wyposażenie i obrazy, wśród nich prace autorstwa samego Hryniewskiego. Był on bowiem mistrzem akwareli, a także autorem szkiców gruzińskich zabytków. W pokoju obok mieściło się studio baletowe jego żony, słynnej nauczycielki tańca Marii Perini¹³. Tam zaczęli swą karierę chyba wszyscy znani tancerze baletu gruzińskiego lat dwudziestych i trzydziestych. Pracownie Hryniewskiego i Gabaszwiłego oraz studio Perini zostały zburzone, kiedy zapadła decyzja o budowie wieżowca Akademii. (...)

W 1912 r. w „Sachalcho Gazeti” („Gazecie Narodowej”) (nr 626) Kita Abaszidze, działacz sztuki i działacz społeczny, w swoim artykule „Sprawa pomnika Ilji” pisał: „Komisja złożona ze specjalistów Stowarzyszenia”¹⁴ (malarze Hryniewski, Szmerling i Gabaszwili, architekt Kalgin, profesor Iwane Dżawachiszwili i inżynier Kurdiani) 15 czerwca br. zbadała pomnik nagrobny Ilji Czawczawadzego wraz z niszą, wykonany przez J. Nikoladzego”. Jak się okazało, nisza ta miała usterki, które należało zlikwidować. Tą naprawą mieli się zająć: profesor Iwane Dżawachiszwili, architekt Kalgin i malarz Hryniewski, z pomocą inżyniera Magradze i architekta Kldiaszwili. (...), „Przebieg posiedzenia komisji wywarł na nas wielkie wrażenie. Upewniliśmy się bowiem, że z każdym dniem imię Ilji otaczane jest coraz większym szacunkiem, i to nie tylko przez każdego Gruzina, ale także każdego mieszkańca Kaukazu”.

W tym kontekście warto przytoczyć słowa wypowiedziane przez Hryniewskiego: „Imię Ilji jest drogie nie tylko Gruzinom, ale każdemu, kto urodził się lub wzrastał w Gruzji. Dazymy go takim samym głębokim szacunkiem, jak każdy Gruzin i będziemy zawsze bronili jego dobrego imienia”. Słowa te Hryniewski wygłosił na

posiedzeniu Stowarzyszenia¹⁵ w 1912 r., czyli na dwa lata przed ukazaniem się drukiem „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego, ilustrowanych przez Hryniewskiego właśnie. Publikacja ta została wydrukowana przez Michaiła Gedewaniszwiłego w 1914 r. (...) Po ukazaniu się książki Gedewaniszwili miał powiedzieć: „Oto spełniły się dawno temu wyśnione marzenia. (...) To literacka próba malarskiego wydania dzieł Ilji. (...) Stanowi ona wielki krok naprzód w dziedzinie gruzińskiego edytorstwa”¹⁶. (...)

W owych czasach w Gruzji tworzyli już malarze wykształceni zagranicą. Ale i wśród nich nie znalazłby się taki, który podobałby zadaniu stworzenia dzieła sztuki w dziedzinie ilustracji książkowej. Tę lukę wypełnił Henryk Hryniewski i zrobił to wspaniale.

„Obecnie w gruzińskiej grafice nie można wymienić niczego wartościowego”— pisał Beno Gordeziani¹⁷ w swojej książce „Gruzińska grafika”. „Wyjątek stanowi wydany przez Gedewaniszwiłego w 1914 r. tom Ilji Czawczawadzego, ilustrowany przez Hryniewskiego. Używając po mistrzowsku czarnych i białych płam, wprowadził on szereg nowości do gruzińskiej ornamentyki i ilustracji.”

Wśród ilustracji na szczególną uwagę zasługują kolorowe akwarele, które przedstawiają głównych bohaterów utworów. Do dzisiaj są one wspaniałym przykładem realizmu w rysunku. (...)

Nie zamierzam opisywać każdej po kolei ilustracji. Chcę jedynie przedstawić opinie tych osób, które miały bezpośredni kontakt z omawianym dziełem.

Akademik Wachtang Beridze: „Po raz pierwszy ze sztuką zetknąłem się w dzieciństwie. Były to żywe obrazy, ilustracje książkowe—barwne ilustracje Hryniewskiego. Zrobiły one na mnie wielkie wrażenie. (...) Pociągały

¹³ Maria Perini—włoska balerina; miała syna z pierwszego małżeństwa; z Hryniewskim nie miała dzieci. Po aresztowaniu Hryniewskiego deportowana z terenów ZSRR.

¹⁴ Chodzi o Kaukaskie Towarzystwo Krzewienia Sztuk Pięknych, założone w 1902 r. w Tbilisi. Hryniewski był jednym z jego założycieli.

¹⁵ Patrz > przypisy nr 14.

¹⁶ Fragment wstępu do „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego [კავკასიურ ი. თხზულებანი, მიხეილ გედევანიშვილის გამოცემა, ტფ., 1914, წინასიტყვაობა. (Czawczawadze I, Dzieła zebrane, Tbilisi 1914, wydanie Michaiła Gedewaniszwiłego)].

¹⁷ გორდეზიანი ბ., კართული გრაფიკა, თბილისი, 1959. [Gordeziani B., Gruzińska grafika, Tbilisi 1959].

mnie one bardziej, niż ilustracje „Rycerza w tygrysięj skórze”¹⁸. Bodajże pierwszym w moim życiu spotkaniem z gruzińską architekturą były załączniki graficzne do tego samego wydania. Oczywiście, wtedy nie przyszło mi nawet do głowy, że po kilku latach poznam autora tych prac osobiście i zostanę jego studentem w Akademii”¹⁹.

(...) Siła i popularność pierwszego ilustratora utworów Ilji Czawczawadzego wyraża się w tym, że kolejni ilustratorzy wciąż wzorują się na nim. (...)

Od aresztowania 68-letniego malarza i jego rozstrzelania minęło prawie sześćdziesiąt lat. A wśród nas nadal nie ma nikogo, kto złożyłby wyrazy szacunku należnego artyście, który co prawda nie był z pochodzenia Gruzinem, ale zawsze pozostawał wierny Gruzji. (...)

Przytoczę tu jeszcze inne wydarzenie z biografii Hryniewskiego. 15 lutego 1927 r. decyzją Centralnego Komitetu Wykonawczego została stworzona Komisja ds. Wyceny Antyków (chodziło głównie o rozkradziony i wywieziony w 1921 r. przez Rząd Tymczasowy „skarby Gruzji”, tj. manuskrypty, wyroby zdobnicze, w tym biżuterię emaliowaną). Prezesem komisji został Wukol Beridze²⁰, a jej członkami: Giorgi Czubinaszwili, Dyrektor Narodowej Galerii Obrazów, Dymitri Szewardnadze, Dyrektor Muzeum Historycznego, Sergi Gorgadze²¹, a także Henryk Hryniewski i malarz Josef Charlemagne.

Komisja została powołana, aby zbadać zawartość katalogów muzealnych oraz całą dostępną literaturę, przestudiować listę wywiezionych przedmiotów, przebadać miejscowe muzea, a także zebrać informacje od osób prywatnych—i na tej podstawie złożyć odpowiednie sprawozdanie ze swoich prac²². (...)

¹⁸ „Rycerz w tygrysięj skórze”—XII-wieczny poemat epicki autorstwa Szoty Rustawego—gruzińskiego poety uznawanego za jednego z największych poetów doby średniowiecza. Poemat z ilustracjami autorstwa Michała Ziczego (opracowanie graficzne Grigola Tatiszwiliego) wydał w 1888 r. Giorgi Kartweliszwili (1827-1901)—bogaty kupiec, mecenas sztuki i działacz społeczny.

¹⁹ ბერიძე ვ. ბიოგრაფიკული თხზულებანი, 1987. [Beridze W. Wspomnienia, Tbilisi 1987].

²⁰ Wukol Beridze—naukowiec i badacz, ojciec Wachtanga Beridzego.

²¹ Sergi Gorgadze—pisarz, historyk, językoznawca.

²² Gruzjińskiego skarbów nie udało się jednak w całości odzyskać.

Gruzja musi w końcu docenić wkład Hryniewskiego w rozwój jej kultury. (...) Powinniśmy zrobić wszystko, co w naszej mocy, by choć częściowo odkupić naszą winę w stosunku do wspaniałego malarza, wychowawcy, pedagoga i działacza społecznego.

ილია ჭავჭავაძის ნანარმოებების პირველი ილუსტრატორი ჰენრიკ თევდორეს ძე ჰრინევსკი

ედუარდ ამბოკაზე²³

დაიბადა საქართველოში, ქ. ქუთაისში, 1869 წელს, ეროვნებით პოლონელი თევდორე ჰრინევსკის ოჯახში. აქვე უფლებობდა დაწვებით ცოდნას, ხოლო შემდეგ უმაღლესი სამხატვრო განათლება იტალიაში, ფლორენციის ნატიფი ხელოვნების აკადემიაში მიიღო. 1922 წელს თბილისში საქართველოს სამხატვრო აკადემიის დარსებისთანავე იგი ამ აკადემიის პროფესორად მიიწვიეს. აკადემიის პირველი პროფესორ-მასწავლებლები იყვნენ ფერწერისა და ქანდაკების როგორც ძველი სკოლის წარმომადგენლები, ისე მოწვეული კადრები. პროფესორთა საბჭოში შედიოდნენ გამოჩენილი მხატვრები, მოქანდაკეები და ხუროთმოძღვრები. ისინი ათეული წლების მანძილზე მოღვაწეობდნენ აკადემიაში და დიდი ამაგი დასდეს მას. აკადემიის ამაგდართა შორის იყვნენ ახალი რეალისტური ქართული მხატვრობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი გიგო გაბაშვილი, პირველი ქართველი მოქანდაკე იაკობ ნიკოლაძე, რუსეთიდან ჩამოსული შესანიშნავი მხატვრები: ევგენი ლანსერე, იოსებ შარლემანი, ელიშე თათევოსიანი, ჰენრიკ ჰრინევსკი, არქიტექტორები: ანატოლი კალგინი და ნიკოლოზ სევეროვი.

ჰრინევსკი იქვე, სამხატვრო აკადემიის უკანა ეზოში ცხოვრობდა, სადაც ახლა ახალი კორპუსი დგას. ვინც აკადემიაში სწავლობდა 1960-იან წლებამდე, ყველას ემახსოვრება ჰენრიკ ჰრინევსკის ორსართულიანი გუმბათოვანი სახლი. იგი სწორედ ამ სახლში ცხოვრობდა 1937 წლამდე.

²³ მხატვარი, თბილისის სამხატვრო აკადემიის პროფესორი; გარდაიცვალა 2007 წ.

აი, როგორ იგონებს აკადემიკოსი ვახტანგ ბერიძე ამ შენობას: „გარდა გაბაშვილის დიდი კამაროვანი დარბაზისა [მოგეხსენებათ გიგა გაბაშვილი იქვე გვერდით ცხოვრობდა], იყო კიდევ რამდენიმე დარბაზი, მათ შორის ერთი გუმბათოვანიც — ჰენრიკ ჰრინვესკის სახელოსნო, სადაც ხშირად ვყოფილვართ მე და ჩემი ინსტიტუტელი ამხანაგები [ჰრინვესკი ბერიძის მასწავლებელი იყო], ხანდახან იქ გვაშეცადინებდა კიდევ, სახელოსნოს ატმოსფერო ძალიან გვიზიდავდა — ნივთებით, სურათებით, მათ შორის იყო თვით ჰრინვესკის ნამუშევრები. ბრწყინვალე აკვარელისტი იყო და შესრულებული ჰქონდა, სხვათა შორის, ქართული ძეგლების ჩანახატებიც. მუზიკულ დარბაზში მოთავსებული იყო მისი მუულის, ცეკვის ცნობილი მასწავლებლის, პერიონის სტუდია. მგონი, ამ სტუდიაში აიღდა ფეხი ქართული ბალეტის ყველა მსახიობმა ოციანი და ოცდაათიანი წლების დასაწყისში.“

სამხატვრო აკადემიის ახალი კორპუსის აშენებას შეეწირა ჰრინვესკისა და გაბაშვილის უოფილი სახელოსნოების შენობები და პერიონის სტუდიის დარბაზიც.

ჰ. ჰრინვესკი თავიდანვე დიდად იყო დაინტერესებული ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლთა შესწავლით და საქართველოს სივყარულით გამსჭვალული. სწორედ ამან განაპირობა ის, რომ მისი მოღვაწეობის ქვაკუთხედად იქცა საქართველოს მარეტიალური კულტურა, ხელოვნება, ისტორია, ლიტერატურა, ქართველი ერის ის სულიერი საგანძური, რომლითაც საზრდოობდა უკვლას ის მოღვაწე, ვისაც მასზე ზრუნვა ჰქონდა გათავისებული.

1922 წელს, როდესაც ჰენრიკ ჰრინვესკი სამხატვრო აკადემიაში მიიწვიეს, ის უკვე 53 წლის დაბრძენებული მხატვარი იყო. ანატოლი კალგინთან ერთად იგი თანაავტორი იყო ქართული სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის შენობის პროექტისა — ახლანდელი პარლამენტის ბიბლიოთეკა. მას უკუთვნის ამ

შენობის ინტერიერის მხატვრულად გაფორმება. ეს საკითხი, ალბათ, ცალკე კვლევის საგანია.

ამ დროისათვის ჰ. ჰრინვესკის ქართული პერიოდული პრესიდანაც იცნობდნენ. იგი ცხრაასიან წლებში თანამშრომლობდა „ცნობის ფურცლის“ სურათებიან დამატებასთან. იქ იბეჭდებოდა მისი დოკუმენტური ჩანახატები.

ასეთი დონისა და უნარის მქონე მხატვარი, უეჭველია, სამხატვრო გამოფენებშიც მონაწილეობდა. სამხატვრო გამოფენები კი საქართველოში ხშირად იმართებოდა.

1912 წ. „სახალხო გაზეთში“ (№626) ქართველი კრიტიკოსი და საზოგადო მოღვაწე კიტა აბაშიძე სტატიაში „ილიას ძეგლის საქმე“ წერდა: „წერა-კითხვის გამრეცხველი საზოგადოების კრების დადგენილებების თანახმად, შედგა კომისია საზოგადოების გამგეობის სპეციალისტებისა (მხატვრების — გრინვესკის, შერლინგის და გაბაშვილის, ხუროთმოძღვარის კალგინისაგან, პროფესორ ივანე კავახიშვილისაგან, ინჟინერ ქურდიანისაგან) ... ამ კომისიამ 15 ივნისს დაათვალეირა ი. ნიკოლაძის მიერ გაკეთებული სტატუა ილიას საფლავზე დასადგმელი და აგრეთვე ნიში სტატუისათვის“. ნიშის თაობაზე კომისიამ გარკვეული შენიშვნები გამოთქვა. კერძოდ, ითქვა, რომ, თუ ის დეფექტები, რომლებიც ამ ნიშს გააჩნდა, მოსაზობილი არ იქნებოდა, შეუძლებელი იქნებოდა მისი ასე დატოვება. ამის გამო, — ვკითხულობთ იქვე, — კომისიამ ამოირჩია სამი კაცი: პროფესორი ივანე კავახიშვილი, ხუროთმოძღვარი კალგინი და მხატვარი ჰრინვესკი, რომ ინჟინერ მამრაცქესა და ხუროთმოძღვარ კლდიაშვილთან ერთად შესდგომოდნენ ამ ნიშის გადაკეთებას.“

როგორც ვხედავთ, ჰენრიკ ჰრინვესკის სახელი ფიგურირებს ისეთი პიროვნების გვერდით, როგორიც იყო ივანე კავახიშვილი, რომელთან ერთადაც მიიწვიეს ჰრინვესკი კომისიაში ილიას ძეგლის პროექტთან დაკავშირებით.

აი რას გვამცნობს შემდეგ წერილის ავტორი: „ჩვენზე ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა ამ კომისიის სხდომამ, მოახდინა იმით, რომ დავგრძედი, ილიას სახელი დღითი-დღე იზრდება, დღითი-დღე სათაუჯანო ხდება არა თუ უოველი ქართველისათვის, არამედ უოველი რიგიანი კავკასიელისათვის, ამ მხრივ ფრიად შესანიშნავი იყო მხატვარ გრინვესკის სიტყვები: „... ილიას სახელი არა მარტო ქართველებისთვისაა თაუჯანსაცემი, არამედ უოველი უცხოელისათვის, რომელიც საქართველოში დაბადებულია და აღზრდილია. მისი სახელის პატივისცემას ჩვენც ისეთი მოწიწებით და ისეთივე კრძალვით ვეკიდებით, როგორც ქართველი ერი და ჩვენც არასდროს არ მოვიტყენებთ, და არც არავის ნებას მივცემთ, მისი სახელის ხსენებას უდიერად და უკადრისად მოეჭვენო“.

ეს სიტყვები ჰრინვესკიმ 1912 წელს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების კრებაზე წარმოთქვა, ანუ ორი წლით ადრე, ვიდრე ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა I ტომი გამოვიდოდა ჰენრიკ ჰრინვესკის მიერ შემკობილი და დასურათებული. თუ გავითვალისწინებთ მაშინდელი ბეჭდვითი საქმის მდგომარეობას საქართველოში, იმ სიძნელეებს, რაც მას თან ახლდა, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამ პერიოდში მხატვარს უკვე დაწებული ჰქონდა აღნიშნულ წიგნზე მუშაობა, რომელიც 1914 წელს გამოსცა მიხეილ ალექსანდრეს-ძე გედევანიშვილმა, ცნობილმა ეკიმა და მეცნიერმა. 1885 წლის „ვეფხისტყაოსნის“ ქართველიშვილისეული გამოცემის შემდეგ ეს აკადემიურად გაფორმებული პირველი წიგნი, მისი გამოშვების მიხედვით გედევანიშვილის სიტყვებით რომ ეთქვამთ, „... არის ოცნება საქმედ ქცეული, დიდი ხნის ნაფიქრო-ნაზარი ... ერთგვარი ცდა სალიტერატურო სამხატვრო გამოცემისა“ ჩვენი მხრიდან კი დავძენდით, რომ ეს მართლაც „ნაბიჯის წინ წადგმა“ იყო იმ დროის ქართულ ბეჭდვით და საგამომცემლო საქმეში. როგორც ცნობილია, მიხაი ზიჩმა

„ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციები ქართველ ხალხს სრულიად უანგაროდ უსახსოვრა. მე მჭერა, რომ ჰრინვესკიმაც იგივე გააკეთა ილიას ერთტომეულის გამოცემისას, თუცა ამის დამამტკიცებელი არანაირი საბუთი არ გამაჩნია.

იმ ხანებში საქართველოში უკვე იყვნენ მხატვრები, რომლებმაც საზღვარგარეთ შეისწავლეს მხატვრობის საფუძვლები, მაგრამ მხატვარი, რომელიც წიგნის ილუსტრაციას ხელოვნების დონეზე აიყვანდა, შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენში არ იყო. სწორედ ეს თეთრი ადგილი შეავსო ჰენრიკ ჰრინვესკიმ და თანაც უმაღლეს დონეზე.

„ამ პერიოდში რაიმე მნიშვნელოვან მოვლენას ქართულ გრაფიკულ ხელოვნებაში ადგილი არ ჰქონია,— წერს ბენო გორდუხიანი თავის წიგნში „ქართული გრაფიკა“, — გამონაკლისს წარმოადგენს მ. გედევანიშვილის მიერ 1914 წელს გამოცემული ილია ჭავჭავაძის ერთტომეული, რომელიც შეამკო და დაასურათა ცნობილმა მხატვარმა ჰენრიკ ჰრინვესკიმ. შავი და თეთრი ლაქების ოსტატური გამოყენებით მან ერთგვარი სიახლე შეიტანა ქართულ ორნამენტულ შემოქმედებაში. მის მიერ შესრულებული ილუსტრაციებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფერადი აკვარელები, სადაც საღი პატრიოტული პათოსით სავსე გმირები ცოცხლად მეტყველებენ და დღესაც რეალისტური სტილის ბრწყინვალე ნიმუშს წარმოადგენენ“.

რა დასანანია, რომ ამ გამოცემის გამეორება ვერ ან არ მოხერხდა. ის ხომ ილიასაც დაამშვენებდა და ჰ. ჰრინვესკის სახელის პატივისცემაც იწვებოდა. არ მოვეცები თითოეული ილუსტრაციის აღწერა-გაანალიზებას, ჩემი მიზანი ეს არ არის. მაგრამ ვისაც უშუალოდ ამ წიგნთან ან ნამუშევრებთან კონტაქტი ჰქონია, მათ მოვუსმინოთ.

აკადემიკოსი ვახტანგ ბერიძე: „იმ წლებს ე.ი. ბავშვობის წლებს მიეკუთვნება ჩემი პირველი

კონტაქტები ხელოვნებასთან, თვით ცოცხალ ნიმუშებთან, რეპროდუქციებთან, წიგნის ილუსტრაციასთან..... ემოციურად გაცილებით მეტი შთაბეჭდილება დატოვა ჰენრიკ ჰრინვესკის ფერადმა ილუსტრაციებმა..... ეველაზე მეტად „განდეგილი“ ლოცვამ სარკმლიდან შემოსული სხივის სვეტი, რომელზედაც სახარებაა დასვენებული. ეს ნახატები მერჩივნა ზიჩის ილუსტრაციებს „ვეფხისტყაოსნისათვის“. მე მგონია, მაშინდელია ჩემი პირველი მუსიკალური კართული სურათთომოდერულ ჯეკურთმასთან — კვლავ ჰრინვესკის გრაფიკული თავსართებისა და ბოლოსართების წყალობით იმავე გამოცემაში. მაშინ რას ვიფიქრებდი, რომ ხუთი-ექვსი წლის შემდეგ ჰრინვესკის ახლო გავიცნობდი, რომ იგი ჩემი მსწავლებელი იქნებოდა ინსტიტუტში“. ჰრინვესკიმ დაასურათა ილიას „აჩრდილი“, „აკო უჩაილი“, „მეფე დიმიტრი თავდადებული“, „განდეგილი“, „გლახის ნაამბობი“, „აკცია-ადამიანი?“, „გლახთა განთავისუფლების სცენები“, „ოთარაანთ ჰეროიზი“.

თუ არ ვცდები, მხატვრის ზოგიერთი ნამუშევარი დღესაც დაცული უნდა იყოს ლიტერატურის მუზეუმში. რამდენიმე სხვა ნამუშევარი დაცულია საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში. ესენია: „პეიზაჟი“ (1907 წ.), „ვენეციის ბაზარი“ (1917 წ.), „ატენის სიონი“ (1919 წ.), „ბალერინა“ (1920 წ.), „მდინარე რიონის ნაპირი“ (1925 წ.). ერთი ნამუშევარი უკვე ჯაფარიძის სახლ-მუზეუმში ინახება. სავესებით შესაძლებელია, სხვა ნამუშევრებსაც მივაკვილოთ კერძო კოლექციებში.

ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა პირველი ილუსტრატორის ძალა და პოპულარობა იმაშიც გამოიხატება, რომ ჰენრიკ ჰრინვესკის მომდევნო თაობის მხატვრები ილიას ნაწარმოებების დასურათებისას ძნელად უხვედნენ გვერდს მის მიერ საილუსტრაციოდ შერჩეულ მომენტებს. ხშირ შემთხვევაში იმდენად დამოკიდებულნი არებიან მასზე, რომ მ. ჰრინვესკის მიერ შესრულებული ილუსტრაციის ვარიაციად გეჩვენება. მხოლოდ იმ შემთხვევაში ამბობს

სიტყვას მხატვარ-ილუსტრატორი, თუ მისი ილუსტრაციები ნაწარმოების ავტორის შემოქმედების მხატვრულ დონესაც მიაღწევს და ნაწარმოების თავისებურებასაც ჩასწვდება.

ოცდაათ წელზე მეტი ხნის წინ მხატვარ სოსო გაბაშვილზე დაწერილ პატარა წიგნში, რომლის ავტორი გ. ჯაფარიძე იყო, ამოვიკითხე: „... არ გვეპატიება ჰენრიკ ჰრინვესკის ჩრდილში დატოვება, მით უფრო, რომ სამხატვრო აკადემიაში არა ერთი თარბა აღზრდილა მის შესანიშნავ აკვარებზე“. დიახ, არ გვეპატიება! თითქმის სამოცი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც ეს 68 წლის მსოფლიო მხატვარი დილეგში ჩააგდეს და შემდეგ სიცოცხლე მოუსწრაფეს, ჩვენში კი მსურველი არ გამოჩენილა, საქართველოსათვის ეს თავდადებული სხვა ტომის კაცი ღირსეულად დეფაესებინა და პატივი მიეგო მისთვის. ამიტომ ჰრინვესკის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ არსებული თუნდაც ეს მცირეოდენი მასალაც კი განსაკუთრებით ძვირფასია. მის შესახებ საუბრადღებო ცნობებს ვხვდებით აკადემიკოს ვახტანგ ბერიძის „მოგონებებში“: „1927 წლის 15 თებერვალს საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის ბრძანებით, დაარსდა სიძველეთა შესაფასებელი „სპეციალური კომისია“ ვუკოლ ბერიძის თავმჯდომარეობით (სიძველეებში ვგულისხმობთ 1921 წ. მაშინდელი მთავრობის მიერ საფრანგეთში გატარული ჭართულ განძს, ხელნაწერებს, ოქრომკედლობის ნივთებს, მინაწერებს, რომელთა ზედი კრიტიკული გამხდარიყო). კომისიის შემადგენლობაში იყვნენ გიორგი ჩუბინიშვილი, სურათების ეროვნული გალერეის დირექტორი, დიმიტრი შვეცარდნაძე, ისტორიის მუზეუმის დირექტორი სურგი გიორგაძე, მხატვრები ჰენრიკ ჰრინვესკი და იოსებ შარლემანი. კომისიამ შეისწავლა კატალოგები და მთელი არსებული ლიტერატურა გატანილი ნივთების შესახებ, დათვალა იერა ადგილობრივი მუზეუმები, გამოჰკითხა სხვადასხვა პირს და ამის შემდეგ წარადგინა თავისი ანგარიში. 1935 წელს ვუკოლ ბერიძემ პაროზიდან ექვთიმე თაყაიშვილის

მიერ გამოგზავნილი წერილი მიიღო. წერილი ეროვნული განძის მდგომარეობას უხებოდა იმ ხანად. ეჭვითმე თაყაიშვილმა, უკვეელი, იცოდა ამ კომისიის ამბავი და ამიტომაც მიმართა ვუკოლ ბერიძეს. ეჭვითმე წერდა: ნივთები უპატრონოდ არის გამოცხადებული, მე აღარა მაქვს საშუალება და უფლება, ნივთების დაცვასა და ჩეროვან შენახვას მეთვალყურეობა გავუწიოო....” (ეს წერილი საკმაოდ ვრცელი და დიდად საუურადღებოა, მაგრამ ამაზე აქ აღარ შევჩერდები.... მოგახსენებთ მხოლოდ, რომ ეს წერილი სრულად არის დაბეჭდილი შალვა ამირანაშვილის პატარა წიგნში „საქართველოდან სხვადასხვა დროს გატანილი სამუზეუმო განძეულობა და მისი დაბრუნება“). ზემოთ აღვნიშნავდით, რომ 1912 წლის ქართულ პრესაში ჰ. პრინვესკის სახელი ივანე ჯავახიშვილის სახელის გვერდით მოიხსენიებოდა. როგორც ვხედავთ, 1927 წელს იგი კვლავ კომისიის წევრია, კომისიისა, რომელსაც საფრანგეთში ემიგრაციაში მყოფი ეჭვითმე თაყაიშვილი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა და ერთგვარ დახმარებასა და თანადგომას სთხოვდა.

საღად მოზროვნე ადამიანს არ გაუჭირდება სათანადო დასვენის გაკეთება იმასთან დაკავშირებით, თუ რა წონა ჰქონდა ჰენრიკ ჰრინვესკის საქართველოში: ანგარიშს უწევდნენ და ენდობოდნენ მის აზრს ილია ჭავჭავაძის ძეგლის, ილიას წიგნისა თუ ეროვნული განძის თაობაზე.

ჩვენ ვალში ვართ ჰენრიკ ჰრინვესკის წინაშე, საქართველომ უნდა დააფასოს მისი ღვაწლი. დარწმუნებული ვარ, ის მცირედი ცნობები, რომლებიც მოვიძიე, გამდიდრდება, გაფართოვდება და სრული გახდება. ალბათ, გამოიცემა ალბომიც ჰენრიკ ჰრინვესკის ნამუშევრებისა, გაკეთდება უველაფერი, რასაც ის იმსახურებს, რათა ნაწილობრივ მაინც გამოვიყიდოთ ამ შესანიშნავი მხატვრის, აღმზრდელისა და საზოგადო მოღვაწის წინაშე უღირსთა მიერ ჩადენილი დანაშაული.

Henryk Hryniewski (fragmenty)

ჰენრიკ
ჰრინევსკი

Dymitri Chachutaszwili²⁴
დიმიტრი ხახუტაშვილი²⁵

(...) Artysta wiele podróżował po Gruzji i stworzył wręcz nieoceniony, z plastycznego punktu widzenia, materiał—wykonał wspaniale szkice i akwarele prezentujące zabytki gruzińskiej architektury i ornamentyki.

W 1912 r. wraz z architektem Kalginem wygrał konkurs na projekt Gruzjińskiego Banku Szlacheckiego (obecnie jest to główny budynek Biblioteki Publicznej)²⁶.

Projektantem był Kalgin, twórcą dekoracji Hryniewski. Na konkurs zgłoszono sześć projektów, ale tylko ten jeden spełniał podstawowy warunek, odzwierciedlał „typowy styl gruziński”. (...)

Dorobek pedagogiczny Hryniewskiego jest również bogaty. Był przecież profesorem i dziekanem na Akademii Sztuk Pięknych. To on wprowadził do Akademii technikę akwareli i wyszkolił w tej technice wielu studentów. Był twórcą popularnego podręcznika metodyki nauczania perspektywy. Podręcznik ten do dziś nie stracił niczego ze swej merytorycznej wartości. Niestety, rosyjski oryginał podręcznika zaginął. Większą część jego rzeczy i spuścizny twórczej rozkradziono. Żonę Marię Perini (Włoszkę z pochodzenia), nauczycielkę baletu, deportowano z ZSRR po aresztowaniu męża. (...)

Hryniewski był bardzo oddany swojej ojczyźnie. Był nie tylko malarzem, ale także prężnym działaczem społecznym. (...)

²⁴ Malarz, profesor tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych.

²⁵ მხატვარი, თბილისის სამხატვრო აკადემიის პროფესორი.

²⁶ Chodzi o budynek Biblioteki Parlamentu Gruzji, zwanej Biblioteką Narodową, przy ul. Lado Gudiaszwilego w Tbilisi.

P.S.

W 1964 r. rzeźbiarz Aleko Gorgadze poinformował mnie, że dowiedział się od swojego przyjaciela z CzeKa o późniejszej rehabilitacji Hryniewskiego. Dokumentu rehabilitacyjnego nikt nie odebrał, ponieważ artysta nie miał w ZSRR żadnej rodziny, a ówczesne gruzińskie społeczeństwo było zbyt zastraszone, by miślić o takich sprawach. Żywią nadzieję, że dzisiejsze społeczeństwo okaże spóźnione wyrazy szacunku osobie, która poświęciła się bez reszty gruzińskiej kulturze, przyplacając to własnym życiemi.

დაიბადა 1869 წელს საქართველოში. წარმოშობით პოლონელი იყო. დაწეებითი განათლება ქუთაისში მიიღო. ხოლო უმაღლესი — იტალიაში, ფლორენციაში. 1922 წელს დაარსებული თბილისის სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთი პირველი პროფესორთაგანია. იგი პოლიტიკურ ტერორს ემსხვერპლა — 1937 წელს დაიღუპა.

პ. შ. ჰრინვესკის ბევრს მოგზაურობდა საქართველოში და ფასდაუდებელ მხატვრულ-დოკუმენტურ მასალას კმნიდა: იხატავდა ძეგლებს, რისთვისაც აკვარელის ტექნიკას იყენებდა. იგი ბრწყინვალედ ფლობდა ამ ტექნიკას და დოკუმენტური სიზუსტით, მაღალმხატვრულად ასრულებდა ქართული ძეგლების ჩანახატებს, სრულყოფილად გადმოსცემდა ქართული არქიტექტურული დეკორის მრავალფეროვნებას. 1912 წელს არქიტექტორ ანატოლი კალგინთან ერთად გაიმარჯვა თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის შენობის პროექტის კონკურსში (დღეს პარლამენტის ბიბლიოთეკის მთავარი კორპუსი). არქიტექტურა კალგინს ეკუთვნოდა, მრავალფეროვანი დეკორი — პ. შ. ჰრინვესკის. სულ ექვსი პროექტი იყო წარმოდგენილი. კალგინმა და ჰრინვესკიმ იმითომ გაიმარჯვეს, რომ მხოლოდ მათი პროექტი ითვალისწინებდა საკონკურსო პირობას — ქართული სტილის დაცვის აუცილებლობას.

მნიშვნელოვანია პ. შ. ჰრინვესკის მიერ გაფორმებული ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ერთტომეული, რომელიც 1914 წელს მიხეილ გედევანიშვილმა გამოსცა. ამ ერთტომეულის გაფორმება მთლიანად მისია: ტიტული, მრავალი თავსართი და ბოლოსართი, სახედაო ასოები, ჩართული და მთლიანი ილუსტრაციები. გაფორმებისას გამოიყენებულა ქართული ჩუქურთმების გრაფიკული

გამოსახულებანი. უმეტესი ნაწილი ფერადია. ეს არის პირველი ფერადი ქართული გამოცემა, ქართველიმედიისეული ვეფხისტყაოსნის ერთ სურათს თუ არ ჩავთვლით.

უაღრესად მნიშვნელოვანია პ. შ. ჰრინვესკის პედაგოგიური მოღვაწეობაც. მას ერთ დროს სამხატვრო აკადემიაში დეკანოზა და პრორექტორის თანამდებობაც ეკავა. პ. შ. ჰრინვესკი იყო პირველი პროფესორული აკვარელისტი, რომელმაც ეს ტექნიკა დანერგა აკადემიაში და მრავალი სტუდენტიც აღზარდა. პ. შ. ჰრინვესკიმ შექმნა მეტად ხელმისაწვდომი და მარტივი მეთოდური სახელმძღვანელო პერსპექტივაში, რომლის მეთოდური ღირებებებიც თვლნათლივია. სამწესხაროდ რუსული ტექსტი არ შემორჩენილა. მისი ნივთებისა და ნაშუშვერების უმეტესი ნაწილი მიიტაცეს, ხოლო ბინაში მოქანდაკე ამირიოვი ჩანახლდა.

პ. შ. ჰრინვესკის ცოლად ჰყავდა იტალიელი მოცეკვავე მარია პერინი, რომელიც ოცდაათიან წლებში გაასახლეს საბჭოთა კავშირთან. მანამდე მან დიდი ღვაწლი დასწო ვახტანგ და თამარ ჭავჭავაძეებს, ელენე ჩიკვაძის, ლილი გვარამაძის, ირიზე ალექსიძისა და სხვათა პროფესიონალუბად ჩამოუალიბებას.

პ. შ. ჰრინვესკი თავისი შემოქმედებით ქვეშარიტად დიდებული ქართველი მხატვარი და საზოგადო მოღვაწე იყო. მისი დასუპქივა და განადგურებით ჩვენმა მამინდელმა საზოგადოებამ დაინა და გამოუწყორებული ბოროტება ჩადინა.

P. შ. 1964 წელს მოქანდაკე ალიყო გორგაძემ შემატუობინა, რომ, როგორც ერთმა მისმა მეგობარმა ჩეკისტმა, რეაბილიტაციის განუყოფილებს წევრმა, უთხრა, თურმე ჰრინვესკისათვის რეაბილიტაცია გაეკეთებინათ, ის ქალადლი კი არავის წაულო. პ. შ. ჰრინვესკის ჰიორისუფალი არ ჰყავდა და მისთვის ტერორიზებულ და დაშინებულ საზოგადოებაში არავის უცადა.

იმედია, ახლანდელი ქართველობა, ჩვენი საზოგადოება, მაინც მიაგებს დაგვიანებულ პატივს ადამიანს, რომელმაც მთელი შეგნებული სიცოცხლე ქართულ კულტურას მოახმარა და ბოლოს მოწამებობრივად აღესრულა.

Henryk Hryniewski i jego ilustracje do „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego²⁷ (fragmenty)

Meri Karbelaszwili²⁸

Henryk Hryniewski był osobą wykształconą i posiadającą wielką kulturę artystyczną. Jego działalność w Gruzji pozostawiła widoczny ślad²⁹.

Urodził się 6 listopada 1869 r. w Kutaisi, w rodzinie Polaka, Teodora Hryniewskiego, który pracował jako urzędnik miejski. Po śmierci ojca Hryniewski razem z matką wyjechał do Włoch. Tam, po ukończeniu uczelni technicznej, rozpoczął studia na Akademii Sztuk Pięknych, ale w 1889 r. zmuszony był wrócić do Gruzji, aby odbyć służbę wojskową.

Później kontynuował naukę w Niemczech na Wydziale Architektury na Politechnice w Karlsruhe. Jednocześnie kształcił umiejętności malarskie. Po ukończeniu studiów w 1895 r. wrócił do Włoch, gdzie zakończył rozpoczęte wcześniej studia malarskie.

W 1898 r. Hryniewski powrócił do Gruzji. Od tego momentu jego los jest silnie związany z kulturą kraju urodzin. Malarz miał bardzo szeroki krąg zainteresowań. Potrafił połączyć działalność artystyczną i pedagogiczną. Jednak najważniejsza była jego pasja historyczna. Fascynacja zabytkami dawnej architektury gruzińskiej trwała przez całe jego życie i nadawała jego pracom wyjątkowy charakter. Prowadził on też działalność społeczną. Świadczyć o tym mogą dokumenty wydawane w ilustrowanym załączniku do gazety „Moambe” („Wiadomości”). Najciekawsze z nich

²⁷ Patrz > przypis nr 8.

²⁸ Historyk sztuki, profesor, pracownik Instytutu Historii Sztuki Gruzjińskiej Akademii Nauk; zm. 2006 r.

²⁹ Z wdzięcznością muszę wspomnieć już nieżyjących malarzy: Dawida Cicişwilego i Dawida Gabaszwilego, którzy dużo opowiedzieli mi o swoim nauczycielu. Daty z życiorysu Hryniewskiego cytuję za Dawidem Cicişwiliem. [przyp. aut.]

to obrazy przedstawiające rzeczywistość rewolucji 1905 r. ³⁰ (...)

Pedagogiczna działalność Hryniewskiego propagująca sztukę użytkową była ściśle związana ze szkołą plastyczną³¹. Uczyl w niej od 1902 r., a w latach 1918-21 był jej dyrektorem. Od czasu założenia Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi, tj. od 1922 r. (do 1937 r.)³², był jej profesorem, a jednocześnie wykładowcą w Instytucie Przemysłowym. Hryniewski wykładał perspektywę, architekturę i akwarele.

Malarz Dawid Ciciszwili³³—wspaniały pedagog—wspomina, że Hryniewski dawał studentom ciekawe zadania, biorąc pod uwagę indywidualne możliwości i zainteresowania każdego z nich. Jego zajęcia inspirowały studentów. (...) Przyciągały ich wspaniałe książki i obrazy, ładne przedmioty i oczywiście atmosfera twórcza samej pracowni³⁴. (Zdjęcia tej pracowni po raz pierwszy zaprezentowała Eteri Ciciszwili)³⁵. Można bez przesady stwierdzić, że wszyscy malarze i architekci, absolwenci Akademii z lat 1920-30, byli uczniami Hryniewskiego.

Hryniewski jest autorem pracy o perspektywie linearnej, która została wydana w 1934 r. w języku gruzińskim. Tematyka ta była częścią jego wykładów. Jego autorstwa są też prace o klasycznym ornamentcie i o roli koloru w architekturze. Hryniewski wykonywał rysunki zabytków architektury gruzińskiej, pociągała go także twórczość ludowa³⁶. (...)

³⁰ Najważniejsze z nich to prace opublikowane w „Cnobis Purceli” („Arkusze Informacji”): „Starcia ormiańsko-azerskie w Tyflisie” (1906, nr 309), „Doprowadzenie Arsena Dżordżiszwilego do komendanta po zabójstwie naczelnika sztabu generała Griaznowa” (1906, nr 372), czy „Rewizja obywateli na ulicach Tyflisu” (1906, nr 376). [przyp. aut.]. (Patrz > Materiały archiwalne, Prace).

³¹ Tj. ze Szkoła Malarstwa i Rzeźby przy Kaukaskim Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych, przekształconą w Akademię Sztuk Pięknych. Sztuką użytkową zajmował się też Hryniewski w tbiliskim Komitecie Pękodziela.

³² Tj. roku jego aresztowania.

³³ Student w pracowni Hryniewskiego na Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi, późniejszy profesor tej uczelni.

³⁴ ავტორი გ. ზემუხაძის, მონოგრაფია, 1987. [Beridze W., Wspomnienia, Tbilisi 1987]. [przyp. aut.]

³⁵ Zdjęcia opublikowane zostały w książce: Цицишвили Э., Дизайнерское проектирование Грузии, Тбилиси, 1997. [Ciciszwili E., Gruziańskie wzornictwo przemysłowe, Tbilisi 1997]. [przyp. aut.]

³⁶ Ibid. s.14-15. [przyp. aut.]

Hryniewski—powszechnie uznany malarz i pedagog, miał 68 lat, gdy w 1937 r. stał się ofiarą politycznych represji. (...) Nie miał dzieci ani krewnych. Wielka spuścizna jaką pozostawił, została niemal doszczętnie zniszczona [podczas jego aresztowania i po nim]. Nieliewka część prac znajduje się w Gruzjińskim Narodowym Muzeum Sztuki im. Szawły Amiranaszwilego, niektóre trafiły do prywatnych kolekcji.

Wśród jego najbardziej znanych prac trzeba wymienić ilustracje do utworów Ilji Czawczawadzego. Tom ten został wydany drukiem w 1914 r. Było to wielkie wydarzenie w życiu kulturalnym Gruzji. Członkami komisji redakcyjnej byli: K. Abaszydze, J. Gedewaniszwili, I. Gomarteli, J. Zurabaszwili, G. Laschiszwili i I. Dżawachiszwili³⁷. Wydawcą książki był Michail Gedewaniszwili. W przedmowie napisał on: „To niezwykle zdarzenie, że wspaniałą książkę, zawdzięczamy wsparciu gruzińskiego społeczeństwa. Wśród subskrybentów są: księża i mnisi, robotnicy i chłopci, kupcy i urzędnicy. Dzięki wspólnej pracy i wsparciu mamy dziś książkę—perłę literacko-plastyczną. Stanowi ona wielki krok naprzód w dziedzinie gruzińskiego edytorstwa”³⁸.

Do książki dołączono materiały o życiu i działalności Ilji Czawczawadzego, autorami których byli Grigol Kipszydze³⁹ i Kita Abaszydze. W ich tekstach wyczuwało się wielki ból i uczucie pustki, które pozostały po zabójstwie Ilji.

Teksty ozdabiają zdjęcia—portrety pisarza i jego bliskich, fotografie miejsc związanych z jego biografią. (...) Członkowie komisji redakcyjnej dbali o odpowiednie rozmieszczenie tekstu na każdej stronie. W komentarzu

³⁷ Kita Abaszydze—pisarz, publicysta, krytyk, działacz społeczny; Josef Gedewaniszwili—pisarz, mecenas sztuki, działacz kulturalny; Iwane Gomarteli—lekarz, społecznik; Jakob Zurabaszwili—przedsiębiorca, mecenas sztuki; Giorgi Laschiszwili—publicysta, redaktor pisma „Iwerla”, współpracował też z „Moambe” („Dziennik”) i „Kwali” („Bruzda”); Iwane Dżawachiszwili—wybitny historyk, przewodniczący grupy założycieli Uniwersytetu w Tbilisi.

³⁸ ვაჟა-ფშაველას, თბილისის გუბერნიის მთავრობის გამოცემა, ტფ., 1914, წინასიტყვაობა. [Czawczawadze I., Dzieła zebrane, Tyflis 1914, wydanie Michaila Gedewaniszwilego]. [przyp. aut.]

³⁹ Grigol Kipszydze—publicysta, historyk, krytyk literatury i teatru.

od wydawcy (str. 3) Michaił Gedewaniszwili zaznacza, że wszystkie utwory Ilji Czawczawadzego w zbiorze ułożone są z zachowaniem zasady chronologii, czyli według daty powstania: „Komisja częściowo odeszła od tej reguły tylko w przypadku drobnych objętościowo utworów, gdy układ strony wymuszał rozmieszczenie kilku utworów na jednej stronie. Ale i tu starano się, aby chronologia była zawsze zachowana”.

Jednym z ważnych elementów przygotowywanej przez komisję publikacji była szata graficzna książki, która miała spełniać określone wymagania. Jeszcze pod koniec XIX w., kiedy G. Kartweliszwili wydał drukiem „Rycerza w tygrysięj skórze”⁴⁰, powstała konieczność znalezienia takiej formy graficznej, która nadawałaby książce określony, gruziński charakter. I to właśnie wtedy, po raz pierwszy, Grigoł Tatiszwili⁴¹ przekształcił ornamenty charakterystyczne dla gruzińskiej architektury w elementy graficzne i na ich bazie stworzył szatę graficzną wydania. Podobnie stało się przy okazji publikacji dzieł Czawczawadzego. Po tym, jak wspólny projekt Henryka Hryniewskiego i Anatolija Kalgina wygrał konkurs skierowany do architektów na projekt budynku Gruzjińskiego Banku Szałacheckiego⁴², było oczywiste, że to właśnie Hryniewskiemu zlecono przygotowanie oprawy plastycznej utworów Ilji Czawczawadzego. W owym czasie uchodził on bowiem za największego żyjącego mistrza akwareli i eksperta w dziedzinie gruzińskiej architektury. (...)

Tom „Dzieła zebrane” Ilji Czawczawadzego jest imponujący, zaś jego szata graficzna nad wyraz prosta. (...) Ilustracji do poszczególnych utworów nie wkomponowano w tekst, ale dodano je na oddzielnych stronach. Niektóre z nich są kolorowe. (...)

Inicjały i ilustracje wykonane są techniką akwareli. (...) Niektóre ilustracje umieścił Hryniewski tuż obok tekstu. W innych miejscach ozdobił strony jedynie pojedynczymi ornamentami charakterystycznymi dla gruzińskiej architektury. Te ornamenty umieszczone są

zazwyczaj na tle pejzaży. Właśnie takie ilustracje oddają najpełniej miłość malarza do pomników gruzińskiej przyrody i zabytków architektury. (...)

Malarz umieszcza postać lub detal architektoniczny na pierwszym planie, a pejzaż ukazuje w głębi, w odpowiednio zmniejszonej skali. Dzięki temu elementy na pierwszym planie są bardzo wyraziste. Przeciwstawienie planów tworzy określoną przestrzeń, ale nie wykracza poza płaszczyznę strony. (...) Obrazy planu drugiego w całości, albo częściowo, są ograniczone ramą. Kształt ram jest różny—okrągły lub prostokątny. (...)

Malarz z precyzją dokumentalisty podąża za opowiadaniem pisarza, przedstawiając postacie i ich otoczenie. (...) Z niezwykłą dbałością maluje domowe sprzęty, przedmioty codziennego użytku—dziecięcą kołyskę, arbę⁴³, czy ubiory przedstawiciele różnych warstw społecznych. (...) Niektóre ilustracje przedstawiają wnętrza domów i budynków. Dla przykładu, ilustracje do poematu „Pustelnik” ukazują wnętrza mieszkalne opracowane z wielką dbałością o szczegóły—wnęka z ikonami czy malowidła na ścianach wskazują na bogate życie duchowe mnicha. Ilustracje do opowiadania „Wdowa po Otarze” tworzą obraz wnętrza domostwa gruzińskiego chłopca. (...) W tym momencie należy koniecznie wspomnieć o ilustracjach do opowiadania „Czy to człowiek?!”. Na szczególną uwagę zasługuje ilustracja przedstawiająca dwie postacie: Luarsaba⁴⁴, który siedzi na balkonie swojego domu oraz Zarządcy stojącego na podwórku. Każdy detal jest przemyślany—ma za zadanie scharakteryzować postawę życiową obu bohaterów: niechlujnie sklecona ściana domostwa Luarsaba, chybotliwy balkon, wygląd samego Luarsaba—jego fajka, wysoka czapka, długie wąsy. Lejące się, leniwe ciało silnie opiera się o poręcz, a przed nim, w dole, sto schłodnie ubrany Zarządcą. Twarz Luarsaba Tatkaridzego sprawia wrażenie malowanej z natury.

⁴⁰ Patr z > przypis nr 18.

⁴¹ Grigoł Tatiszwili—grafik, twórca „gruzińskiej szkoły grafiki”.

⁴² გიგოლიძის ბენიქტის, გენიოვი ბონიფაციუსი, „საქეპრო”, 1989, № 1.
[Benaze W., Henryk Hryniewski, „Spektri”, 1989, nr 1], s. 50. [przyp. aut.]

⁴³ Arba—wóz dwukółowy powszechnie używany na gruzińskiej wsi.

⁴⁴ Luarsab Tatkaridze to główny bohater opowiadania—gruziński szlachcic słynący z lenistwa i wygodnictwa, nie stroniący od trunków i zabawy, trwoniący swój czas i majątek.

Poematowi „Widziadło” towarzyszyły motywy zaczerpnięte z gruzińskiego pejzażu. Kolorowy obraz przedstawia skalny wąwóz, a w głębi majestatyczne osnieżone góry. W tekst utworu wpisane są ilustracje przedstawiające perły gruzińskiej architektury—Mccchete⁴⁵ i stare Tbilisi. (...) Szczególnie ciekawie przedstawia się widok Tbilisi—wąwóz rzeki Mtkwari na lewo, twierdza Narikała na prawo, w centrum płaskie wzgórze Metechi. Dobrze widać stare domki, które istniały tam jeszcze w początkach XX w. Dziś praca ta ma wartość dokumentalną⁴⁶.

Zainteresowanie Hryniewskiego detalami charakterystycznymi dla określonej epoki historycznej, ubiorem i bronią, widać najpełniej w poemacie „Król Dymitri Tawdadebuli”⁴⁷. Na ilustracji otwierającej utwór przedstawieni są siedzący w cieniu drzewa pandurzysta⁴⁸ i jego słuchacze. Ilustracje włączone do tekstu nawiązują do czynów króla Dymitra: jego wyjazd z Tbilisi (król umieszczony jest pośrodku grupy jeźdźców), (...) spotkanie króla Dymitra z Chanem. (...) W obydwu kompozycjach uwagę przykuwają precyzyjnie opracowane detale—stroje osób świeckich, duchowieństwa, wojskowych, króla, Chana, jego namiot i ozdoby.

Paleta barw używana w kolorowych ilustracjach jest bogata, ale stonowana. Nawet w ilustracjach do poematu „Król Dymitri Tawdadebuli”, gdzie przedstawiony jest namiot szacha pelen wschodniego przepychu, malarz unika pstrokacizny i jaskrawych kolorów.

Ilustracja do „Pustelnika” wykonana jest w granatach i brązach. Tu dobrze widać, że malarz nienagannie włada techniką akwareli i z wirtuozerią przedstawia fakturę kamienia. (...)

⁴⁵ Starożytna stolica Wschodniej Gruzji (Królestwa Iberii), począwszy od III w. p.n.e. do V w. n.e., gdy król Wachtang Gorgasali przeniósł stolicę państwa do Tbilisi.

⁴⁶ Domki te, jak i sąsiadujące z nimi więzienie, zostały wyburzone w latach 50. XX w. Na wzgórze pozostała jedynie cerkiew Metechi z XIII w.

⁴⁷ Postać historyczna, król Dymitri II Tawdadebuli (1271-89). [Przydomek „Tawdadebuli”—oznacza człowieka, który sam złożył się w ofierze].

⁴⁸ Panduri—trzystrunowy gruziński instrument muzyczny.

Możemy tylko przypuszczać, że członkowie komisji redakcyjnej pomogli w wyborze, albo też określili ilość wykorzystanych w publikacji ilustracji. Doskonale poznali się na malarsko-graficznej interpretacji utworów Ilii Czawczawadzego w wykonaniu Henryka Hryniewskiego. Potwierdzeniem tego jest fakt, że w latach 20. XX w. Iwane Dżawachiszwili⁴⁹ powierzył właśnie Hryniewskiemu graficzną oprawę mapy historycznej Gruzji⁵⁰.

Ilustracje do „Dzień zebranych” Ilii Czawczawadzego ujawniają inspiracje i namietności Henryka Hryniewskiego. (...) Dziś książka ta jest bibliofilskim rarytatem, a z upływem lat nabrała prawdziwego uroku epoki, w której powstała. (...)

Hryniewski był pierwszym ilustratorem utworów Ilii Czawczawadzego. Jego prace wywarły wielki wpływ na malarzy gruzińskich, którzy po nim tworzyli ilustracje do wybranych utworów pisarza.

⁴⁹ Iwane Dżawachiszwili—patrz > przypis nr 37.

⁵⁰ Patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty.

ჰენრიკ ჰრინესკი და მისი ილუსტრაციები ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულისათვის

მერი კარბელაშვილი⁵¹

ჰენრიკ ჰრინესკი განათლებული, მხატვრული კულტურით გამორჩეული პიროვნება იყო. მისმა მოღვაწეობამ საქართველოში შესამჩნევი კვალი დატოვა.⁵²

წარმოშობით პოლონელი ჰენრიკ თევდორეს ძე ჰრინესკი დაიბადა ჭუთაისში 1869 წლის 6 ნოემბერს. მამამისი ჭუთაისში სამოქალაქო სამსახურში მსახურობდა. მამის გარდაცვალების შემდეგ იგი დედასთან ერთად იტალიაში გაემგზავრა, ტექნიკური სასწავლებელი დაამთავრა ფლორენციაში და სამხატვრო აკადემიაში განაგრძო სწავლა, მაგრამ 1889 წელს ჭუთაისში დაბრუნდა, რათა სამხედრო ვალდებულება მოეხადა. შემდეგ გერმანიაში კარლსრუდის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის არქიტექტურის ფაკულტეტზე სწავლობდა, პარალელურად აკვარელით ფერწერაში ოსტატდებოდა. 1895 წელს, ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ, ისევ იტალიაში დაბრუნდა და სამხატვრო განათლების მიღება დაასრულა.

თბილისში ჰ. ჰრინესკი 1898 წელს ჩამოვიდა. ამ დროიდან მისი ბედი მჭიდროდ დაუკავშირდა საქართველოს კულტურას. მისი ინტერესების სფერო ფართო იყო — ორგანულად ათავსებდა შემოქმედებასა და პედაგოგიურ მოღვაწეობას. მაგრამ უმთავრესი იყო სიძველეებით, ძველი ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლებით გატაცება, რომელიც მთელ მის სიცოცხლეს გასდევდა ხანად და მის შემოქმედებას თავისებურ შინაარსს სძენდა.

⁵¹ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტის თანამშრომელი, ხელოვნებათმცოდნე, პროფესორი; გარდაიცვალა 2006 წ. ⁵² მაღლიერებით უნდა გავიხსენოთ აწ გარდაცვლილი მხატვრები დაეით ციციშვილი და დაეით გაბაშვილი, რომლებმაც თავიანთი მასწავლებლის შესახებ ბევრი რამ მიაშხეს. ჰ. ჰრინესკის ბიოგრაფიის თარიღები მომავლოად დ. ციციშვილმა. [ავტორის სქოლიო]

მხატვრის ურადღების მიღმა არ დარჩენილა არც საზოგადოებრივი ცხოვრება. ამას მოწმობს დოკუმენტური ჩანახატები, გამოქვეყნებული გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ სურათებიან დამატებაში. ამათგან განსაკუთრებით საუურადღებოა 1905 წლის რევოლუციის დროს მოხმადარი მოვლენების ამხანველი ნახატები. ნახატებისათვის შერჩეული სიუჟეტები მიგვანიშნებს, რომ მხატვარი დემოკრატიულ იდეებს იზიარებდა.⁵³

ჭ. ჰრინვესკის პედაგოგიური მოღვაწეობა დაკავშირებული იყო კახულ ხელოვნებათა ხელისშემწეობი საზოგადოების სამხატვრო სასწავლებელთან. ამ სასწავლებელში ის 1902 წლიდან ასწავლიდა, ხოლო 1918-1921 წლებში მისი დირექტორი იყო. თბილისის სამხატვრო აკადემიის დაარსებიდან, 1922 წლიდან, ვიდრე 1937 წლამდე ის აკადემიის პროფესორი იყო და შეთავსებით ინდუსტრიულ ინსტიტუტშიც მუშაობდა. ის ასწავლიდა პერსპექტივას, არქიტექტურულ ნახატს, აკაერული ფერწერას. მხატვარი დ. ციციშვილი — თვითონაც შესანიშნავი პედაგოგი — იხსენებდა, რომ ჭ. ჰრინვესკი სტუდენტებს ძალიან საინტერესო დავალებებს აძლევდა და ამასთან თითოეულის მიდრეკილებასა და შესაძლებლობას ითვალისწინებდა, რაც შეცადინეობას განსაკუთრებულ ხალისს ანიჭებდა. გ. ბერიძე მოგვითხრობს ჭ. ჰრინვესკის სახელოსნოს შესახებ, რომელიც სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთ კორპუსში იყო განთავსებული. მხატვარი ხშირად იქ მატარებდა ლექციებს.⁵⁴ სტუდენტებს იზიდავდა რომელიც წიგნები და სურათები, ღამნაზი საგნები, ხიზლავდა სახელოსნოს არტისტული განწეობილება (ამ სახელოსნოს ფოტო გამოაქვეყნა ეთერ ციციშვილი).⁵⁵

ჭ. ჰრინვესკის მოწაფე იყო თითქმის ყველა მხატვარი და არქიტექტორი, ვინც 1920-1930-იან წლებში თბილისში მიიღო უმაღლესი განათლება. ჭ. ჰრინვესკის ეკუთვნის ნაშრომი ხაზოვანი პერსპექტივის შესახებ, რომელიც 1924⁵⁶ წელს გამოიცა ქართულ ენაზე. როგორც ჩანს, ეს მისი ლექციების ნაწილი იყო. მას ჰქონდა ნაშრომები კლასიკური ორნამენტისა და არქიტექტურის გაფორმებაში ფერის გამოყენების შესახებ. მხატვარი მოზაწილეობდა სამეცნიერო ექსპედიციებში — აწარმოებდა არქიტექტურის ძეგლების ჩახატვასა და აზოვას. მას ქართული ხალხური ხელოვნებაც იზიარებდა.⁵⁷

დაულაღი შრომის შედეგად ჭ. ჰრინვესკის მდიდარი მასალა დაუგროვდა, რომელსაც იგი პედაგოგიურ და შემოქმედებით პრაქტიკაში იყენებდა. ჭ. ჰრინვესკი აკვარელისტი იყო და ქართული არქიტექტურის ძეგლების უამრავი სურათი ჰქონდა შესრულებული. მის მიერ შექმნილი წიგნის დეკორი ილია ჭავჭავაძის თხოვრებათა გამოცემისათვის მკაცრად მუშავებულს, თუ რა სიფაქიზით აქიქვამდა მხატვარი ქართული ხუროთმოძღვრების სილამაზეს. არქიტექტორ ანატოლი კალგინთან ერთად მან შესარულა თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ზანკის შენობის პროექტი, რომელიც 1912 წელს კონკურსის შედეგად იქნა დამტკიცებული.⁵⁸ საკუთრივ არქიტექტორ ა. კალგინს ეკუთვნოდა, დეკორის დამუშავება — ჭ. ჰრინვესკის (ეს მშენიერი ნაგებობა ამჟამად პარლამენტის ბიბლიოთეკის მთავარი კორპუსია). ოსტატურად გამოიყენა ჭ. ჰრინვესკიმ ორნამენტული დეკორი, როცა 1926 წელს თბილისში რეინიგზის სამმართველოს შენობის ფასადის რეკონსტრუქცია განახორციელა.

ჭ. ჰრინვესკი, საუკეთესოდ აღიარებული მხატვარი და პედაგოგი, სამოედარვა წლისა იყო, როდესაც 1937 წელს პოლიტიკური რეპრესიების მსხვერპლი გახდა. მის დაპატიმრებამდე საბჭოთა

⁵³ განსაკუთრებით საინტერესოა „ცნობის ფურცელში“ მოთავსებული შემდეგი ნახატები: სომხ-თათართა შეტაკება ტფილისში, 1906, №309; მოსახლეობის გაჩხრეკა ქუჩაში, 1906, №375; დამსკელი ექსპედიციის შტაბის უფროსის გენერალ გოჩაიხროვის მკვლელობის შემდეგ არსენა კორიანოვილის კომუნდანტის სამმართველოში წაყვანა, 1906, №372. [ავტორის სკოლი]

⁵⁴ ბერიძე გ., მოგონებები, თბილისი, 1987. [ავტორის სკოლი]
⁵⁵ Цицишвили З., Дивайинерское проектирование Грузии, Тбилиси, 1997. [ავტორის სკოლი]

⁵⁶ სტატიაში მითითებულია გამოცემის არახუსტი თარიღი. სინამდვილეში წიგნი 1934 წელს გამოიცა.

⁵⁷ ე. ციციშვილი, დასახლებული ნაშრომი, გვ. 14-15. [ავტორის სკოლი]

⁵⁸ გ. ბერიძე, პერიკი ჰრინვესკი, „სპექტრი“, აღმანახი 1, თბ., 1989, გვ. 50. [ავტორის სკოლი]

კავშირიდან გაასახლეს მისი მეუღლე ეროვნებით იტალიელი მარია პერინი, რომელსაც თბილისში საბალეტო სტუდია ჰქონდა. მ. პერინის მოწაფეები იყვნენ ვახტანგ ჰაბუკიანი, ელენე ჩიკაიძე, ლილი გვარამაძე, ირინე ალექსიძე და სხვები. მ. პერინის მოღვაწეობამ ხელი შეუწყო ქართული საბალეტო სკოლის ჩამოყალიბებას. მ. პერინესკის შვილები და ნათესავეები არ დაჩრჩნია. მისი მდიდარი არქივი და მხატვრული მემკვიდრეობა, ძირითადად, განადგურდა. ნაშეუკრების მცირე ნაწილი მალვა ამირანაშვილის სახელობის საქართველოს ხელოვნების მუზეუმშია დაცული, ნაწილი კი კერძო კოლექციებში დაიქსახა.

მხატვრის ნაშეუკრებთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი ილუსტრაციები ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ერთობეულისათვის. ეს გამოცემა 1914 წელს ვანვორციელდა და საქართველოს ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლენას წარმოადგენდა. სარედაქციო კომისიის წევრები იყვნენ კ. აბაშიძე, ი. გედევანიშვილი, ი. გომართელი, ი. ზურაბიშვილი, გ. ლახსიშვილი, ი. ფანცხავა, ნ. ჩიგოგიძე, ი. ჯავახიშვილი. წიგნის გამომცემელი მიხეილ გედევანიშვილი იყო. წინასიტყვაობაში ის წერდა: „საერთოდ ქართველ საზოგადოების ერთსულოვან თანაგრძობას და დახმარებას უნდა მიეწეროს ის არაჩვეულებრივი მოვლენა, რომ ამისთანა ძვირფას წიგნს დღეს ვაწვდით უველას წოდებისა და შუბლების განურჩევლად. წიგნის დამკვეთთა შორის არიან თავიდან და ახნაური, მუშა და გლეხი, ვაჭარი და მოხელე, მღვდელი და ბერი. ამ შეერთებული შრომის და თანაგრძობის წყალობით დღეს გვაქვს წიგნი — ერთგვარი ცდა სალიტერატურო სამხატვრო გამოცემისა, რომელიც ნაბიჯის წინ წადგამდ მინდა დავსახო ქართულ ბეჭდვით და გამომცემლობით საქმეში.“⁵⁹ წიგნს დართული აქვს ვრცელი და საინტერესო წერილები მწერლის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ, რომელთა ავტორები არიან გრიგოლ უფიშინე და კიტა აბაშიძე. მათ ტონში მკაფიოდ იგრძნობა მწვავე ტკივილი და დანაკლისის განცდა, რომელიც ილიას მკვლელობამ დაუტოვა საზოგადოებას. ტექსტს ამდიდრებს დოკუმენტური ფოტომასალა: მწერლისა და მისი ახლობლების პორტრეტები, მისი ბიოგრაფიისათვის მნიშვნელოვანი

ადგილების ფოტოსურათები. უზრადლების მიღმა ვერ დარჩებოდა ამ გამოცემის მხატვრული მხარე. სარედაქციო კომისიის წევრები საღანგებოდ ზრუნავდნენ თითოეულ გვერდზე ტექსტის სათანადოდ განლაგებაზე. წიგნის შენიშვნებში (გვ. III) მითითებულია, რომ ილიას თხზულებები მათი შექმნის ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით არის დაბეჭდილი წლების, თვეებისა და რიცხვების გათვალისწინებით; „შხოლოდ იქ, სადაც თვით ელქსის ზომა და გარეგნობა მოითხოვდა რამდენიმე ელქსის ერთს გვერდზედ მოთავსებას, რაც უფრო მეტს შნოსა და სილამაზეს აძლევდა წიგნს, კომისია არღვევდა ამ წესს. მაგრამ ქრონოლოგია წელიწადების მიხედვით მაინც უოველთვის სასტიკად დაცულია“.

ცხადია, წიგნის მხატვრული გაფორმება ამ გამოცემის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მხარე იყო. ამიტომ მას გარკვეულ მოთხოვნებს უყენებდნენ. კერძოდ XIX საუკუნის ბოლოს გ. ქართველიშვილის მიერ „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემის დროს გამოიყვანა ამოცანა, შექმნილიყო იმგვარი გაფორმება, რომელიც წიგნს სპეციფიკურ ქართულ იერს მიანიჭებდა. მაშინ გრიგოლ ტატიშვილმა ქართული ხუროთმოძღვრების ორნამენტები გრაფიკულად გადაამუშავა და წიგნის სამკაულის ელემენტები შექმნა. XX საუკუნის დასაწყისში ამგვარივე მოთხოვნა წაუყენეს არქიტექტორებსაც. სათავადაზნაურო საადგილმამულო ზანცის შენობის პროექტის საკონკურსო პირობის მიხედვით, შენობა „ქართული სტილის“ უნდა უოფილიყო. კ. კალგინისა და მ. პირინესკის პროექტი აღმოჩნდა ერთადერთი, რომელიც ამ პირობას აკმაყოფილებდა.⁶⁰ სრულიად კანონზომიერი იყო, რომ ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა გამოცემის მხატვრული გაფორმება და ილუსტრაციების შესრულებაც სწორედ მ. პირინესკის მიანდეს. ამ დროისათვის იგი ცნობილი იყო როგორც ქართული ხუროთმოძღვრებაში განსწავლული საუცხოო აკვარლისტი. შეიძლება ითქვას, რომ მ. პირინესკი გ. ტატიშვილის მიერ დაწესებული საქმის გაგრძელებლად გვევლინება და თავისებური წვლილი შეაქვს ქართული წიგნის გაფორმებაში. იმასთან, ეს წიგნი გამოცემულია

⁵⁹ ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, მიხეილ გედევანიშვილის გამოცემა, ტფ., 1914, წინასიტყვაობა. [ვერის სკოლიო]

⁶⁰ ვ. ბერიძე, მწერი პირინესკი, „საქეპრო“, აღმანახი 1, თბ., 1989, გვ. 50. [ავტორის სკოლიო]

XX საუკუნის დასაწყისში რუსეთში საუკეთესო გამოცემებად მიჩნეული წიგნების დონეზე.

ილია ჭავჭავაძის „თხზულებანი“ სქელტანიანი წიგნია. მისი უდის გაფორმება უარესად სადაა. მუჭი მწვანე ფერის უდის კოთხეები, ყუა და უუოდან უდაზე გადმოსული ზოლი შავი ტკეციით არის დაფარული. შავი ზოდის ზემო ნაწილში მოთავსებულია ილიას ავტოგრაფი დამახასიათებელი ხეულებით. ყუაზე ამოტვიფრულ ჩარჩოებს შორის ოქროსფერი წარწერაა. მთამბეჭდავია შავი, მწვანე და ოქროს ფერების დახვეწილი შეხამება და მასალის მაღალი ხარისხი. ასევე მშვენიერი ხარისხისაა წიგნის ფურცლების პერგამენტის მკვირი ქალღი. ვერდებზე, ტექსტის ირგვლივ ფართო თითი არეგბია დატოვებული. ზომიერად არის გაფორმებული სატიტულო ფურცელი — ორნამენტთან ჩარჩოში მოთავსებული წარწერა. ორნამენტის წველის ნაწილი შავ ფონზე გრაფიკულად მკაფიოდ არის შესრულებული. ხლართის მოტივის შეცვლით წარწერის გასწვრივ ხაზასმულია ფურცლის განივი ღერძი. ზუსტად არის შეჩრეული მრგვლოვანი, ლამაზი შიფტით გაკეთებული წარწერების ზომები და ადგილი. ფრონტისპირზე მოთავსებულია ილია ჭავჭავაძის პორტრეტი, შესრულებული 1907 წელს გიგო გაბაშვილის მიერ. ტექსტში ცალკე ფურცლებზე ჩართულია ილუსტრაციები, რომელთაგან რამდენიმე ფერადია. წიგნის ტექსტს ამკობს თავსართები, ბოლოსართები, მთავრული ასოები. რამდენიმე ადგილას თავსართად გამოყენებულია ხელოვნების ცნობილი ნიმუშები. მაგალითად, ლექსს „ბაზალეთის ტაბ“ დართული აქვს ბეთანის ტაძრის კედლის მხატვრობის ფრაგმენტის რეპროდუქცია თამარ მეფის გამოსახულებით, ლექსს „პარიუი“ — რეპროდუქცია დელაკრუას სურათისა „თავისუფლება ბარიკადებზე“. შესავალ ნაწილში ამგვარი მასალის ჩართვა, ისევე, როგორც დოკუმენტური ფოტოებისა, არ არღვევს წიგნის მხატვრულ მთლიანობას, მათი აროდენობა, მასშტაბი და ადგილი კარგად არის გააზრებული.

წიგნის დეკორი მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ერთ ჭვუფს შეადგენს ტუშითა და კალმით დახატული ბოლოსართები, რომლებისთვისაც არქიტექტურის ძეგლებს ორნამენტული მოტივებია გამოყენებული. ეს შავ-თეთრი

აქცენტები განსაკუთრებით ეფექტურია ლექსების ტექსტის ქვეშ დარჩენილ თეთრ სიბრტყეზე და კარგად ეხამება ასევე ტუშით დახატულ მთავრულ ასოებს. თავისი ხასიათით ეს დეკორი სატიტულო ფურცლის გაფორმებას უკავშირდება. საერთოდ დეკორის ელემენტები გარკვეულ სიახლოვეს ავლენენ გრიგოლ ტატიშვილის წიგნის გრაფიკასთან.

ამ წიგნის მხატვრულ სახეს, მის თავისებურებას განსაზღვრავს ჰ. ჰრინვესკის მიერ აკვარელით შესრულებული თავსართები, ბოლოსართები და ჩანართი ილუსტრაციები. თავსართებსა და ბოლოსართებს შორის არის ნახატები, რომელთა სიუჟეტები უშუალოდ ტექსტს უკავშირდება. ასეთებია, მაგალითად, ნახატები: „მუშა“, „იანჩარი“, „ქართლის დედას“, „გუთნის დედა“, „გლახის ნამამობი“ და სხვ. ეს ნახატები, ფაქტობრივად, ილუსტრაციებია, რომლებიც მათი ზომისა და წიგნის გვერდზე მიჩნეული ადგილის წყალობით წიგნის სამკაულის ფუნქციასაც ასრულებენ. მაგრამ არის თავსართები და ბოლოსართები, რომელთათვისაც მხატვარი უხვად იყენებს ორნამენტით შემკული ხუროთმოძღვრული დეტალების ჩანახატებს. ეს დეტალები პეიზაჟის ფონზეა გამოსახული. სწორედ ამ ნახატებში გამოვლინდა განსაკუთრებით მხატვრის დიდი ინტერესი და სიყვარული ქართული არქიტექტურის ძეგლებისა და პეიზაჟისადმი, რომელშიც ორგანულად ეწერება ძველი ციხეები და ტაძრები. ჰრინვესკი მათ მხატვარ-არქიტექტურის თვლით ხედავს. დეტალები ისეა დახატული, რომ ცხადია, მათ წინ უსწრებდა ნატურად ჩახატვა. ამ ძეგლების სიყვარულით და მათი სილამაზით აღტაცება ხდიდა შესაძლებელს თითოეული მოტივის ასე დაბიოთებით, დაწვრილებითა და, ამავე დროს, ცოცხლად შესრულებას აკვარელით ისე, რომ ორნამენტის ნახატის პლასტიკურობა და ძარღვიანობა უოფილიყო გადმოცემული. პეიზაჟები რომანტიკული განწყობით არის გამსჭვალული. ამ განწყობას გადმოსცემს ეკლესიების გუმბათები, ციხე-სიმაგრეების ნანგრევები, რომლებიც ნატურაშიც აღმანიან წარსულზე, სილამაზის წარმავლობაზე ფიქრსა და სევდას ჰჭვრის.

სიუჟეტური თავსართები, ისევე როგორც არქიტექტურული დეტალებისაგან შედგენილი

კომპოზიციები, ერთი და იმავე ხერხით არის დახატული. მხატვარი ფიგურას ან არქიტექტურულ დეტალს პირველ პლანზე ათავსებს. ხოლო პეიზაჟს შორს, სიღრმეში სათანადოდ შემცივებულ მასშტაბში გამოსახავს. ამის შედეგად პირველი პლანის გამოსახულება უფრო მოცულობითად გამოიყოფება. პლანების დაპირისპირება გარკვეულ სივრცობრივობას ქმნის, მაგრამ ეს სივრცობრივობა ზომიერია და ფურცლის სიბრტყე არ ირღვევა. მეორე პლანის ნახატები მთლიანად ან ნაწილობრივ ჩარჩოთია შემოზღუდული. მოჩარჩოების ფორმა სხვადასხვაგვარია. არის წრიული ან ტეხილი ხაზით მოხაზული ჩარჩოები, უფრო ხშირად კი ჩარჩოები სწორკუთხაა. ჩარჩოს გარეთ გამოტანილი პირველი პლანის გამოსახულება თავისიველად არის მოთავსებული და ტექსტით დაფარულ გვერდს ჰაერმომიულად უკავშირდება. პირველი პლანის გამოსახულებათა ამგვარი განლაგება შესრულების სილადის შთაბეჭდილებას ქმნის. ხოლო ნახატების ასიმეტრიული ხასიათი გვერდებზე მათი განთავსებისას ვარიაციების საშუალებას იძლევა. წიგნის დეკორატიულ გაფორმებაში ნახატების ჩართვის კარგი მაგალითია ორი გვერდი, რომლებიც ერთდროულად განიხილება ვადაშლილ წიგნში. მარცხენა გვერდზე მოთავსებულია ლექსი „დაე, თუნდ მოკვდე...“ და ბოლოსართი, მარჯვენაზე — ლექსი „ჰართვის დედას“ და თავსართი. მარცხენა გვერდზე ტექსტს მეტი ადგილი უკავია. ვიდრე ბოლოსართს არქიტექტურული ფრაგმენტებისა და პეიზაჟის გამოსახულებით. მარჯვენა გვერდზე კი თავსართ-ილუსტრაციას მეტი ადგილი ეთმობა. ვიდრე ტექსტს. თავსართზე გამოსახულია ჩუქურთმიან ქვაზე ჩამომდარი ქართული ქალი, რომლის ზურგსუკან ოთხკუთხა ჩარჩოში ჩასმული პეიზაჟია. ქალის ფიგურა წინა პლანზეა გამოტანილი და აკვარელი თითქოს ქვემოთ, ტექსტისკენ იღვრება. ასიმეტრიულია ნახატების კომპოზიციათა აგებაც და ნახატების გვერდებზე განლაგებაც. მაგრამ მათ შორის სრული თანაფარდობაა დამკარგებული. ამას ხელს უწყობს ბოლოსართისა და თავსართის ჩარჩოების გამოკრება, მარჯვენა კომპოზიციის ჩუქურთმიანი ქვა, რომელიც თითქოს ბოლოსართის მოტივის გაგრძელებას წარმოადგენს, და ლექსების წინ მთავრული ასოების შავი აქცენტები.

მხატვარი ნახატების განაწილებისას ფურცელს არ ტვირთავს და გვერდის ტექსტით დაფარულ ნაწილსა და ნახატს შორის კონტასწორებას აღწევს, რაც სიმშვიდესა და სილამაზეს ანიჭებს მთელ წიგნს თა ელკეულ გვერდს. სხვადასხვა მოხაზულობის ჩარჩოების გამოყენება ნახატის ცალკეული ნაწილების „ადირიბისათვის“ მოდერნის სტილის წიგნის გაფორმებაში ნაცადი, გავრცელებული ხერხი იყო და მოგვიანებითაც, 1920-იან წლებში, უურნალებლად და წიგნების გაფორმებაში იჩენდა თავს. მოდერნის ხელოვნების პრინციპს შესაბამება აგრეთვე რეალისტურად გაგებული და შესრულებული ფორმების დეკორატიულ მოტივებზე გამოყენება.

თავსართი და ბოლოსართი ილუსტრაციები, ისევე როგორც ჩანართი ილუსტრაციები, თხრობითი ხასიათისაა. თითოეული ნაწარმოებიდან მისი სიუჟეტის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი ეპიზოდებია დასასურათებლად ამოირჩეული. ეს სრულიად კონკრეტული ეპიზოდებია და ჩანართი ილუსტრაციებს ტექსტიდან ამოღებული შესაბამისი სტრიქონები ერთვის. ტექსტში ადვილად იძებნება თავსართებითა და ბოლოსართი ნახატებით დასურათებული ადგილები. მხატვარი თითქმის დოკუმენტური სიზუსტით მისდევს მწერლის თხრობას, პერსონაჟების გარემოებისა და მათი გარემოს აღწერას. შ. ჰორნეცკი ძალიან თავშეკავებულია თავისი დამოკიდებულების გამოხატვისას და ამაში მისი კომოვენებისა და მხატვრის თვისება ჩანს. მიუხედავად იმისა, რომ სიუჟეტების შერჩევაში სოციალური მომენტების, სოციალური უსამართლობის ხაზგასმის ტენდენცია შეიმჩნევა, ნახატები მკვეთრ პროტესტს არ გამოხატავს. თავსართ-ილუსტრაცია პომპის „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი უჩაჩლის ცხოვრებიდან“ ასურათებს ეპიზოდს, როცა ზაქროს მოხუცი მამა ბატონს ეახლა და შვილის დაბრუნება სთხოვა, მაგრამ მხატვარი გაროხვის სცენას კი არ ხატავს, არამედ ამ ეპიზოდის დასაწყისს. ბოლოსართზე წარმოდგენილია ტუეს შემფარული და დამეგობრებული ზაქრო და კაკო უჩაჩი. ჩანართი ილუსტრაციისათვის მეურმისა და ზაქროს შეხვედრის ეპიზოდი ალებულია. აქვე თანდათი კუდიგორის მთისა და შარაგზის ფოტო მხატვრის ნახატებს თავისებურ უტყუარობას ანიჭებს. მოთხრობა „გლახის ნაამბობის“ თავსართზე გამოსახულია

წიგნებით ხელში ძველ კედელთან ჩამორბედიანი გაზრდილი და მისი მეგობარი; ჩანართი ილუსტრაციებიდან ერთი ეძვრება გაბრიელისა და პეპიას პატიმრობიდან დახსნის ეპიზოდს, მუშა — სიკვდილის პირას მისული გაბრიელისა და მისი ძველი მასწავლებლისა და მოძღვრის შეხვედრას. ბოლოსართზე მოცემულია დათაკოსა და გაბრიელის ბოლო, საბედისწერო შეხვედრა, მაგრამ არა მათი შეტაკების მომენტი, არამედ მისი წინამორბედი — საუბრის სცენა. საინტერესოა ნახატები ლექსისათვის „მუშა“, თავსართზე გამოსახულია ძველი თბილისის ტიპური ფიგურა — მძიმედ დატვირთული კურტიანი მუშა, წელში მოხრილი, თითქოს წუთიერად შეჩერებული და მკითხველისაკენ მომხიარული. ბოლოსართზე იგივე მუშაა გამოსახული სახლის კედელთან ტვირთის ჩამოშვსნელად დასასვენებლად ჩამომხდარი. მხატვარს შეეძლო, ლექსიდან უფრო დრამატული, მძაფრი ეპიზოდი შეერჩია, მაგრამ მან დახატა ის, რასაც თვითონ ხედავდა ხოლმე თბილისის ქუჩებში.

ილუსტრაციები ნათლად მეტყველებს, თუ როგორ იყო გატაცებული მხატვარი ქართული ხუროთმოძღვრებითა და ეთნოგრაფიით. ხალხის უოფაცხოვრების დამახასიათებელი ნივთები, რომლებიც ამჟამად სამუზეუმო ექსპონატებად არის გადაქცეული, XX საუკუნის დასაწყისში კერ კიდევ ცოცხალი უოფის ნაწილი იყო. მხატვარი გულმოდგინედ ხატავს ბავშვის აკვანს, ურემს, საუოფაცხოვრებო საგნებს, სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელი პერსონაჟების ტანსაცმელს. უოფითი საგნები ისეთი სიყვარულითა და გემოვნებით არის შერჩეული, რომ მკითხველს მათი გულდასმით გაცნობის სურვილი ებადება, ისინი ნაწარმოების პერსონაჟების ხასიათების მკაფიოდ გამოკვეთას უწყობენ ხელს. კომპოზიციებში, რომელთა სურათები ამას მოითხოვს, დაწერილობით არის წარმოდგენილი შენობების ინტერიერები. მაგალითად, ილუსტრაციებში პოემისათვის „განდევლილი“ დიდი ურადღებობით დამუშავებული ინტერიერი, ხატიანი ნიში, კედლის მხატვრობა ბერის სულიერ ცხოვრებაზე მინიშნებს. ილუსტრაციაში მოთხრობისათვის „ოთარაანთ ქერი“ მხატვარი ზუსტად მიჰყვება ოლიას აღწერას და ქართველი გლეხის საცხოვრებლის მშვენიერ სურათს ქმნის. მის მიერ დახატული თავადი არჩილის ოთახი ევროპულად

განათლებული ქართველი თავადის ბინის ნიშნებს წარმოადგენს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ილუსტრაციები მოთხრობისათვის „კაცია — ადამიანი?“, მათ შორის ნახატი, რომელზედაც გამოსახულია თავისი სახლის აივანზე მჯდომი ლუარსაბი და მის წინ, ეზოში მდგარი მოურავი. თითოეული დეტალი წააზრებელია: სახლის კედლის არათანაბარი წაწობა, აივნის მორყეული რიკულები, ლუარსაბის გარეგნობა — მისი ჩიბუხი, მაღალი ქუდი, გრძელი უღვაშები. ლუარსაბის მოდუნებული სხეული მძიმედ ეურდნობა მოაჯირს, მის წინ კი მშვიდად დგას ლახათიანად და უბრალოდ ჩაცმული მოურავი. მხატვარმა თითქოს ნატურადან დახატული ლუარსაბ თათქარისი გრაფიკული სახე შექმნა.

პოემა „აჩრდილი“ დასურათებულია პეიზაჟური მოტივებით. ჩართულ ფერად ნახატზე კლდოვანი ხეობა წარმოდგენილი სიღრმეში ჩახატული დიდებული თოვლიანი თივებით. მაგრამ აქაც ტექსტში ჩართულია ნახატები — არქიტექტურული პეიზაჟები: მცხეთა და ძველი თბილისი, როგორც ჩანს, ეს ნახატები ნატურად არის შესრულებული. განსაკუთრებით საინტერესოა თბილისის ხედი — მტკვრის ხეობა: მარცხნივ — ნარიყალა, მარჯვნივ — მეტეხის კლავო. კარგად ჩანს ძველი, ბანიანი სახლებიც, რომლებიც საუკუნის დასაწყისში კერ კიდევ იყო შემორჩენილი თბილისში. ამჟამად ამ ნახატებს ნატურალად დეკუმენტური მნიშვნელობა აქვს.

გარკვეული ისტორიული ეპოქის დამახასიათებელი გარემოს, ისტორიული კონსტიტუციისა და იარაღის გამოსახვით დაინტერესებულ მხატვარს განსაკუთრებით მდიდარ მასალას სთავაზობს პოემა „მეფე დიმიტრი თავდადებული“. თავსართ-ილუსტრაციაზე წარმოდგენილია ხის ჩრდილი ჩამომხდარი მეფანდურე და მისი მსმენლები. ჩანართი ილუსტრაციები ეთობა მეფე დიმიტრის ამბავს. მეფის თბილისიდან გამგზავრების სურათზე მეფე დიმიტრი ცხენოსნების ჯგუფის ცენტრშია გამოსახული. მთის კალთებზე მასთან გამოსახოვებლად გამოხული ხალხია შეყვნილი. მეორე კლანზე ძველი თბილისის ხედი იშლება — მოჩანს მეტეხი და ნარიყალას ციხე (ისევ არქიტექტურული მოტივი). მეორე ნახატზე უაუნის წინაშე წარმდგარი მეფეა გამოსახული. უურადღების ცენტრშია მეფური

ღირსებით აღსავსე, კეთილშობილი ფიგურა. ორივე კომპოზიციაში მეომრების, საერო და სასულიერო პირების, მეფისა და უანის ტანსაცმელი, უანის კარავი და მისი მორთულობა დაწვრილებით არის დამუშავებული.

ფერადი ილუსტრაციების ფერთა გამა მშვიდი და თავშეკავებულია. პოემა „მეფე დიმიტრი თავდადებულის“ იმ ილუსტრაციამაც კი, სადაც უანის კარავია გამოსახული აღმოსავლეთისათვის დამახასიათებელი სიმდიდრითა და ფერადოვნებით, მხატვარი თავს არიდებს სიჭრელეს, მკვეთრ ფერებს. „განდეგილის“ ილუსტრაცია კი მოლურჯო-მოყავისფრო გამაშია გადაწვეტილი. აქ განსაკუთრებით კარგად ჩანს, თუ რაოდენ სრულყოფილად ფლობს მხატვარი აკვარელის ტექნიკას, როგორი სიამოვნებით გადმოსცემს ხაოიანი ჰვის ფაქტურას. გამზვირვალე აკვარელის ტექნიკა კარგად უფარდება ნახატების მშვიდ, წუნარ განწყობილებას, რომელიც ილუსტრატორის მხატვრული მიდგომით არის ნაკარნახეზი.

მხატვარი კომპოზიციის აგებისას გამოსახვის ობიექტისაგან საკმაოდ დამორბეულ ხედვის წერტილს ირჩევს ისე, რომ ფიგურები მთლიანად ჩანს. მხატვარი არ მიმართავს მათ მკვეთრად გადიდებას, დაპირისპირებასა და გადაკვეთას, ფიგურები ორგანულად ეწერება გარემოში. მხატვარი თავს არიდებს პერსონაჟების მოძრაობის, შესტიკულაციის ხაზგასმას, რაც აგრეთვე ხელს უწყობს თავისებური სიმშვიდის განწყობილების შექმნას.

შეიძლება მხოლოდ ვივარაუდოთ, რომ სარედაქციო კომისიის წევრები ილუსტრაციებისათვის სიუჟეტების ამოკრეფისას, ალბათ, რჩევით ეხმარებოდნენ მხატვარს, ან ნახატების რაოდენობას განსაზღვრავდნენ. როგორც ჩანს, ისინი ილია ჭავჭავაძის თხზულებების მხატვრულ გრაფიკულ ინტერპრეტაციას იზიარებდნენ. ამას ამტკიცებს თუნდაც ის, რომ ი. ჭავჭავაძის 1920-იან წლებში საქართველოს ისტორიული რუკის მხატვრული გაფორმება ისევ ჰ. ჰრინვესკის მიანდო.

ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულისათვის შექმნილი ილუსტრაციები ჰ. ჰრინვესკის, როგორც

მხატვრისა და მოჭალაქის, მისწრაფებებსა და გატაცებებს ავლენს. მათ საფუძვლად ედო ქართული ხელოვნების ძეგლების გამოვლენისა და ათვისების სურვილი. სიძველეებისა და ეთნოგრაფიისადმი ინტერესი დამახასიათებელი იყო ევროპული და რუსული მხატვრული კულტურისათვის XIX-XX საუკუნეების მიწნაზე. საქართველოს წინადაზე ამ მოვლენას სპეციფიკური ხასიათი უნიჭებოდა როგორც ეროვნული მოძრაობის თავისებურ გამოძახილს.

ჰ. ჰრინვესკი ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველი ილუსტრატორი იყო და მისმა ნახატებმა გარკვეული ზეგავლენა მოახდინა იმ ქართველ მხატვრებზე, რომლებმაც შემდგომში დაასურათეს ილიას ცალკეული ნაწარმოებები. ეს წიგნი იმუშავდა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენს, დროთა სვლამ კი მას უკოქის დამახასიათებელი უტყუარი საბუთის სიბლიც შესძინა.

2

3

-
- 1 Pustelnik, akwarela, papier, 27 x 37, 1912-13, ilustracja do poematu „Pustelnik” I. Czawczawadzego / განდევნილი, ქალაქი, აკვარელი, 27 x 37, 1912-13 66, ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის პოემისათვის „განდევნილი”
 - 2 Czy to człowiek?!, akwarela, papier, 27 x 36, 1912-13, ilustracja do opowiadania „Czy to człowiek?!”. Czawczawadzego / „კაცია-ადამიანი?!", ქალაქი, აკვარელი, 27 x 36, 1912-13 66, ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებისათვის „კაცია-ადამიანი?!", „ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებული”
 - 3 Wdowa po Otarze, akwarela, papier, 27 x 36, 1912-13, ilustracja do opowiadania „Wdowa po Otarze” I. Czawczawadzego / „ოთარაძის ქვრივი”, ქალაქი, აკვარელი, 27 x 36, 1912-13 66, ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებისათვის „ოთარაძის ქვრივი”

4

5

4. Mcheta, tusz, papier, (wym.?), 1912-13, ilustracja do poematu „Widziadło” I. Czawczawadzego / „მცხეთა”, ქალაქი, ტუში, (ზომ.?), 1912-13 წწ., ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებისათვის „აწრდლო”

5. Tbilisi, tusz, papier, (wym.?), 1912-13, ilustracja do poematu „Widziadło” I. Czawczawadzego / „თბილისი”, ქალაქი, ტუში, (ზომ.?), 1912-13 წწ., ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებისათვის „აწრდლო”

6

7

6. Wyjazd króla Dymitra Tawdabebuli z Tbilisi. akwarela, papier, 27 x 36, 1912-13, ilustracja do poematu „Król Dymitri Tawdabebuli” I. Czawczawadzego / მეფე დიმიტრი თავდადებულის გამოსვლა თბილისიდან, აკვარელი, ქაღალდი, 27 x 36 1912-13 66., ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებისათვის „მეფე დიმიტრი თავდადებულს“

7. Spotkanie króla Dymitra Tawdabebuli z Chanem, akwarela, papier, 27 x 36, 1912-13, ilustracja do poematu „Król Dymitri Tawdabebuli” I. Czawczawadzego / მეფე დიმიტრი თავდადებულის აკნისან შეხვედრა, აკვარელი, ქაღალდი, 27 x 36 1912-13 66., ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებისათვის „მეფე დიმიტრი თავდადებულს“

Henryk Hryniewski i ikonostas cerkwi Kwaszweti⁶¹ (fragmenty)

Anna Mgaloblishvili⁶²

(...) Moje zainteresowanie rozwojem gruzińskiego malarstwa cerkiewnego na początku XX w. zaowocowało spotkaniem z Henrykiem Hryniewskim, artystą i twórcą gruzińskiej kultury. Warto zaznaczyć, że wraz z Dymitrem Szewardnadzem i Sidamonem Eristawim zalicza się on w poczet tych wielkich postaci, które podniosły gruzińską sztukę plastyczną do rangi sztuki wysokiej⁶³ i przekształciły malarstwo cerkiewne w dziedzinę twórczych poszukiwań⁶⁴.

Hryniewski znalazł się w polu naszych zainteresowań po raz pierwszy wtedy, gdy w Państwowym Muzeum⁶⁵ rozpoczęliśmy badania zgromadzonych tam kopii dawnego gruzińskiego malarstwa cerkiewnego. Kopia ikony „Świętego Pawła” z cerkwi Kincwisi⁶⁶ autorstwa Hryniewskiego stała się pierwowzorem dla całej kolekcji. Później okazało się, że ikonostas w cerkwi św. Giorgia (Jerzego) Kwaszweti wyszedł także spod ręki Hryniewskiego.

⁶¹ Cerkiew Kwaszweti znajduje się przy al. Szoty Rustawelgo w Tbilisi; została wzniesiona w latach 1904-10 w miejscu, na którym oryginalnie stała świątynia pod wezwaniem św. Dawida Garedzi, przebudowana w XVIII w. [św. Dawid Garedzi, jeden z trzynastu ojców asyryjskich cerkwi, przybył do Gruzji w celu umocnienia tu wiary chrześcijańskiej].

⁶² Historyk sztuki, doktor w Instytucie Sztuki Gruzjińskiej tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych.

⁶³ არსენიშვილი ი., ძირითადი მხატვრული და სტილისტური ტენდენციები ქართულ დაზღურ ფერწერაში (XVIII ს. მეორე ნახევარი-XX საუკუნის პირველი მეოთხედი). სადოქტ. დისერტაცია, თბილისი, 2002. [Arseniszvili I., Najważniejsze tendencje malarskie i stylizacyjne malarstwa gruzińskiego (w XVIII w. i I połowie XX w.). Rozprawa doktorska, Tbilisi 2002]. [przyp.aut.]

⁶⁴ მგალობლიშვილი ა., საეკლესიო მხატვრობის განვითარების თავისებურებები XX საუკუნის დასაწყისის (1900-1921 წწ.) საქართველოში, საკანდიდატო დისერტაცია, თბილისი, 2004. [Mgaloblishvili A., Cechy charakterystyczne malarstwa cerkiewnego na początku XX w. (1900-1921). Rozprawa doktorska, Tbilisi 2004]. [przyp.aut.]

⁶⁵ Chodzi o Gruzjińskie Muzeum Narodowe im. Simona Dżanაზიშვილი w Tbilisi.
⁶⁶ Cerkiew Kincwisi, pochodząca z XII w., znajduje się niedaleko miasteczka Kareli. Słynie ona ze swoich polichromii przedstawiających m.in.: króla Giorgia III, królową Tamარę i jej syna Giorgia IV Laszę.

Jego życiorys i dokonania były przez wiele lat tematem tabu. Zniszczono większą część jego artystycznej spuścizny. Ikonostas w cerkwi św. Giorgia Kwaszweti też uległby pewnie zapomnieniu, gdyby nie wydana w ostatnich latach książka Katolikosa Kalistrata Cincadzego (1866-1952), poświęcona historii tej cerkwi i artykuł prasowy o budowie nowej cerkwi Kwaszweti⁶⁷.

Nowa świątynia pod wezwaniem św. Giorgia została zbudowana na zamówienie gruzińskiego duchowieństwa i gruzińskiego społeczeństwa na wzór Samtawisi⁶⁸—zabytku średniowiecza z XI w. Projekt był realizowany przez międzynarodową grupę twórców. Autorem projektu był niemiecki architekt Bielfeld, autorem projektu ikonostasu włoski architekt Andreoletti, obróbka kamieni dla świątyni wykonana została w pracowni kamieniarza Neofite Agladzego, a same malowidła ikonostasu są autorstwa Henryka Hryniewskiego.

„W Tbilisi zachowało się kilka przykładów dawnej architektury gruzińskiej. Kwaszweti jest jedną z najlepszych budowli, która nie wygląda obco⁶⁹— a to dlatego, że wzorem dla tej świątyni jest wyjątkowa cerkiew Samtawisi, a jej twórcy byli bezsprzecznie specjalistami w swojej dziedzinie. To, że „nie wygląda obco”, a wręcz przeciwnie—jest bliska gruzińskiemu duchowi, wskazuje na wyjątkowy stosunek jej budowniczych do kultury gruzińskiej.

Nowy kościół Kwaszweti został otwarty 31 października 1910 r. Było to chyba jedno z najważniejszych wydarzeń w owych czasach. Wnętrze kościoła nie było wymalowane, z okazji otwarcia świątyni wzniesiono jedynie nowy ikonostas. (...)

Ikonostas Kwaszweti został zbudowany z kamienia i cegły, ma trzy sklepieniowe wejścia, zamknięte dębowymi drzwiami ozdobionymi ornamentem. Podzielono go na wizualno-iluzoryczne części

⁶⁷ Къ освящению Квасветской Георгиевской церкви. „Заквказье”, 1910, № 246. [Konsekracja cerkwi św. Giorgia Kwaszweti, „Zakaukazie”, 1910, nr 246]. [przyp.aut.]

⁶⁸ Miejszczość niedaleko Tbilisi.

⁶⁹ ზეობიძე ვ., ძაბოლინის ხუროთმოძღვრება, 1801-1917, ტ. II, თბილისი, 1963. [Beridze W., Architektura Tbilisi w latach 1801-1917, t.II, Tbilisi 1963]. s. 87-9. [przyp.aut.]

z motywami gruzińskiego ornamentu⁷⁰. Co więcej, sama jego forma wskazuje na związek z klasycznym gruzińskim ikonostasem⁷¹. Poza rzeźbą, stworzoną w oparciu o gruzińskie motywy narodowe, całość zdobią male antyczne putta, podobne do tych charakterystycznych dla XIX-wiecznego eklektyzmu. Układ ikon jest oparty na przyjętym w tamtych czasach—w ramach całego imperium rosyjskiego—systemie „neobizantyjskim”, który został stworzony na wzór bizantyjskich tradycji w Rosji, w II połowie XIX w.⁷² Na carskich wrotach umieszczona jest scena Zwiastowania. (...) Po obu stronach carskich wrot, w wyciętych niszach, przedstawione są postacie Chrystusa i św. Nino z prawej strony, a z lewej Matki Boskiej i św. Giorgia. (...)

Jak widać, temat świętych na ikonostasie Kwaszweti został ukazany poprzez postacie szczególnie czczonych w Gruzji św. Giorgia i św. Nino. Na wrotach południowych widzimy Archaniola Gabriela, a na północnych Archaniola Michała. Są oni symbolicznie współuczestnikami i strażnikami sakramentu. Nad carskimi wrotami umieszczono kolejną część systemu neobizantyjskiego, tj. Ostatnią Wieczerzę (tu wg Leonarda da Vinci)⁷³. Malowidła wykonane są farbami olejnymi.

Postacie Chrystusa, Matki Bożej, Archaniołów Gabriela i Michała zostały przedstawione frontalnie. Na jasnym, błękitnym tle odcinają się ich ciemne i wyraźne sylwetki. Jaskrawe—czerwone, granatowe i zielone kolory szat tworzą barwne plamy, chociaż artysta wyraźnie nie dąży do uzyskiwania efektów kolorystycznych. Przysnaje pierwszeństwo rysunkowi i podporządkowuje kolory konkretnym formom. Ogólny charakter i rozmieszczenie wizerunków jest bliskie stylowi neoklasycyzmu. Myślę, że zadecydowały o tym studia artysty w Akademii Sztuk Pięknych we Florencji. (...)

⁷⁰ ზეობიძე ვ., მთავრებები „საბჭოთა ხელოვნება”, 1960, №11.

[Agladze N., Wspomnienia „Sztuka Radziecka”, 1960, nr 11]. [przyp.aut.]

⁷¹ Шмерлинг Р. Малые формы архитектуры. Тбилиси, 1962. [Szmerling R., Male formy architektoniczne, Tbilisi 1962]. [przyp.aut.]

⁷² Катсон Н., Симфония вселенства и царства, „Иконостас”, 2000.

[Katson N., Symfonia konsekracji i władzy, „Ikonostas”, 2000]. [przyp.aut.]

⁷³ Бобрин М., Икона Тайной Вечери, „Иконостас”, 2000. [Bobrik M., Ikona Ostatniej Wieczerzy, „Ikonostas”, 2000]. [przyp.aut.]

Ciekawostką jest fakt, że w opisaney pracy trudno doszukać się oznak emocjonalnego stosunku artysty [Hryniewskiego] do tworzonoego przez siebie dzieła (być może ma on taki styl). Malarz sprawia wrażenie jakby utrzymywał dystans do ikonostasu. Wyjątkiem jest ikona św. Nino. Chyba dlatego, że zawiera konkretne i znajome artyście elementy. W interpretacji Hryniewskiego św. Nino jest młodą, cnotliwą kobietą, która świadoma jest swojego przeznaczenia—dla orędowników Boskiej Mądrości nie ma miejsca na strach czy zniecierpliwienie. Owal twarzy św. Nino, migdałowy kolor oczu, okrągłe brwi, długi charakterystyczny nos, małe usta, to typowe cechy gruzińskiej urody kobiecej. Twarz świętej kojarzy nam się z doskonale znanymi z innych ikon i fresków jej wizerunkami. Św. Nino ubrana jest w błękitną suknię z owalnym wycięciem przy szyi. Dół sukni obszyty jest lamówką. Na sukni widać wyszytą złotem stulę. Ręce świętej skrzyżowane są na piersi, w lewej trzyma biały, zwinięty manuskrypt, w prawej związany włosami krzyż z gałązek winorośli.

Powierzchnię u dołu ikony w prawie jednej trzeciej zajmuje pejzaż, z którego wyczytać można szczególne zamilowanie artysty do gruzińskiego krajobrazu. Hryniewski stara się przedstawić ważne dla gruzińskiej duchowości miejsca: tuż za postacią, po jej prawej stronie, widać cerkiew Świętej Cchoweli⁷⁴, przed świątynią płynącą w dali rzekę Mtkwari, a po jej lewej stronie—gdzieś daleko na horyzoncie—Mtkwari łączy się z odgałęzieniem rzeki Aragwi. W miejscu połączenia się obu rzek widać fioletową górę, a na jej szczycie świątynię Dzwari⁷⁵. Ponad górami rozciąga się jasne, różowe, przechodzące w lazurowe niebo. Temu przenikaniu barw sprzyjają różowo-białe obłoki, od których roi się niebie.

Na carskich wrotach umieszczone są kompozycje wykonane w stylu neoklasycystycznym. Choć podobne do wizerunków św. Nino i św. Giorgia, mają trochę inny charakter. Hryniewski jest bardziej niezależny w swojej

narracji. Jego talent najpełniej wyraża się w scenie Zwiastowania. To grupa ikon, która według mnie swoją dynamiką, lekkością, prostotą formy i dążeniem do stylizacji najpełniej oddaje modernistyczne podejście do sztuki XX w.

Pragnę zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię. Przypuszcza się, że oprócz ikon do tego konkretnego ikonostasu, Hryniewski w tym samym czasie wykonał w cerkwi Kawszweți malowidło św. Dawida Garedzi⁷⁶. Ponieważ obecnie nie ma jednak na to bezspornych dowodów, byłoby dobrze w przyszłości wykonać ekspertyzę tego dzieła.

(...) Podsumowując, można chyba powiedzieć, że malowidło ikonostasu kościoła Kawszweți wykonane przez Hryniewskiego odpowiada tendencjom⁷⁷ charakteryzującym malarstwo cerkiewne tamtego okresu, a poza tym, że zawiera podstawowe cechy gruzińskiego malarstwa narodowego.

Jednocześnie, jeżeli wziąć pod uwagę skomplikowaną sytuację historyczną Gruzji w poprzednich wiekach (XVIII-XIX), można powiedzieć, że w malarstwie ikonostasu kościoła Kawszweți, wykonanym na początku XX w. (jak i w ogóle w całej gruzińskiej sztuce cerkiewnej) zauważymy początki rodzących się w tym czasie nowych tendencji, odpowiadających budzącej się gruzińskiej świadomości narodowej. (...)

⁷⁴ Święci Cchoweli („ślup życia”)—katedra wybudowana w XI w. w Mcchecie, dawnej stolicy Iberii (Królestwa Zachodniej Gruzji); obecnie jedna z najważniejszych świątyń Gruzji.

⁷⁵ Cerkiew Dzwari („krzyż”) została wzniesiona w VI w., na wzgórzu niedaleko Mcchety, w miejscu, gdzie za czasów króla Miriana III (284-361) stał drewniany krzyż.

⁷⁶ Patrz > przypis nr 61.

⁷⁷ Zias N., Greek traditions and Fotis Kontoglou, Zygus Annual Edition, vol. III, 1984. [Zias N., Tradycja grecka i Fotis Kontoglou, Zygus Annual Edition, t. III, 1984]. [przyp.aut.]

ჰენრიკ ჰრინეესკი და ქვაშვეთის ეკლესიის კანკელი

ანა მგალობლიშვილი⁷⁸

„ჩვენ დიდი ხანია ვცროვრობთ კაცკასიაში და გვიევარს საქართველო“ - ეს სიტუებები წარმოშობით პოლონელი მ. ჰრინეესკიმ ილია ჭავჭავაძის „მწუხარე საქართველოს“ თაობაზე მოწვეული კომისიის სხდომაზე წარმოთქვა⁷⁹ და მართლაც მთელი მისი ბიოგრაფია — საისტორიო საზოგადოების მიერ მოწოდებული ექსპედიციების ხელმძღვანელობა, საჯარო ბიბლიოთეკის ფასადის გაფორმება, ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა დასურათება⁸⁰, ქართული რუკის შექმნა თუ ხანგრძლივი პედაგოგიური მოღვაწეობა თბილისის სამხატვრო აკადემიაში⁸¹ — გაუღეთილია სიუვარულით, რომელსაც გრძნობდა და აფასებდა იმჟამინდელი ქართული საზოგადოება.

ქართული კულტურის ჰუმანიტი ამაგდარისა და მსახურის, მხატვარ ჰენრიკ ჰრინეესკის ცხოვრებისა და შემოქმედების ახლოს გაცნობა XX საუკუნის დასაწყისში საექლესიო მხატვრობაში განვითარებული პროცესებით ჩვენმა დაინტერესებამ გამოიწვია. ვფიქრობთ, აღსანიშნავია, რომ ჰენრიკ ჰრინეესკი დიმიტრი შევარდნაძესა და სიღამონ ერისთავთან ერთად იმ მოწინავე ხელოვანთა რიგებში მოიაზრება, რომლებმაც ქართული სახვითი ხელოვნების თვისებრივად ახალ საფეხურზე აუვანას შეუწეეს ხელი⁸² და ამავე დროს შემოქმედებითი ძიებების

⁷⁸ თბილისის სამხატვრო აკადემიის ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი.

⁷⁹ ლ. ნანიტაშვილის წერილები, თბილისი, 1981. საუბარია ილია ჭავჭავაძის საფლავის ძეგლის საკითხის გარშემო გამართულ შეკრებაზე. [ავტორის სქოლიო]

⁸⁰ მ. კარბელაშვილი, ჰენრიკ ჰრინეესკი და მისი ილუსტრაციები ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულისათვის, აღმანახი მწიგნობარი, თბილისი, 1999. [ავტორის სქოლიო].

⁸¹ ვ. ბერიძე, მოგონებები, თბილისი, 1987. [ავტორის სქოლიო]

ერთ-ერთ სფეროდ საეკლესიო მხატვრობაც გაიხადეს⁶⁴.

ჭერნიჭი ჰორივსკის პიროვნება პირველად მამინ მხრივდა ჩვენი თვალთახედვის არეში, როდესაც სახელმწიფო მუზეუმში ძველი ქართული საეკლესიო მხატვრობის ასლეთის შესწავლა დავიწყეთ. მხატვრის მიერ შესრულებული ჟინწვისის ეკლესიის წმინდა პავლეს ხატის ასლი არ კოლექციის უკვლავ ადრინდელი ნიმუშია. მოგვიწვეთ გაირკვა, რომ მხატვრის ეკლესიის წმ. გიორგის ქვაშეთის ეკლესიის კანკელის მხატვრობაც.

დრო-ჟამის ავბედითობამ ჰერნიჭი ჰორივსკის ბოგრაფია დიდხანს ტაბუდადებულ თემად აქცია, განადგურდა შემოქმედებითი დანატვრის დიდი ნაწილი. მუხსიერებას არ შემორჩებოდა არც ქვაშეთის ეკლესიის კანკელის მხატვრობა, რომ არა უკანასკნელ ხანებში გამოცემული კათალიკოს-პატრიარქის კალისტრატე ცინცაძის (1866-1952წწ.), წარსულში ქვაშეთის ეკლესიის წინამძღვრის, ქვაშეთის ეკლესიის ისტორიისადმი მიძღვნილი წიგნი⁶⁵ და ქვაშეთის ახალი ეკლესიის აგების თანადროული პერიოდიცა⁶⁶.

ქვაშეთის წმ. გიორგის სახელობის ახალი ეკლესია ქართული სამღვდლოებისა და საზოგადოების დაცვეთით აიგო მუა საუკუნეების ქართული ძეგლის სამთავისის (XI ს.) გეგმის გათვალისწინებით. პროექტი შემოქმედთა ინტერნაციონალური გუფის მიერ განხორციელდა: პროექტის ავტორი გერმანელი არქიტექტორი ბილფედია, აღმშენებელ-ხუროთმოძღვარი და კანკელის სკივის ავტორი — იტალიელი არქიტექტორი ანდრიოლეტი, ტაძრისათვის ქვის სამუშაოები აგრეთვე იტალიელი ანუელო ანდრიოლეტის სახელოსნოში

⁶⁴ ი. არსენიშვილი, ძირითადი მხატვრული და სტილისტური ტრენდები ქართულ დახურ ფერწერაში (XVIII ს. შორე ნახევარი - XX საუკუნის პირველი ნახევარი), სადოქტ. დისერტაცია, თბილისი, 2002. [ავტორის სკოლი]

⁶⁵ შ. შალვლიშვილი, საეკლესიო მხატვრობის განვითარების თავისებურებები XX საუკუნის დასაწყისის (1900-1921 წწ.) საქართველოში, საკანდიდატ დისერტაცია, თბილისი, 2004. [ავტორის სკოლი]

⁶⁶ კ. ცინცაძე, ქვაშეთის წმ. გიორგის ეკლესია ტფილისში, თბილისი, 1994. [ავტორის სკოლი]

⁶⁷ Къ освещению Квашветской Георгиевской церкви, "Закавказье", №246, 1910. [ავტორის სკოლი]

მეასრულა ქვის მთელმად ნეოფიტე აღლადემ, კანკელის მხატვრობა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჰორივსკისუფლია. ვახტანგ ბერიძე წერს: „თბილისში ძველი ქართული ხუროთმოძღვრების რამდენიმე ნიმუში გადაარჩა. ქვაშეთისა ერთ-ერთი საუკეთესო ნაგებობაა, რომელიც უცხოვდ არ ჩანს“⁶⁶. აღლად იმის გარდა, რომ ტაძრის პროექტს საფუძვლად სამთავისის არაჩვეულებრივი ეკლესიის გეგმა უდევს და მისი შემოქმედები უდევდო კარგი პროფესიონალები იყვნენ, ის, რომ იგი „უცხოვდ არ ჩანს“, პირიქით, ავერ უკვე ერთ საუკუნეზე მეტია, მახლობელია ქართული სულსათვის, ქართული კულტურის მიმართ ტაძრის შემქმნელების ფაქიზ დამოკიდებულებაზე მიგვანიშნებს.

ქვაშეთის ახალი ეკლესია 1910 წლის 31 ოქტომბერს გაიხსნა მომლოცველებისათვის, ეს, აღლად, ერთ-ერთი ღირსესანიშნავი მოვლენა იყო იმდროინდელი საქართველოს ცხოვრებაში. ტაძრის შიდა სივრცე მოხატული არ ყოფილა. გახსნისათვის გაიმართა ახალი კანკელიც.

ქრისტიანულ ტაძარში კანკელი ზღუდდა, რომელიც საკურთხეველს — ზესთასოფლიურს — ეკლესიის დანარჩენი სივრცისაგან — ამსოფლიურისაგან — გამოყოფდა და ხილულ და უხილავ სამუაროებს შორის გამავალ სიმბოლურ ზღვრად გვევლინება⁶⁷. დრო-ჟამის მდინარების შესაბამისად, კანკელი, თავისი ფორმებისა და მხატვრული გაფორმების თვალსაზრისით, გარკვეულ ცვლილებებს განიცდიდა, სპეციფიკური, დამახასიათებელი ნიშნები უაღიზნებოდა მისი სადაურობის მიხედვითაც.

ქვაშეთის ეკლესიის კანკელი ამენებულია ქვა-აგურისაგან და სამი თაღოვანი შესასვლელი აქვს, რომლებიც მუხის ორნამენტებიანი კარებით არის დახურული. მისი ვიზუალურ-ილუზორულ ფორმებად დანაწილება ხდება ქართული ორნამენტული მოტივების დაზოვნებით⁶⁸. ის აღიქმება შედარებით აბალი ფილების ზღუდედ, მასზე დაყრდნობილ სვეტებად და

⁶⁶ ვ. ბერიძე, თბილისის ხუროთმოძღვრება, ტ. მე-2, თბილისი, 1963, გვ. 87-89. [ავტორის სკოლი]

⁶⁷ Успенский Л., Иконостасъ из книги "Der Sinn der Ikonen", Bern, 1952. [ავტორის სკოლი]

⁶⁸ ნ. ავლადე, მოგონებები, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1960, №11. [ავტორის სკოლი]

ლია თაღვანი ფორმის ანტაბლემენტად, რაც მნახველისათვის ქართული კლასიკური ტიპის კანკელის ფორმებთან სიახლოვეს აშუღავებს⁸⁹. ქართულ ეროვნულ მოტივებზე შექმნილი ჩუქურთმების გვერდით აღსანიშნავია პატარა ანტიკური ამურების მსგავსი მარმარილოს ანგლოზების ბარელიეფური ნახევარფიგურების თანაარსებობა, რაც XIX საუკუნისათვის დამახასიათებელი ეკლექტიზმის გამოვლინებაა.

ჭრინვესკისეული ხატები ქვაშეთის კანკელზე განთავსებულია რუსეთის იმპერიის ფარგლებში იმხანად მიღებული კანკელის გაფორმების „ნეობიზანტიურ“ სტილზე დაყრდნობით, რომელიც XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან რუსეთში ბიზანტიური ტრადიციების გათვალისწინებით შემუშავდა⁹⁰.

აღსავლის კარზე მოთავსებულია ხარების სცენა ქრისტეს შობის შესახებ პირველი უწყების ამსახველი სიუჟეტითურთ და მაცხოვრის ხორციელი მოვლინების მახარებელი ოთხი მოციქული. აღსავლის კარიდან ორივე მხარეს კანკელში გაჭრილ სარკმლისებრ ღიობებში სახმრეთით ქრისტესა და წმ. ნინოს, ხოლო ჩრდილოეთით ღვთისმშობლისა და წმ. გიორგის ფიგურებია გამოსახული. როგორც ღვთიური საქმელების მოწმეები, ისინი ადამიანებისათვის ღვთიური სიბრძნის ხელმისაწვდომად განმცხადებლებად, მათი გადარჩენისათვის მლოცველებად, მათ მოსარჩლელებად მოიაზრებიან. როგორც ვხედავთ, ქართულ სინამდვილეში ქვაშეთის კანკელის წმინდანების თემა ქართველი ხალხისათვის განსაკუთრებით სათაყვანებელი წმინდანების სახითაა წარმოდგენილი (წმ. გიორგი, წმ. ნინო). კანკელის გვერდითა კარზე განლაგებული მთავარანგელოზები — სახმრეთით მთავარანგელოზი გაბრიელი, ჩრდილოეთით კი მიქაელი — სიბოლოურად საკუთრიველში მიმდინარე საიდუმლოს თანამონაწილეები და მცველები არიან. აღსავლის კარის თავზე, კანკელის ტემპლონში განთავსებული ლეონარდო და ვინჩის საიდუმლო სერობის პირი აგრეთვე ნეობიზანტიური სისტემის ნაწილია⁹¹.

⁸⁹ Шмерлинг Р., Малые формы архитектуры, Тбилиси, 1962. [ავტორის სქოლიო] [ავტორის სქოლიო]

⁹⁰ Катсон Н., Симфония священства и царства, Иконостас, 2000. [ავტორის სქოლიო]

მხატვრობა მესრულებულია ზეთის საღებავებით. ქრისტე, ღვთისმშობელი, მთავარანგელოზები გაბრიელი და მიქაელი წარდგენილი და განუენებული ხასიათის, ფრონტალურად გამოსახული ფიგურებია. ბაც, მოცისფერო ნათელ ფონთან მიმართებაში ისინი მუქ სილუეტებად, მკაფიო მოცულობით ფორებად იკითხებიან. სამოსის უღირად წითელ, ლურჯ, მომუწვნო ფერებს დიდი ლოკალური ლაქების ხასიათი აქვს, თუმცა მხატვარი ამკარად არ მიიღტვის კოლორიტი ექვეტებისაკენ. იგი ნახატი პირველადობას აღიარებს და ფერებს კონტრულ ფორმებს უმორჩილებს. გამოსახულებები საერთო ხასიათით და განულობით ნეოლიანციტურ სტილს უახლოვდება, რაც, ვფიქრობთ, მხატვრის მიერ ფლორენციაში მიღებული სამხატვრო აკადემიური განათლების გავლენის შედეგია.

წმ. ნინოსა და წმ. გიორგის გამოსახულებები საერთო სტილის გაგრძელებაა, თუმცა გარკვეული თვალსაზრისით რომანტიკული (ალბათ უფრო გერმანული რომანტიზმის — ჭრინვესკის გერმანიაშიც მოუწია უმაღლესში სწავლა) მხატვრობის ტენდენციებზე შეიძლება იყოს ლაპარაკი. ამგვარ განწყობას, ალბათ, განაპირობებს, ერთი მხრივ, თავად თემა, რომელიც ეროვნული ცნობიერებისათვის ახლობულ გმირებს წარმოგიდგენს, ხოლო, მეორე მხრივ, პეიზაჟური ფონის გამოჩენა.

საერთოდ საინტერესოა, რომ კანკელის ზემოჩამოთვლილ დეტალებში რთულია მხატვრის პირადული დამოკიდებულების ამოცნობვა, იგი თითქმის დისტანცირებულია საკუთარი ქმნილებებისაგან (ალბათ, ამ შემთხვევაში, თავად სტილიც უნდა თამაშობდეს გარკვეულ როლს). ამ თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, რომ გამონაკლისია წმ. ნინოს სახეხატი, შესაძლოა, იმიტომ, რომ იგი მხატვრის წარმოსახვაში კონკრეტულ და ნაცნობ გარემოს ასახავს. წმინდანის ჭრინვესკისეული ინტერპრეტაციით, ნინო ახალგაზრდა, სათნო ქალია, რომელსაც კარგად აქვს გაცნობიერებული საკუთარი დანიშნულება, ღვთიური სიბრძნის თანამდევისათვის აღარ არის ადგილი შიშისა და ორჟოფობისათვის. ნინოს პირისახის მომრგვალებული მოყვანილობა, ნუშისებრი

⁹¹ Бобрин М., Икона Тайной Вечери, Иконостас, 2000. [ავტორის სქოლიო]

ქრილის დიდი თვალები, მომრგვალებული წარბები, მოგრძო სახასიათო ცხვირი, პატარა პირი — ქართული ეროვნული ხასიათის მატარებელია და ამავე დროს იმგვარი სახის კონსტრუქციაა, რომელიც ქართული ფრესკული ფიგურისათვის დამახასიათებელი ხასიათს მოგვაცოცხლებს. ამ დროისათვის მხატვარს უკვე ჰქონდა შეგება ძველი საეკლესიო მხატვრობის ნიმუშებთან, ასე რომ სრულიად შესაძლებელია, მიღებული შთაბეჭდილების თავის ნამუშევარში ასახვის სურვილი გასჩვენდეს. ტანთ ნიწრის ლურჯი კაბა მოსავს მრგვალად ამოჭრილი საყულოთი. კაბის ბოლო მოქარგული არშითაა დაბოლოებული. კაბაზე ზევიდან ოკრონემსულით მოქარგული ოლარი მოჩანს. ხელები წმინდანს გულმკერდის არესთან გადაუკვარებინებია, მარცხენა ხელში დახვეული თეთრი გრავნილი უჭირავს, მარჯვენაში — თმებით შეკრული ვახის ჭვარი. პეინაუს სურათის ქვედა ერთი მესამედი უკავია და მასში ქართული პეინაუისადმი მხატვრის განსაკუთრებული სიყვარული იკითხება. ხელოვანი ცდილობს, სრული სიზუსტით წარმოგვიდგინოს ქართული სულიერებისათვის აგრეთვე მნიშვნელოვანი ადგილები: ფიგურის ახსნაზე მარჯვენა კვედა მხარეს სვეტიცხოვლის ტაძარი მოჩანს, ტაძრის წინ მდინარე მტკვარი ჩამოედინება, რომელიც უკავებდა მხარეს აგრძელებს მოძრაობას და შორს, პერსპექტივაში არავის განმტკუნებს უერთდება. შეერთების ადგილას მოჩანს იასამინისფერი მთა მწვერვალზე აღმართული ჯვრის ტაძრის სილუეტით. მთებთან ღია ვარდისფერი ცა ზევით ლაყვარდისფრად გარდაიქმნება და ამ გარდაქმნას ხელს უწყობს მოვარდისფრო-მოთეთრო ღრუბლები, რომლებითაც ცის კამარაა მოქედილი.

ახსავლის კარზე განთავსებული კომპოზიციებიც თავისთავად ნეოკლასიკური სტილის დომინირებას გულისხმობს. მგარაბ ისინიც, უჭ. ნინოხა და წმ. გიორგის გამოსახულებების მსგავსად, თითქმის ოდნავ განსხვავებულ ხასიათს ავლენენ. ზომით მომჭირ სივრცის ორგანიზება მხატვრის შინაგანი გუნებისათვის უფრო ახლოებულია. ამასთანავე, იგი უფრო თავისუფალია იქ, სადაც სიუჟეტი თხრობითია (ხარების სცენა), რადგან აქ მხატვარში თავს იჩენს ილუსტრატორის ნიჟი. ჩვენს აზრით, თავისი დინამიზმით, სიმსუბუქით, ფორმათა გამარტივებისა და სტილიზაციისაგან მიდრეკილებით ხატების ეს გვფიქსირებს XX საუკუნის

მოდერნისტულ მიდგომებსაც ასახავს. უურადლება გვინდა შევაჩეროთ კიდევ ერთ საკითხზე: კანკელის ხატების გარდა, სავარაუდოა, რომ ჰრიონესკის მიერ იერს შესრულებული კანკელის თანადროული სამკვეთლოს კარზე მოთავსებული წმ. დავით გარეჯელის გამოსახულებაც. რამდენადაც ამ ეტაპზე ამ გარაუდის დამატკიცებელი საბუთი არ მოგვეპოვება, ვფიქრობთ, კარგი იქნებოდა, მოხაველი ნამუშევრის ექსპერტობა ჩატარებულიყო. უურათი, კომპოზიციის თვალსაზრისით, იმეორებს გობრონ საბინინის „საქართველოს სამოთხეში“ ამავე წმინდანის ამსახველ გამოსახულებას, რაც ამ პერიოდის ქართული საეკლესიო მხატვრობისათვის უცხო გამოცდილება არ არის. სტილის თვალსაზრისით, იგი კანკელის მხატვრობასთან ამყდვენებს სიახლოვეს.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ ქვეშევთის ეკლესიის კანკელის ჰენრიკ ჰრიონესკისეული მხატვრობა სრულ თანხმობაშია ზოგადად ამ პერიოდის საეკლესიო მხატვრობაში არსებულ ტენდენციებთან⁹² და რომ მის ძირითად მახასიათებლებს საფრთხე მხატვრობაში იმეხმად მიმდინარე პროცესები განაპირობებენ. ამავე დროს, თუ საკითხს სხვაგვარი კუთხით დავაუქნებთ და გავითვალისწინებთ საქართველოში წინა საუკუნეების (XVIII-XIX სს.) მძიმე და რთულ ისტორიულ ვითარებას, XX საუკუნის დასაწყისში ქვეშევთის ეკლესიის კანკელისა და მისი მხატვრობის სახით ქართულ საეკლესიო ხელოვნებაში ახალი ტენდენციების გამოჩენის საწყისებს დაინახავთ, რომლებიც, შესაძლოა, ჯერ ძალიან მკრთალად, მაგრამ შინაგანი მზაობით ქართული ეროვნული თვითმყოფადობის წარმოჩინებისა და ხაზგასმისაკენაა მიმართული.

პოლონელი ჰენრიკ ჰრიონესკი საქართველოში დაიბადა და მთელი თავისი ცხოვრება უანგაროდ მიუძღვნა მას. უანგარო მსახურება დაედო, ალბათ, მას ბრალად, როდესაც სამოციქულო წლის ასაკში ოცდაათიანი წლების რეპრესიების მსხვერპლი გახდა. ვფიქრობთ, ახალი დროის საქართველოში ამ უაღრესად პატივსაცემ ადამიანს და შემოქმედს კუთვნილი ადგილი უნდა მოეპოვებინოს.

⁹² Zias N., Greek traditions and Fotis Kontoglou, Zygos Annual Edition, vol. III, 1984. [ავტორის სქოლიო]

9

10

8 Sw. Nino, Cerkiew Kwazsweti, Tbilisi / შინადა ნინო, კვაშვეთა მართლმადიდებლური ეკლესია

9 Sw. Giorgi (Jerzy), Cerkiew Kwazsweti, Tbilisi / შინადა გიორგი, ჭვამუეთის მართლმადიდებლური ეკლესია

10 Ikonostas, Cerkiew Kwazsweti, Tbilisi / კანცელი, კვაშვეთის მართლმადიდებლური ეკლესია

11

12

13

14

11. Ewangelio Mateusza i Łukasza. Cerkiew Wrota. Cerkiew Kwiszewi. Tbilisi / სახარების ანტირეტიმული და ლეკო, ქვაშეუთის ეკლესია

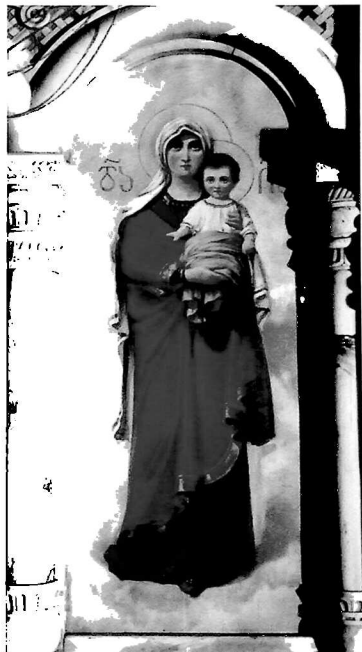
12. Ewangelio Marek i Jan. Cerkiew Wrota. Cerkiew Kwiszewi. Tbilisi / სახარების ანტირეტიმული და ლეკო, ქვაშეუთის ეკლესია

13. Zwiastowanie. Cerkiew Kwiszewi. Tbilisi / ვაჟი ხარება, ქვაშეუთის მართლმადიდებლური ეკლესია

14. Chrystus Naczejacy. Cerkiew Kwiszewi. Tbilisi / სიამაღებელი, ქვაშეუთის მართლმადიდებლური ეკლესია

15

16

15. Archaniol Gabriel, Cerkiew Kwaszewi, Tbilisi / გაბრიელ შთავარანგელოზი, ქვაშეთის მართლმადიდებლური ეკლესია

16. Matka Boska z Dzieciątkiem, Cerkiew Kwaszewi, Tbilisi / ვოლადნინდა ღვთისმშობელი მარიამი, ქვაშეთის მართლმადიდებლური ეკლესია

Henryk Hryniewski— piewca gruzińskiej kultury⁹³ (fragmenty)

Lejla Nanitaszwili⁹⁴

„... wspaniałe rysunki. Cieszę się bardzo, że Hryniewski tak dobrze nam się odplaca. Zastępuje na wielkie podziękowania. Proszę pozdrowić go ode mnie i powiedzieć, że jestem bardzo zadowolony z jego rysunków”—pisał wielki gruziński naukowiec Iwane Dżawachiszwili do pomysłodawcy opublikowania akademickiego wydania dzieł Ilji Czawczawadzego⁹⁵, lekarza i działacza społecznego, Michaila Gedewaniszwilego. To Jakob Nikoladze⁹⁶, obdarzony cechującą zwykle osoby twórcze intuicją, rozpoznał w polskim malarzu jego wewnętrzne powinowactwo z gruzińską naturą. I to dlatego właśnie Hryniewskiemu zaproponował zilustrowanie książki, której wydanie było sprawą ogólnonarodową. (...)

W 1912 r. komisja pod kierownictwem Gedewaniszwilego powierzyła mu [Hryniewskiemu] zilustrowanie książki—akademickiego wydania dzieł Ilji Czawczawadzego. Projekt ten wspierało wiele osobistości z różnych regionów Gruzji, a w skład komisji redakcyjnej wchodził, m.in: Iwane Gomateli, Michail Gedewaniszwili, Josef Gedewaniszwili (sekretarz komisji), Grigol Kipszydze, Giorgi Laschiszwili, Iwane Dżawachiszwili, (...)⁹⁷.

To, jak twórcza była współpraca z Hryniewskim, ilustruje korespondencja Michaila Gedewaniszwilego z Iwane Dżawachiszwilim: „Prace niedawno otrzymałem. Bardzo mi się spodobały oprócz jednej—to Dymitri

⁹³ Pełny tekst artykułu ukazał się w czasopiśmie „Sztuka Radziecka” nr 10/1988, s. 77-81.

⁹⁴ Filolog języka gruzińskiego, doktor, autorka artykułów z zakresu sztuki i literatury gruzińskiej; była pracownik redakcji wydawnictwa „Sabczota Sakartwelo” („Radziecka Gruzja”).

⁹⁵ Patrz > przypis nr 8.

⁹⁶ Jakob Nikoladze—twórca gruzińskiej szkoły rzeźby, uczeń Augusta Rodina.

⁹⁷ Patrz > przypisy nr 37 i 39.

Tawdadebuli. Nie jest źle, ale brakuje realizmu. Ubrania i twarze przypominają gruziński teatr, a nie zwykłe wiejskie zebranie. Także pandurzysta źle trzyma panduri⁹⁸. Jednak to nie wina Hryniewskiego, ale członków komisji. Musicie mu czasem dobrze wytłumaczyć, o co wam chodzi, bo pewnie nie widział nigdy pandurzysty”.

„...wysyłam rysunki, opisy podróżujących po Mongolii w XIII w. Wysyłam także wypisy z tekstów starofrancuskich, które opisują ubiór i domostwa Mongołów. Hryniewski zna język francuski, więc wszystko zrozumie. Słę także opis twarzy Mongoła z XIV-wiecznego gruzińskiego opowiadania”.

„...na rysunki o treści historycznej muszę zwrócić szczególną uwagę. Gdziekolwiek są drobne błędy historyczne. Na przykład, król Dymitri ma za niską koronę, ma być wyższa i mieć inne wygięcie. [Jego] płaszcz był zawsze ze złotej tkaniny, ozdobiony klejnotami i perłami. Na drugim rysunku obóz Mongołów i Chan wraz ze swoimi poddanyymi muszą być narysowani inaczej—tak, jak na przesłanych przeze mnie rycinach. To moja wina, bo nie wysłałem tego wcześniej. Rysunki są niezłe, ale jeśli podejmie Pan decyzję o dokonaniu poprawek, proszę mnie o tym natychmiast poinformować stosownym telegramem”. (...)

W jego [Hryniewskiego] ilustracjach, podobnie jak w listach prywatnych do sekretarza komisji, słynnego dramaturga Josefa Gedewaniszwiliego, wyczuwa się ten sam nastrój i wielką odpowiedzialność, z jaką podjął się on [Hryniewski] wykonania tak ważnego dla narodu gruzińskiego zadania—ilustracji pierwszego akademickiego wydania dzieł Ilji Czawczawadzego.

„Przesyłam Panu jeszcze jeden nowy rysunek, reszta jest prawie gotowa i będzie skończona jutro wieczorem około godz. 19:00⁹⁹”.

„Nie jestem jeszcze zupełnie zdrowy, więc nie mogę być obecny na dzisiejszym posiedzeniu. Proszę wybaczyć. Przesyłam Panu stronę tytułową oraz dwie nowe prace. Pozostały trzy, które postaram się dokończyć do wtorku. Przy okazji proszę zająć, aby sprawdzić napisy”. (...)

W 1913 r. komisja redakcyjna przekazała oryginały rysunków [Hryniewskiego] Stowarzyszeniu ds. Walki z Analfabetyzmem. Obecnie znajdują się w Muzeum Ilji Czawczawadzego w Saguramo. (...)

W wstępie do pierwszego akademickiego wydania dzieł Ilji Czawczawadzego Gedewaniszwili pisał: „To dzieło historii naszej niedoli i nieszczęścia udało mi się ozdobić i zaprezentować czytelnikom tylko dzięki naszej wspólnej pracy. Skoro wspólnie spełniłmy ten obowiązek, nie mogę nie wymienić w tym miejscu osób, które były członkami komisji redakcyjnej oraz tych, których pomoc pozwoliła nam nasz trud uwieńczyć sukcesem. Oczywiście wielkie uznanie należy się tu Hryniewskiemu”.

⁹⁸ Panduri—trzystrunowy ludowy gruziński instrument muzyczny.

⁹⁹ Oryginalna korespondencja Henryka Hryniewskiego z Josefem Gedewaniszwilim, patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty. Kopie rękopisów przekazała Ambasada RP w Tbilisi autorka artykułu, za co serdecznie dziękujemy.

ჰენრიკ ჰრინვესკი – ქართული კულტურის ამაგდარი¹⁰⁰

ლეილა ნანიაშვილი¹⁰¹

„...მშვენიერი სურათები და მოხარული ვარ, რომ ჰრინვესკი ასე კარგად და პირნათლად ასრულებს თავის მოვალეობას. დიდი მადლობის ღირსია იგი. ბატონ ჰრინვესკის ჩემ მამიკერ გთხოვთ, სალამი გადასცეთ და უამბოთ, რომ მე პირადად ძალიან კმაუოფილი ვარ მისი ნახატით“.- წერდა დიდი ქართველი მეცნიერი ივანე ჯავახიშვილი ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველი აკადემიური გამოცემის ინიციატორს, ექიმსა და საზოგადო მოღვაწეს მიხეილ გედევანიშვილს. იაკობ ნიკოლაძე ხელოვანისათვის დამახასიათებელი ინტუიციით გრძნობდა პოლონელი მხატვრის სულიერ კავშირს ქართველი ხალხის ბუნებასთან, როდესაც საერო საქმედ ქცეული წიგნის გამოცემის სარედაქციო კომისიას მხატვარი-ილუსტრატორად ჰენრიკ ჰრინვესკის მიწვევა შესთავაზა. არც ის იყო შემთხვევითი, რომ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ იაკობ ნიკოლაძის ძეგლის „მწუხარე საქართველოს“ შემფასებელი კომისიის წევრად ჰ. ჰრინვესკი მოიწვია. ამ კომისიის ერთ-ერთ სხდომაზე მან აღნიშნა:

“Долго живём на Кавказе, любим Грузию и искренне желаем, чтобы на могиле выдающегося грузинского поэта был поставлен достойный его имени памятник, в этом мы все заинтересованы.”

სავსებით ბუნებრივი იყო, რომ ივ. ჯავახიშვილთან, ა. კალგინთან, ა. მამრამესა და ს. კლდიაშვილთან ერთად მასვე დაეკვალა ნიშის დეფექტების შესწორება.

¹⁰⁰ სტატია პირველად დაიბეჭდა ჟურნალში „საბჭოთა ხელოვნება“, № 10, 1988., გვ. 77-81.

¹⁰¹ ქართული ენის ფილოლოგი, დოქტორი ავტორი სტატიებისა ქართული ხელოვნებისა და ლიტერატურის შესახებ, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველოს“ რედაქციის უოფილი თანამშრომელი.

ჭერიკ თევდორუს ძე ჰრინვესკი იმ პოლონელ უნივერსიტეტის შტაბში მუშაობდა, რომელიც მთელი სამხრეთ საქართველოში ჰოვავდა.

იგი დაიბადა 1869 წლის 9 ნოემბერს ქ. ქუთაისში. 1877-1898 წლები იტალიაში, საფრანგეთსა და გერმანიაში გაატარა. საფრანგეთში დაამთავრა საშუალო სასწავლებლები და სამხატვრო აკადემია, ხოლო გერმანიაში კარლსრუის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში უფლებობდა არქიტექტურის სპეციალობას.

საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, 1898 წლიდან, მუშაობდა თბილისში, გამოყენებითი ხელოვნების სფეროში. მონაწილეობდა კავკასიის კაზმული ხელოვნების წამახალისებელი საზოგადოების მიერ მოწოდებულ სურათების გამოფენაში. 1902 წლიდან არჩეული იყო ამ საზოგადოების ნამდვილი წევრად, 1907 წლიდან კი — მუდმივი წევრად. 1904წ. იგი მიიწვიეს ამავე საზოგადოების სამხატვრო სკოლაში ხატვის მასწავლებლად. შემდეგ კი — სამხატვრო-სახელოსნო კურსების გამგედ.

1904-1918 წლებში კავკასიის კაზმული ხელოვნების წამახალისებელი საზოგადოების მდივანი იყო. სამხატვრო სკოლის ფერწერისა და ქანდაკების სასწავლებლის რეორგანიზაციასთან დაკავშირებით, რომელიც პეტერბურგის სამხატვრო აკადემიას დაექვემდებარა, ამავე აკადემიის სამეცნიერო საბჭოში ჰ. ჰრინვესკი ხელოვნების ისტორიის ლექტორად დაამტკიცა. ამ პერიოდში იგი ლექციებს კითხულობდა 1921 წლამდე. 1918 წ. ჰ. ჰრინვესკი კავკასიური საზოგადოების პედაგოგიურმა საბჭომ აირჩია ფერწერისა და ქანდაკების სკოლის დირექტორად. ამ თანამდებობაზე ჰ. ჰრინვესკი მუშაობდა 1921 წლამდე, ანუ სასწავლებლის რეორგანიზაციამდე. პარალელურად, 1917-1924 წლებში ასწავლიდა ხატვასა და პერსპექტივას ამიერკავკასიის რეინიგზის სამშენებლო ტექნიკუმში.

1922 წ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოში ის პროფესორად აირჩია პოლიტექნიკურ ფაკულტეტზე, სადაც კითხულობდა ლექციებს არქიტექტურასა და ხატვაში. 1922-1928 წლებში ხელმძღვანელობდა კათედრას ფაკულტეტის რეორგანიზაციის დროს. 1922 წ. თბილისის სამხატვრო აკადემიის საბჭოში ჰ. ჰრინვესკი აირჩია ხატვის საგნის პროფესორად

არქიტექტურის ფაკულტეტზე და პერსპექტივის პროფესორად დანარჩენ ფაკულტეტებზე. 1923 წ. ჰ. ჰრინვესკი განათლების სახალხო კომისარიატმა დანიშნა სამხატვრო აკადემიის არქიტექტურის ფაკულტეტის დეკანად, 1927 წელს კი — პრორექტორად. იგი ამ თანამდებობაზე 1929 წლამდე მუშაობდა.

1932 წ. ჰ. ჰრინვესკი მიწვეული იყო რეინიგზის დაუსწრებელ ინსტიტუტში პროფესორად პერსპექტივისა და ხატვის დარგში. სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ჰრინვესკი სამხატვრო აკადემიაში მუშაობდა პროფესორად, კითხულობდა ლექციებს ფერწერასა და პერსპექტივაში. იგი იყო სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი და პირველი პედაგოგთაგანი.

1910 წ. მონაწილეობდა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ორგანიზაციასა და ამ მუზეუმის მიერ მოწოდებულ სამეცნიერო-სამხატვრო მივლენებში (ქუთაისი, გორჩალო, გორი, ახალციხე), რომელთა მიზანი იყო უძველესი ფრესკების ფაქსიმილუს გამოვლენა, ძველი ქართული არქიტექტურული ძეგლების აღმოჩენა და ნატურიდან აკვარელით ჩანახატების შესრულება.

ჰ. ჰრინვესკი მონაწილეობდა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მუშაობაში სამხატვრო-არქიტექტურული კუთხით. 1912 წ. იგი იყო კავკასიის კაზმული ხელოვნების წამახალისებელი საზოგადოებასთან არქიტექტურული სექციის ჩამოყალიბების ერთ-ერთი ინიციატორი. სექციის მიზანს შეადგენდა ძველი არქიტექტურისა და ფერწერის შესწავლა ამიერკავკასიაში და კერძოდ საქართველოში. 1914-1921 წლებში იგი არჩეული იყო ამ სექციის თავმჯდომარედ, 1917-1919 წლებში კი — თბილისის გაერთიანებული სამხატვრო საზოგადოების თავმჯდომარედ.

1912 წელს, სათავადაზნაურო-სადავლმამულო ბანკის (ახლანდელი პარლამენტის ბიბლიოთეკა) პროექტის კონკურსზე წარდგენილი ექვსი პროექტიდან კალგინისა და ჰრინვესკის პროექტი მკვეთრად გამოირჩეოდა. ეს იყო ერთადერთი პროექტი, რომელიც აკმაყოფილებდა საკონკურსო პირობას — შენობა „ქართული სტილისა“ უნდა იყოსო. მას პირველი პრემია

მიუკუთვნა, როგორც პროექტში, ისე მისი განხორციელების დროს ავტორთა ფუნქციები გაუოფილო იყო: საკუთრივ არქიტექტურა კალგინის ეკუთვნის, დეკორის დამუშავება — ზ. ჭირინვესკის.

ამ შემთხვევაში, როგორც საქალაქო ხუროთმოძღვრების შესანიშნავ ნიმუშს, დღესაც არ დაუკარგავს ღირსება. ფასადის სახეობა სახე და თავისუფალი კომპოზიცია, ღია აივნები და ტერასები, ქართული ტრადიციული თაღები, სარკმლები და ჩუქურთმები, პროპორციათა ზომიერება, საერთო აღნაგობის დახვეწილობა და შესრულების მაღალი დონე ამ შემთხვევაში რევოლუციამდე თბილისის ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთ საუკეთესო მონაპოვრად წარმოგვიდგენს.

1916 წ. ჭირიკე ჭირინვესკიმ მიიღო ქართველთა მორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების პირველი პრეზია ქართველ მოღვაწეთა პანთეონის პროექტისათვის. 1926 წ. მან ამიერკავკასიის რკინიგზის სამმართველოს დაკვეთით ქართული სტილით გააფორმა სამმართველოს ფასადი. 1934 წ. კურდიანთან ერთად მონაწილეობდა „დინამოს“ სტადიონის საკონკურსო პროექტის შედგენაში. ზ. ჭირინვესკი, როგორც მხატვარი, თანამშრომლობდა გახუთების „ცნობის ფურცელი“ და „სახალხო ფურცელი“ სურათებიან დამატებაში. მხატვარ ხალცმანთან ერთად მონაწილეობდა სხვადასხვა საზოგადოების მიერ მოწუბილ ღონისძიებებში.

1912 წ. მიხეილ გედევანიშვილმა წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებისაგან ითხოვა ი. ჯავჭავაძის თხზულებათა გამოცემის ნებართვა. ამ წამოწყებას საქართველოს ყოველ კუთხეში გამოუჩნდნენ ხელისშემწყობნი. შედგა რედაქციო კომისია იაკობ ზურაბაშვილის, ივანე გომბართლის, მიხეილ გედევანიშვილის, იოსებ გედევანიშვილის (კომისიის მდივანი), გრიგოლ უფიმიძის, გიორგი ლასხიშვილის, ივანე ჯავახიშვილის, იაკობ ფანცხვას, ნიკოლოზ ჩიგოგიძის შემადგენლობით.

წიგნის მხატვრული გაფორმებისათვის მიიწვიეს ჭირიკე ჭირინვესკი, რომელსაც კონსულტაციას უწევდა ივანე ჯავახიშვილი.

თუ რამდენად საჭირო იყო მეციურისა და მხატვრის თანამშრომლობა, ნათლად ჩანს ივანე ჯავახიშვილის მიერ მიხეილ გედევანიშვილისადმი პეტერბურგიდან გამოგზავნილი წერილებიდან. „სურათები ახლად მოსულებიც მე ძალიან მომეწონა, ერთს გარდა. სახელდობრ, ალბად „დემიტრი თავდადებულისათვის“. „კამარად“ (закрашка-სა ექაბდენე ქართველები) განკუთვნილი; იმასაც არა უჭირს რა, მაგრამ ბუნებრივობა აკლია და სახეებიც და ჩაცმულობაც უფრო ქართული თეატრის „ხალხსა“ ჭგავს, ვიდრე ნამდვილს სოფლის ყრილობას. ამასთანავე მეფანდურესაც ფანდური ვერ უჭირავს ხეირიანად და ამ შემთხვევაში ზ. ჭირინვესკი კი არ არის დამნაშავე, არამედ „კომისიის“ წევრები. თქვენ უნდა აუხსნათ ხოლმე, იმას ფანდურის დამკვერული სამ ნახება. საუცხოვოა კამარა „ნანას“-თვის დახატული და „ოთარაანთ ქერიისათვის“.

„...გვახანი სურათებს, რომლებიც მე გადმოვიღე მონღოლეთში ძველ XVII ს. მოგზაურთა აღწერილობიდან. ეს ჩართულია სურათში და გოგავანიტი ძველ ფრანგულად დაწერილ ტექსტიდან დაწერილ ამონაწერებსაც, რომელიც მონღოლთა ტანისამოსისა და ბინადრობის აღწერილობას შეეხება. ჭირინვესკიმ ფრანგული იცის და უველაფერს გაიგებს. მომეპავს აგრეთვე მონღოლთა სახის აღწერილობა ქართული XVI ს. საისტორიო თხზულებიდან. ...ისტორიულ სურათების შესახებ, განსაკუთრებით კი „დემიტრი თავდადებულის“ შესახებ უნდა ვთქვათ, რომ აქა-იქ ისტორიული წერილმანი შეცდომები. მაგ. მეფეს დაბალი გვირგვინი ხურავს, უნდა მაღალი უოფილიყო და მოუვანილობაც სხვანაირი უნდა უოფილიყო, „მანიაკიც“ უოველთვის ოქროქსოვილით მოთვალულ-მომარგალიტებული იყო ხოლმე, ამიტომ სადა უვითელ ფერად უნდა უოფილიყო დახატული. შემიძებ მეორე სურათში მონღოლთა ბანაკი და თვით უაენი და მისი მხლებელი სხვანაირად უნდა უოფილიყო დახატული, როგორც ჩემ მიერ გამოგზავნილი მასალებიდანაც დაინახავთ, მაგრამ ერთის მხრით აქ მეც ვარ დამნაშავე, რომ მასალები დროზე ვერ მოვაწოდეთ. ამ სურათსაც მაინდამაინც არა უშავს რა, მაგრამ თუ მისი გადაკეთება საჭიროდ არ სცნოთ, საჩქაროდ მაცნობეთ ტელეგრაფით! სურათებს მეტადრე „დემიტრი თავდადებულის“ (1 სურათს), ერთი საზოგადო ნაკლი ავტო. მთლიანობა აკლია ნახატს და დასურათებულ

პირთ საზოგადო სული და გრძნობა არ ემჩნევათ, თვითუფლი ცალ-ცალკე თავისთვის ჩაფიქრებული სდგას და საერთო გრძნობითა და საგონებლით არ არიან განმსკვლეული, ერთი სიტყვით სურათს გამომეტყველება აკლია და უფრო დეკორაციის ხასიათი აქვს, მაგრამ რომ სურათი ამ მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდეს და მთლიან შთაბეჭდილებას ახდენდეს მაყურებელზე, ამისათვის ხანგრძლივი მუშაობაა საჭირო, სხვაფრივ სურათები კარგია, უფრო რომ არა უჭირს რა; მშვენიერია აჩრდილი, ფერები ვველგან ნახად და კარგად არის შეხამებული”.

ქართული ენის უცოდინარობა ხელის შემშლელი ბარიერი იყო, რომელიც მხატვარს მუშაობაში უნდა გადაეღებინა.

„ილიას სახელი არა მარტო ქართველებსათვისაა თავყვანსაცემი, არამედ უოველი უცხოელისათვის, რომელიც საქართველოში დაბადებულა და აღზრდილა. მისი სახელის პატივისცემას ჩვენც ისეთი მოწიწებით და ისეთივე კრძალვით ვეკიდებით, როგორც ქართველი ერი“ — შენიშნავდა მხატვარი და მართლაც, მის მიერ შესრულებულ ილუსტრაციებში თუ კომისიის მდივნის, ცნობილი დრამატურგის იოსებ გუდვანიშვილისადმი მიწერილ პირად წერილებში იგრძნობა ის განწყობა და დიდი პასუხისმგებლობა, რომლითაც მოეკიდა იგი ქართველი ერისათვის ესოდენ მნიშვნელოვანი მოვლენის — ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველი აკადემიური გამოცემის საქმეს.

“Посылаю Вам ещё один новый рисунок, остальные два почти готовы и завтра к 7 вечера будут окончены...”¹⁰²

(...)

წიგნში დაბეჭდილია „აჩრდილის“, „აკაო უჩაღის“, „მეფე დიმიტრი თავდადებულის“, „განდებლის“, „კაცია-ადამიანის?“, „ოთარაანთ ჭვრივის“ ილუსტრაციები.

თავსამკაულები ხშირად ნაწარმოების სიუჟეტის მიხედვითაა შესრულებული: პეიზაჟი („ყვარლის მთებს“), გუთნუელი ხევის დროს („გუთნის დედა“), ქართული ფრესკები („ლოცვა“), ქართველი ქალი ეროვნულ ტანსაცმელში („ქართველის დედა“), ქართველი ქალი აკვანთან („ნანა“), კურტანკაცივებული მუშა ძველი თბილისის ფონზე („მუშა“) და სხვ.

წიგნში უხვადაა თავბოლოსართებად წარმოდგენილი ქართული ორნამენტები. აღნიშნული ილუსტრაციების ორიგინალები 1913 წ. სარედაქციო კომისიამ წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას გადასცა, ისინი ამჟამად ილია ჭავჭავაძის საფურამოს სახლ-მუზეუმში ინახება.

შ. ჭრინვესკი ავტორია წიგნისა „პრაქტიკული სახელმძღვანელო ხაზობრივ პერსპექტივაში (ნაწილი I)“, რომელიც 1934 წელს გამოიცა და ამჟამად ბიბლიოგრაფიული იმვიათობაა. ჭნრკი ჭრინვესკი გარდაიცვალა 1937წ.

(...)

სამწუხაროდ, მხატვრის ცხოვრება და შემოქმედება დაუმსახურებლადაა მივიწყებული.

შ. ჭრინვესკის მიერ შესრულებული აკვარელები ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია დაცული და პირთუნელ შემფასებელს ულის. ქართული კულტურა დიდადაა დავალებული ამ ოჯახისაგან. მხატვრის მუუღლემ, ცნობილმა ბალეტმანისტერმა მარია პურიწმ თბილისში საბალეტო სასწავლებლის გახსნით ქართული საბალეტო ხელოვნების განვითარებას ჩაუყარა საფუძველი.

შ. ჭრინვესკის მიერ სამხატვრო აკადემიაში აღზრდილთა შორისაა საბჭოთა კავშირის სახალხო მხატვარი უჩა ჭაფარიძე, რომელსაც ბევრი ნათელი მოგონება აკავშირებს ამაგდარ პედაგოგთან.

„მასხვოს ბავშვობაში ოჯახში გვექონდა ილუსტრაციები გუდვანიშვილის მიერ გამოცემული ილია ჭავჭავაძის თხზულებები, — იგონებს უჩა ჭაფარიძე, — ამ წიგნში მხატვრობის თვალსაზრისით მიზიდავდა პოემა „განდებლის“ მიხედვით შემნილი ბერის ფერადი პორტრეტი. ჭრინვესკის

¹⁰² სტატის ავტორმა საქართველოში პოლონეთის საელჩოს წარმოდგინა შ. ჭრინვესკისა და იოსებ გუდვანიშვილის მიმოწერის ორიგინალის ასლები, რისთვისაც დიდად მადლოვრ ვართ მისი. მიმოწერის ორიგინალთან დაკავშირებით იხ. > „სააოტივო მასალები“.

პიროვნებაში შერწყმული იყო არქიტექტორისა და მხატვრის ნიჭი. განსაკუთრებით ეხერხებოდა მას ქვის ფაქტურის დახატვა, რომელიც უოველთვის ნამდვილის შთაბეჭდილებას ახდენდა. პირველად ჰრინვესკის, როგორც მხატვარს, ამ წიგნით გავიცანი.

1927-1931 წლებში კი, სამხატვრო აკადემიაში სწავლის პერიოდში, ჩემი პროფესორი იყო. მიკითხავდა პერსპექტივის საგანს. სტუდენტებს განსაკუთრებით გვიზიდავდა მისი ლექციები, რომელთაც ბინაზე, იქვე, აკადემიის ეზოში მდებარე მრგვალ ოთახში გვიტარებდა. აქ მას ჰქონდა უველა ნამუშევარი, რაც საჭირო იყო საგნის სწავლებისათვის. მას სამუშაო ოთახში კედლებზე უკიდა შესანიშნავი ავეარელები, რომლებიც ნამდვილი ოსტატის ფუნქციით იყო შესრულებული. მე დავამთავრე სამხატვრო აკადემია და 1936 წელს დავიწყე მუშაობა ჰ. ჰრინვესკის ასისტენტად. მე დიდად შეამაუებოდა, რომ ჩემი პროფესორისათვის უკვე კოლეგა ვიყავი. მზადდებოდა დიდი გამოფენა. დამიკვეთეს ტილო — „აპრილის კონფერენცია“. ხალხის მასა დავხატე კულუარებში, ბელადების ჯგუფი კი წინა პლანზე. უკანა კედელზე დიდი ღია კარი და აივანი დავხატე. იქაც მოხანდა ხალხის მასა, მაგრამ ძალიან გამიჭირდა მიგნება, თუ იქ არ ზომის ადამიანთა ფიგურები უნდა დამეხატა. მე გავბედე და საკონსულტაციოდ მივმართე ჰრინვესკის. მან აიღო უბრალო ქაღალდი, გაავლო ხაზები და ზუსტად ჩემთვის საჭირო ზომის გამოსახულება ჩასვა აივანზე. მე ეს ნახაზი მასშტაბში გადავიტანე და ტილოზე ჩემთვის საჭირო ზომის გამოსახულება მივიღე. აი, რას ნიშნავს ხელოვანის დიდი ოსტატობა. ეს არასოდეს არ დამავიწყდება და ახლაც ვინახავ ჰენრიკ ჰრინვესკის ამ ნახაზს, რომლითაც ძალიან უბრალოდ და მარტივად მომცა დიდი კომპოზიციის სქემა.”

იღია ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველი აკადემიური გამოცემის წინასიტყვაობაში მიხილ გედევანიშვილი წერდა: „ეს მატიანე ჩვენი ცხოვრების ჭირისა და ლხინისა საერთო დახმარებით დღეს მოვრთეთ, მოგვახმეთ და ისე მივუძღვნეთ მკითხველს. რაკი ეს აღსრულდა და მოვალეობის ტვირთი ცოტა არ იყოს შემიმსუბუქდა, არ შემიძლია გულწრფელის მადლობით არ გავისხენო უველა ისინი, ვინც სარუდაქციო კომისიაში მონაწილეობით, რაიმე

დახმარებით თუ თანაგრძნობის გამოთქმით ხელი შეუწყო ამ საქმის დაგვირგვინებას“. ამ დაგვირგვინებაში კი ჰენრიკ ჰრინვესკის დიდი და ფასდაუდებელი წვლილიცაა.

Malarz Henryk Hryniewski— ofiara sowieckich represji lat 30. XX w. (fragmenty)

Nino Zaaliszwilij¹⁰³

W 2007 r. minie 70 lat¹⁰⁴ od tragicznej daty „1937”. Data ta, to symbol represji, czas nasilających się, nieludzkich działań tłumiących wolność poglądów i wolność sztuki. To symbol nieludzkiego, sowieckiego totalitaryzmu. W każdym momencie istnienia tego systemu widać mechanizm represyjny, przybierający różne formy, dotykający wszystkich warstw społecznych. Od 1921 r., tj. od momentu utraty niepodległości przez Gruzję, na liście represjonowanych (aresztowanych, rozstrzelanych, zesłanych) pojawiają się nazwiska setek tysięcy osób. Nie było rodziny, której nie dotknąłby w jakiś sposób komunistyczny terror.

(...) Nie pominięto ani wielkich, uznanych mistrzów, ani młodych, dobrze zapowiadających się malarzy, czy studentów wyższych uczelni plastycznych. (...)

Powody represji zarówno w stosunku do malarzy, jak i innych obywateli radzieckich, były rozmaite, przyczyna zawsze jedna—niezależne myślenie. By trafić do aresztu wystarczyło nieostrożnie wyrazić się o rządzie, posiadać niepożądaną przeszłość partyjną, działać w strukturach niepodległej Gruzji w latach 1918-21, wykazywać niedostateczny stopień lojalności w stosunku do władz, „nieporządaną narodowość”, posiadać krewnych za granicą, wykazywać niedostateczną aktywność w kroczeniu „jedyną słuszną” linią partii bolszewickiej, czy nie propagować ustroju radzieckiego, a przede wszystkim myśleć inaczej.

Rząd sowiecki, popadając wręcz w paranoję, starał się znaleźć i zniszczyć elementy według siebie negatywnie „narodowe”. Wymyślano absurdalne oskarżenia, bo

¹⁰³ Historyk sztuki, docent w Katedrze Historii Sztuki Wydziału Konserwacji i Teorii Sztuki tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych, Prezes Centrum Rozwoju Sztuki „ART ARSI”.

¹⁰⁴ Referat wygłoszony w grudniu 2005 r.

w rzeczywistości nikt nie zamierzał przeprowadzać rzetelnego śledztwa.

Powody były różne, ale skutek zawsze ten sam—rozstrzelanie, konfiskata mienia, represjonowanie członków rodziny, długoletnie zesłania do obozów na Syberii, albo dalekiej Azji Środkowej, deportacje, a ostatecznie, stworzenie atmosfery powszechnego strachu. Urzędnicy radziecy zawsze mogli „przekształcić sprawę twórczo w kierunku politycznym”¹⁰⁵. Jest na to wiele przykładów losów ludzi z kręgu gruzińskiego malarstwa i teatru.

Popieranie panującej w kraju polityki powszechnego donosicielstwa obudziło w niektórych najniższe instynkty. Wskutek donosów do więzienia trafiali zupełnie niewinni ludzie, zademonstrowani przez pragnących zdobyć ich majątek, zazdrośnych o ich karierę, a także działających niekiedy całkowicie bezinteresownie—prawdziwych fanatyków komunizmu. Przez wiele lat nazwiska represjonowanych malarzy były objęte tajemnicą. Tylko przez krótki okres po śmierci Stalina można było je ujawniać. Potem (nawet w kilkudziesięciu lat po oficjalnej rehabilitacji niektórych twórców) rząd nadal prowadził politykę ukrywania ich prawdziwych życiorysów. Długo działało niepisane prawo według którego, pomimo ujawnienia faktów represji, w niektórych półurzędowych pismach sowieckich po okresie tzw. „odwilży” nadal nie używano terminu „represje”, a także ukrywano fakt rozstrzelania czy zesłania niektórych artystów oraz pomijano ważne w ich życiorysach daty.

Całkowicie zakazaną datą był rok 1937—„rok zagłady”, choć w czasach radzieckich mieszkańcy Imperium, dobrze władający językiem Ezopowej metafory, doskonale zdawali sobie za wszystkie sprawy. Pomimo trudności żmudna praca badaczy i historyków gruzińskich przywróciła pamięć o wspaniałych twórcach. Ujawnianie nieznanych faktów z historii trwa.

W ostatnich latach udało się odnaleźć nowe materiały i upublicznić nowe nazwiska represjonowanych malarzy¹⁰⁶.

W latach 30. XX w. na mocy absurdalnych oskarżeń wydano wiele wyroków skazujących w stosunku do wielkich gruzińskich działaczy kultury. Zbiorowa niepamięć o ich dokonaniach odbiła się negatywnie na rozwoju całej gruzińskiej sztuki, doszło wręcz do regresu w wielu dziedzinach. Wśród zapomnianych był Dymitri Szewardnadze—słynny malarz i działacz społeczny, założyciel Gruzjińskiego Związku Artystów, propagator muzykalności (według wydanej w ostatnich latach tzw. „listy stalinowskiej” Gruzjińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej został on aresztowany 10 czerwca 1937 r. i rozstrzelany 10 sierpnia 1937 r.). Taki sam los spotkał Wachtanga Kotetiszwilego—wybitnego naukowca i działacza społecznego, rzeźbiarza, prezesa Związku Malarzy Gruzji, rektora tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych w latach 1930-2, oraz Aleksandra Duduczawę—wybitnego krytyka, rektora tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych w latach 1927-30, który został wybrany pierwszym przewodniczącym I Zjazdu Malarzy Gruzji Radzieckiej w styczniu 1933 r. Obaj zostali rozstrzelani tego samego dnia—22 listopada 1937 r. Ich los podzielił malarz niemieckiego pochodzenia (w bardzo już podeszłym wieku) Karl Richard Sommer (ur. 1866). Wewnętrzny Państwowy Komitet, tak zwana „trójka”, skazała go na karę śmierci 31 listopada 1937 r. 2 stycznia 1938 r. wyrok został wykonany. Tragicznie zginął również Petre Occheli—jeden z mistrzów gruzińskiej scenografii. 2 grudnia 1937 r., będący u szczytu powodzenia malarz, został rozstrzelany w wieku zaledwie 30 lat. (...)

Tragiczny los represjonowanych malarzy podzielił Henryk Hryniewski¹⁰⁷—wielki pedagog, jeden z założycieli tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych. W końcu

¹⁰⁵ ზაალიშვილი ნ., ახალი მასალები რევრესტირებულ მხატვრებს შესახებ, „საქართველოს სიძველენი”, № 7/8, 2005. [Zaalishvili N., Nowe materiały o represjonowanych malarzach, „Historia Gruzji”, nr 7/8, 2005]. [przyp.aut.]

¹⁰⁶ W „Gruzjińskiej Encyklopedii Radzieckiej” nie ma informacji o represjonowaniu Hryniewskiego. (ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. XI, 1987 [Gruzjińska Encyklopedia Radziecka. t. XI, Tbilisi 1987]. s. 692. [przyp.aut.]

¹⁰⁷ კეკელიძე ვ., წამებელი რაინდები, ქართული თეატრი, თბილისი, 1992. [Kekelidze W., Rycerz-męczennicy. Teatr gruziński, Tbilisi 1992]. [przyp.aut.]

lat 60. XX w. jego zakazany wcześniej życiorys ujrzał światło dzienne. Stało się to możliwe dzięki wieloletnim badaniom historyków sztuki: Lejli Naniaszwilli, Wachtanga Beridzego, Meri Karbelaszwilli i Henryki Justyńskiej.

Dodać należy, że dzięki wspomnieniom jego uczniów: Dawida Cicziszwilego, Wachtanga Dżaparidzego, Wachtanga Beridzego i innych, o jego dokonaniach mogli usłyszeć także dzisiejsi studenci Akademii. Mieli nawet możliwość oglądać polichromie autorstwa Hryniewskiego w Państwowej Bibliotece¹⁰⁸.

W wielu rodzinach zachował się też I tom dzieł Czawczawadzego¹⁰⁹, ilustrowany przez Hryniewskiego. Okres pracy Henryka Hryniewskiego w Akademii pokrywa się z wieloma ważnymi wydarzeniami z historii tej uczelni. To właśnie tutaj po raz pierwszy artyści gruzińscy mogli otrzymać wyższe wykształcenie— w swojej ojczyźnie, a nie poza jej granicami (jak do tej pory). Dobrze wykształcone grono pedagogiczne dbało o wysoki poziom nauczania—zarówno ogólnego, jak i zawodowego. (...)

Hryniewski ograniczał się w zasadzie wyłącznie do działalności pedagogicznej, choć w owym czasie całkowita izolacja od polityki w przypadku wykładowcy wyższej uczelni nie była możliwa. Czytając odnalezione w archiwum Akademii dokumenty, wyczuwa się wiele nerwowości i napięcia w jego słowach i poczynaniach. Wiele decyzji kierownictwa uczelni (odnalezionych wśród dokumentów archiwalnych) wskazuje na wyraźnie zarysowaną panującą na Akademii atmosferę „tymczasowości”. Przykładem mogą być decyzje dotyczące postanowień czysto organizacyjnych, takich jak: nominacje, zwolnienia, urlopy, odznaczenia, nagany, przyznawanie i pozbawianie stypendiów. Karą za opuszczenie zajęć jest postanowienie z 17 czerwca

1935 r. nr 52¹¹⁰ o zwolnieniu z pracy asystenta Josefa Gabaszwilego (został on później słynnym grafikiem). (...) W następnych latach powoływano specjalne komisje, sprawdzające poziom ideologiczny prac kandydatów. Kontroli poddawano zbiory biblieczne, by wycyścić je z „buntowniczej” treści¹¹¹. Studentom i pedagogom uchylającym się od udziału w obowiązkowych manifestacjach udzielano surowych nagan.

W księdze zarządzeń tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych z lat 1934-7, Hryniewski jest wymieniony dwa razy. Pierwszy raz w spisie pedagogów Akademii z 20 września 1934 r. Tutaj profesor Hryniewski jest zakwalifikowany jako wykładowca akwareli. Lista jest podpisana przez ówczesnego rektora Grigola Buchnikaszwilego. Drugi raz czytamy o Hryniewskim w notatce z 15 grudnia 1937 r. Ton wpisu jest lakoniczny. Nic nie wskazuje na tragiczne wydarzenia, które mają nastąpić. Tekst zawiera tylko jedno zdanie: „Z dniem 15 grudnia br. zwolnić z zajmowanego stanowiska kierownika Katedry Rysunku, wykładowcę perspektywy, Henryka Hryniewskiego”¹¹². Wpisu dokonano już po jego aresztowaniu¹¹³.

Pomimo dość nieprzyjaznego stosunku rządu radzieckiego do tak zwanych „starych specjalistów”, z powodu małej ilości „sprawdzonych” kadr, władze zmuszone były pogodzić się z istnieniem na Akademii profesury „starej daty”.

Na początku Hryniewski i inni „starzy” nadal tworzyli siłę napędową Akademii. Hryniewski miał też dużo ofert pracy z innych szkół. (...)

W latach 30. XX w. oprócz osób, które trafiły na uczelnię po to, by uzyskać wyższe wykształcenie plastyczne, do grona studentów dołączyło wielu takich, których jedynym celem była kariera komsomolska i partyjna.

¹⁰⁸ Chodzi o Bibliotekę Parlamentu Gruzji przy ul. Lado Gudiaszwilego w Tbilisi, znajdująca się w budynku dawnego Banku Słacheckiego, zaprojektowanego wspólnie przez architekta Anatolija Kałgina i Henryka Hryniewskiego.

¹⁰⁹ Chodzi o „Dzieła zebrane” Ilji Czawczawadzego wydane w 1914 r. w Tbilisi przez Michaila Gedewaniszwilego.

¹¹⁰ Przechowywane w archiwum tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych. [przyp.aut.]

¹¹¹ Pomimo tak wielkiej zapobiegliwości oprawców, w katalogu biblioteki tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych w 2006 r. znalazłam kartę ewidencyjną podręcznika z zakresu perspektywy wydanego w 1934 r. Jego autorem jest „wróg narodu” Henryk Hryniewski. Jednak samej książki nie udało mi się w zbiorach biblioteki odnaleźć. [przyp.aut.] Patrz > Życiorys Henryka hryniewskiego, Post Scriptum.

¹¹² Oryginalna notatka, patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty.

¹¹³ Przechowywane w archiwum tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych. [przyp.aut.]

I to właśnie oni dążyli do wymiany kadry pedagogicznej. W tym przypadku kryterium nie stanowił profesjonalizm, ale lojalność i służalczość w stosunku do rządu i partii komunistycznej. Reorganizację prowadzono wyłącznie „po linii komсомolskiej i partyjnej”, często uciekając się w stosunku do „starych” pedagogów do szantażu, kpiny, a nawet zastraszania i stosowania argumentów o „burżuazyjnym pochodzeniu”. Te działania przybierały czasami charakter karykaturalny. Przykładowo, zakazywano studentom noszenia krawatów oraz tańczenia na studenckich balach „burżuazyjnego” fokstrota¹⁴.

Walka ideologiczna od 1937 r. wyglądała o wiele dramatyczniej. Aresztowano dwóch byłych rektorów: Aleksandra Duduczawę i Wachtanga Kotetiszwilego, malarza Dymitra Szewardnadzego, jednego z założycieli Akademii, a także studenta Otara Kremera. (...)

Władza sowiecka odpowiednio kształtowała myślenie obywateli. Wszechobecny strach rozluźniał kontakty międzyludzkie, tłumił wszelki opór i możliwość buntu przeciw uciskowi, niszczył niewinnych ludzi. Henryk Hryniewski kontynuował swoją pracę pedagogiczną do 1937 r., tworzył też nowe obrazy. Jego nazwisko jest wymienione wśród takich sław jak: Elene Achwlediani, Aleksander Bazbeuk-Melikow, Tamara Abakelia, Lado Gudiaszwili, Mose Toidze, Josef Charlemagne i Aleksander Cimakuridze, prezentujących swe prace na wielkiej wystawie „Gruzja—odznaczona orderem—w malarstwie pejzażowym”. Otwarto ją w Galerii Obrazów Związku Malarzy Gruzji Radzieckiej 6 stycznia 1937 r.

Niedługo potem, 6 czerwca 1937 r., w tej samej galerii, na uroczystym otwarciu ekspozycji poświęconej 100. rocznicy urodzin Ilji Czawczawadzego¹⁵ nazwisko pierwszego ilustratora jego dzieł¹⁶ zostało pominięte. W gronie malarzy od dawna utrzymywało się przekonanie, że Hryniewski został aresztowany na

skutek działań oszczerców. Podczas prywatnych rozmów wymieniano konkretne nazwiska osób, które po jego aresztowaniu przywłaszczyły sobie jego mieszkanie, majątek, obrazy, owoce pracy intelektualnej (prace o technice malarskiej, o perspektywie, o metodyce nauczania etc.)¹⁷.

We wspomnieniach uczniów Hryniewskiego pozostał opis jego mieszkania¹⁸. Na wszystkich robiło ono wielkie wrażenie, gdyż wyglądało niemal jak muzeum—na ścianach mnóstwo obrazów, a na półkach mnóstwo książek w pozłaczanych oprawkach. Zawsze panowała w nim twórcza atmosfera. Tu nad nowymi projektami pracował sam mistrz oraz jego współpracownicy: Aleksander Krawczenko, Rusudan Eristawi i Ekaterina Waszakidze.

W książce Eteri Cიციშვილი „Gruzińskie wzornictwo przemysłowe”¹⁹ zamieszczone są fotografie fragmentów pracowni Henryka Hryniewskiego²⁰. Przedstawione na nich wnętrza są identyczne z opisami Wachtanga Beridze, Wachtanga Dżaparidze oraz jego innych uczniów.

Mistrz nigdy nie próżnował, a każdemu studentowi zawsze chętnie służył radą. Jego mistrzostwo warsztatowe w sztuce akwareli było cenione przez architektów i grafików. Twórczość Hryniewskiego wprawiała w zachwyt studentów—mistrzowskie akwarele, ilustracje, szkice pomników architektury i przyrody, czy słynne już ilustracje wykonane do dzieł I. Czawczawadzego. Wielu studentów znało jego twórczość jeszcze przed rozpoczęciem swoich studiów malarskich właśnie dzięki książce wydanej przez Michaiła Gedewaniszwilego. (...)

Byli studenci Hryniewskiego—Dawid (Duda) Gabaszwili i Dawid Cიციშვილი—pamiętają, w jakim stanie zastali

¹⁴ Ze wspomnień studenta Wydziału Architektury Akademii Sztuk Pięknych z lat 30. XX w., późniejszego profesora architektury, Josefa (Soso) Zaaliszwilego [ojca autorki artykułu]. [przyp.a.ut.]

¹⁵ Patrz z przypis nr 8.

¹⁶ Chodzi o Henryka Hryniewskiego i jego ilustracje do „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego, Tbilisi 1914 (wyd. Michaiła Gedewaniszwilego).

¹⁷ Nazwiska donosiciele są znane również z innych źródeł, ale uważam, że nie ma dostatecznych dowodów, aby je dziś upubliczniać. Przypuszczam się, że „trójka” ta ponosi winę także za wiele innych krzywdzących wyroków. [przyp. aut.]

¹⁸ ბერძენი ვ. ბერძენიანი, თბილისი 1987. [Beridze W., Wspomnienia, Tbilisi 1987]. [przyp.a.ut.]

¹⁹ Цიცिशვილი Э., Дизайнерское проектирование Грузии, Тбилиси, 1997. [Cიციშვილი E., Gruzińskie wzornictwo przemysłowe, Tbilisi 1997].

²⁰ Budynek znajdował się w miejscu, na którym dziś wznosi się wieżowiec Akademii Sztuk Pięknych, wzniesiony w latach 60. XX w.

pokoje Hryniewskiego następnego dnia po jego aresztowaniu. (...) Wspaniałe mieszkanie i pracownia były spłądrowane. Pomoce naukowe, zachwycające akwarele, obrazy Hryniewskiego i innych malarzy, których studiowanie odgrywało znaczącą rolę w kształceniu przyszłych mistrzów grafiki i architektury, były bezlistnie rozrzucone i pogniecione. Porozrzucane były też przedmioty codziennego użytku. Nie oszczędzono nawet pięknych książek, które w tamtych czasach, gdy brakowało literatury o sztuce, były dla wielu studentów jedynym źródłem fachowej wiedzy.

Dotychczas za datę śmierci Hryniewskiego uważano 1937 r. Ostatnimi czasy udało się ten pogląd zweryfikować. Według tak zwanej „listy stalinowskiej”, Hryniewski został rozstrzelany 14 lutego 1938 r.¹²¹ W jego życiorysie jest jeszcze jednak wiele białych plam, wymagających zmuśnych i rzetelnych badań. Przez lata gruzińskie społeczeństwo nie miało możliwości poznania całej prawdy o tamtych wydarzeniach. Dlatego też niektórym ciężko było uwierzyć w tak barbarzyński stosunek komunistów do twórców kultury i sztuki. Z tego powodu często dawano wiarę informacjom, które choć może mało prawdopodobne, niosły nadzieję. Czynili to zwłaszcza krewni represjonowanych. Starali się nie kwestionować rzeczywistości, tym bardziej, że oficjalne komunikaty, jakie im przekazywano, karmiły ich iluzje.

Przykładowo, ojciec Petre Occhelego dostał od władz oficjalne zawiadomienie potwierdzające nie śmierć syna, a jedynie jego zesłanie bez prawa do korespondencji. W podobny sposób dezinformowano innych. (...) Dlatego też przez długi czas wiele osób wierzyło, że Hryniewski również został jedynie zesłany.

Dla większości tych, którzy go znali, na zawsze pozostał znakomitym pedagogiem, interesującym malarzem oraz wielkim propagatorem kultury gruzińskiej. W oficjalnych rejestrach cały czas, aż do momentu odkrycia tragicznej prawdy, występował jako represjonowany i zesłany.

¹²¹ Data egzekucji H. Hryniewskiego, podana w liście o jego rehabilitacji adresowanym do Eteri Cიციშვილი z Ministerstwa Bezpieczeństwa Narodowego Gruzji, to 4 marca 1938 r. (Patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty).

¹²² Wspomnienia Eteri Cიციშვილი, patrz > Wspomnienia o Henryku Hryniewskim.

Wraz z Hryniewskim aresztowano jego byłą studentkę na Akademii, a potem asystentkę, jedną z pierwszych absolwentek Wydziału Architektury tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych, Ekaterinę Waszakidze. Jej siostrzenica, również uczennica Hryniewskiego, Eteri Cიციშვილი¹²² wspomina, że w ciągu ostatnich lat swego życia jej ciotka ściśle współpracowała z mistrzem nad różnymi wielkimi projektami, które tworzyli wspólnie z architektami Rusudan Eristawi i Aleksandrem Krawczenką.

Po aresztowaniu Ekateriny Waszakidze jej mieszkanie i wszystkie przedmioty zostały przywłaszczone przez pracownika organów ścigania. W 1942 r. jej rodzina otrzymała informację o jej śmierci spowodowanej chorobą. W rzeczywistości, podobnie jak Hryniewski, została rozstrzelana. Potwierdza to tzw. „lista stalinowska” wpisaną z 14 lutego 1938 r. Tego samego dnia został rozstrzelany Henryk Hryniewski¹²³.

Historię sztuki Eteri Cიციშვილი miała okazję zobaczyć akta personalne swojej ciotki, architektki Ekateriny Waszakidze. Teżka była zupełnie pusta. Nie było tam żadnego wyroku skazującego, nie było w ogóle żadnego dokumentu¹²⁴.

Także tragiczny los żony Hryniewskiego, słynnej nauczycielki tańca, Marii Perini, przypieczętowały jej zagraniczne kontakty. Jej wina polegała na studiach odbytych w „imperialistycznych” Niemczech i Włoszech. To według prymitywnych, komunistycznych aparatczyków było dowodem jej działalności szpiegowskiej.

Ponieważ Henryk Hryniewski nie miał krewnych w Gruzji w 1956 r., tj. zaraz po rozpoczęciu procesów rehabilitacyjnych, Eteri Cიციშვილი wystosowała podanie do KGB z prośbą o jego rehabilitację.

Ostatecznie w 1990 r. sąd wydał decyzję o oczyszczeniu artysty z zarzutów i jego pełnej rehabilitacji. W ten sposób zarówno jemu, jak i reszcie zrehabilitowanych artystów, przywrócono pośmiertnie pełnię praw cywilnych.

¹²³ Patrz > przypis nr 121.

¹²⁴ 2006 წლის ჩვენს მიერ ჩაწერილი ე. ციციშვილის მოგონებები ლ. შირინვესისის შესახებ. [Cიციშვილი, E. O Hryniewskim, wspomnienia spisane w 2006 r.], [przyp.aut.]

30-იანი წლების საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლი მხატვარი ჰენრიკ ჰრინვესკი

ნინო ზაალიშვილი¹²⁵

2007 წელს შესრულდება 70 წელი¹²⁶ ტრაგიკული 1937 წლიდან, რომელიც საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის მიერ რეპრესიების, არაადამიანურ ქმედებათა მთელი სპექტრის, განსხვავებული აზრის დევნის, თავისუფალი ხელოვნების ჩახშობის კარგად აპრობირებული სადამსჯელო სისტემის სიმბოლოდ იქცა.

საბჭოთა რეჟიმის არსებობის ყველა ეტაპზე სხვადასხვა ფორმითა და სიძლიერით ზემოქმედებდა რეპრესიული მანქანა საზოგადოების ყველა ფენაზე. 1921 წლიდან, რუსეთის მიერ საქართველოში დამოუკიდებლობის დამხობის შემდგომ პერიოდში, საბჭოთა ხელისუფლების მიერ რეპრესირებულთა (დაპატიმრებულთა, დახვრეტითა, გადასახლებულთა) სია ასეულ ათასობით სახელს ითვლის. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი ოჯახი, საზოგადოების არც ერთი ფენა, რომელსაც ამა თუ იმ ფორმით არ შეეხო კომუნისტთა ძალადობა.

რეპრესიები, სხვადასხვა სადამსჯელო ფორმა გამოუყენებულ იქნა როგორც ცნობილი, აღიარებული ოსტატების, ქართული საზოგადოების ინტელექტუალური ელიტის — ლიტერატურის, თეატრის, კინოს, მეცნიერების — მრავალი წარმომადგენლის, ისე ახალგაზრდა პერსპექტიული მხატვრებისა და უმაღლესი სამხატვრო სასწავლებლების სტუდენტების მიმართაც.

ამ ადამიანთაგან ზოგი ჩეკას ჯურღმულებში წამებისაგან გარდაიცვალა, სხვები დახვრიტეს.

¹²⁵ ხელოვნებათმცოდნე თბილისის საზხატვრო აკადემიის ხელოვნების დაცვისა და ხელოვნების თეორიის ფაკულტეტის ხელოვნების განყოფილების ასისტ. პროფესორი (დოცენტი); „არტ არისს“ (ხელოვნების განვითარების ცენტრი) ხელმძღვანელი.
¹²⁶ სიტყვა წარმოთქმული 2005 წლის დეკემბერში.

უცნობა მათი საფლავების. ბევრზე მძიმედ იმოქმედა გადასახლების მძიმე პირობებმა, კატორღულმა შრომამ, შიმშილმა, ეპიდემიებმა, სამხრეთელებისათვის აუტანელმა ჩრდილოურმა ცივმა ჰავამ ციმბირში, შუა აზიის სერიოზულ ბუნებამ. ზოგიერთმა ვერ გაუძლო და ნაადრევად დაიღუპა ფსიქოლოგიური თუ ფეკრისული ტრავმებისაგან, ან დაინვალიდა. გადატანილმა ტრავმებმა იმოქმედა გადარჩენილებზეც — მძიმე კვალი დატოვა მათ ფსიქიკაზე. შინ დაბრუნებულთაგან ცოტა ვინმე თუ შეძლო შემოქმედებითი შესაძლებლობების სრულფასოვნად გამოყენება, ბევრი მათგანი საშუალოდ ჩამორჩა მხატვრობა.

მხატვართა, ისევე როგორც სხვა საბჭოთა მოქალაქეთა, რეპრესირების საბაზი სხვადასხვა იყო, მიზეზი კი ერთი — დამოუკიდებელი აზროვნება. დაპყრისათვის საკმარისი იყო „არაკორექტული“ გამოქვეყნებული საბჭოთა ხელისუფლების მისამართით, არასასურველი პარტიული წარსული, დამოუკიდებელი საქართველოს (1918-21 წწ.) სტრუქტურებში მოღვაწეობა, იმ ხანმოკლე პერიოდის ხსენებაც კი, რომლის ამომშლაც ადამიანთა მესხიერებიდან მთელი 70 წელი ცდილობდნენ, ხელისუფლების ლოიალობის არასაკმარისი ხარისხი, „არასწორი ეროვნება“, საზღვარგარეთ მუოფი ნათესავები, ხელოვნების მუშაკების არასაკმარისი აქტივობა ბოლშევიკური პარტიის ხაზის გატარებისას საბჭოთა რეჟიმის პროპაგანდაში და, რაც მთავარია, განსხვავებული, დამოუკიდებელი აზრის, მიმართულების დაფიქსირება. უოკელგვარ ეროვნულ მისწრაფებაში ხელისუფლება პარანოიკული მიზანწრაფულობით ცდილობდა, მისი აზრით, წეგატიური „ნაციონალური“ ელემენტების აღმოჩენას და ამოძირკვას. ითხვეებოდა სრულიად აბსურდული ბრალდებებიც, რომლებიც რეალურ გამოკვლევასაც არავინ აპირებდა. საბაზი მრავალგვარი იყო, შედეგი კი — ერთგვარი: დახვერტა, ქონების კონფისკაცია, ოჯახის წევრების რეპრესირება, მრავალი წლით გადასახლება ციმბირისა თუ შუა აზიის შორეულ ბანაკებში, დეპორტაცია, მონური შრომის პროცესში ჩართვა — საბოლოოდ საუკველთაო შრომის ატმოსფეროს შექმნა. საბჭოთა ჩინოვნიკებს, პარტიულ ბონზებს უოკელთვის შეუღლოთ შემოქმედებითი საქითხის პოლიტიკურად

გადაქცევა“¹²⁷ რისი მაგალითიც მრავლად იყო იმდროინდელი ქართველი თეატრისა და მხატვრობის სინამდფილში.

ქვეყანაში გამეფებულმა ტოტალური დასმენების პოლიტიკის წახალისებამ ზოგიერთში ქვენა გრძობები გააღვიძა, რის შედეგადაც ადამიანები ტრლეკებში ხვედებოდნენ მათი ქონების, ბინის ხელში ჩაგდების მსურველთა, წარმატებული შემოქმედებითი კარიერის ბომურნეთა, ან სულაც „გულწრფელი“, უანგარო ფანატისთა დასმენების შედეგად.

რეპრესირებულ მხატვართა სახელებს დიდი ხნის მანძილზე ჰქონდა ტაბუ დადებული. მხოლოდ სტალინის გარდაცვალების შემდეგ გახდა შესაძლებელი მათი სახელების ხსენება. ზოგიერთი შემოქმედის ოფიციალური რეაბილიტაციიდან რამდენიმე ათეული წლის შემდეგაც ატარებდა ხელისუფლება მათი კემზირით ბიოგრაფიების მირუმბების პოლიტიკას. კარგა ხანს მოქმედებდა დაუწერელი კანონი, რომლის მიხედვითაც, საბჭოთა ოფიციალის მიერ 30-იანი წლების რეპრესირების აღიარების მიუხედავად, ე.წ. „ოტგებლის“ შემდეგ სხვადასხვა საცნობარო ლიტერატურაში მაინც ერიდებოდნენ სიტყვა რეპრესირებულის ხმარებას, ან ამა თუ იმ მოღვაწის დახვერტის ან გადასახლების ფაქტის, კონკრეტული თარიღების დაფიქსირებას. გარდაცვალების თარიღად ზოგადად 1937 წელი იწერებოდა. თუმცა საბჭოთა პერიოდში უზოპეს ენას კარგად დაუფლებული მოქალაქეებისათვის ყველაფერი ნათელი იყო. სიძნელეების მიუხედავად, ქართველი მკვლევარების მუმარობის შედეგად ბევრი შესანიშნავი შემოქმედის სახელი დაუბრუნდა ხალხს. ეს პროცესი დღესაც გრძელდება. ბოლო წლებში შესაძლებელი გახდა ახალი მასალების მოპოვება, რეპრესირებულ მხატვართა ახალი სახელების აღმოჩენა.¹²⁸

30-იან წლებში აბსურდული ბრალდებებით სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს ქართული

¹²⁷ ვ. კენაძე, წამებული რაინდები, ქართული თეატრი სუკის არქივი. ქართული თეატრი, თბილისი, 1991, გვ. 4. [აქტობის სქოლიო]

¹²⁸ მ. ზალიშვილი, ახალი მონაკლებები რეპრესირებული ქართული მხატვრების ბიოგრაფიკასა და შემოქმედების შესახებ, საქართველოს სიძველენი, №7-8, 2005, გვ. 354-376. [აქტობის სქოლიო]

კულტურის გამოჩენილ მოღვაწეებს, რომელთა განადგურებამ ნეგატიურად იმოქმედა ქართული ხელოვნების განვითარებაზე, უკან დანია მთელი რიგი სფერო. ასეთ ადამიანთა შორის იყო ცნობილი მხატვარი და საზოგადო მოღვაწე, ქართველ ხელოვანთა საზოგადოების დამაარსებელი, საქართველოში სამუხუძეო საქმისა და უმაღლესი სამხატვრო განათლების ერთ-ერთი ფუძემდებელი დიმიტრი შვეკრდნაძე (უკანასკნელ წლებში გამოქვეყნებული ე.წ. „საქართველოს სსრ სტალინური ნუსხების“ მიხედვით, 10 ივნისის დაპატიმრებული დიმიტრი შვეკრდნაძე 1937 წლის 10 აგვისტოს დახვრიტეს). ასეთივე ბედი ეწვია გამოჩენილ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს, მოქანდაკეს, ქართველ მხატვართა კავშირის უოფილ თავმჯდომარეს, სამხატვრო აკადემიის უოფილ რექტორს (1930-32 წწ.) ვახტანგ კოტეტიშვილს, ცნობილ კრიტიკოსს, სამხატვრო აკადემიის უოფილ რექტორს (1927-1930 წწ.), 1933 წლის იანვარში საქართველოს საბჭოთა მხატვართა I ყრილობაზე მის პირველ თავმჯდომარედ არჩეულ ანექსანდრე დედუჩავას — ორივე ერთ დღეს — 1937 წლის 22 ნოემბერს დახვრიტეს.

მათი ბედი გაიზიარა მოხუცმა გერმანელმა მხატვარმა კარლ რიხარდ ზომერმა (დ. 1866). შინსაკომის ე.წ. „სამეულის“ 1937 წლის 31 ნოემბერს გამოტანილი დადგენილებით, მას სიკვდილი მიესაჯა. განაჩენი სისრულეში 1938 წლის 2 იანვარს იქნა მოუჯნილი.

ტრაგიკულად დაიღუპა ქართული სცენოგრაფიის ერთ-ერთი წამყვანი ოსტატი, უნივერსის ახალგაზრდა პეტრე ოცხელი. შემოქმედებითი წარმატების ზენიტში მყოფი მხატვარი 1937 წლის 2 დეკემბერს, 30 წლის ასაკში დახვრიტეს.

ამავე პერიოდში მოხდა თბილისის სამხატვრო აკადემიის ქანდაკების ფაკულტეტის სტუდენტის ოთარ კრემერის (დ. 1915) დაპატიმრება და გადასახლება. სულიერად განადგურებული ოჯახის (რეპრესირებული იყო ოთარის მამაც — ჟურნალისტი და პედაგოგი ლეო კრემერი) გასამხნევებელი ინფორმაცია ჩრდილოეთის ლამაზი ბუნების აღწერით ე. წ. სპეცგადასახლებულმა კრემერმა მხოლოდ რამდენჯერმე გამოგზავნა. შემდგომ მისი ბედი ათეული წლების განმავლობაში უცნობი იყო. მხოლოდ 2005 წელს კრასნოიარსკის

საზოგადოება „მემორიალის“ მასალებში — „მარტიროლოგში“ — მივაკლენით ინფორმაციას მის შესახებ, რის მიხედვითაც ცნობილი გახდა, რომ: „Оттар Львович Кремер, 1911 г. рождения, Грузин, уроженец г. Тифлиса. Спецпоселение, Старатель в Северо-Енисейском р-не КК. 7.05.1938 года тройкой УНКВД КК. Приговорен к расстрелу по делу Цибульского В.Б. (19 ч.)“

რეპრესიები შეეხო ნიჭიერ მოქანდაკე ივანე პატარდიხსაც (1903-1956). მრავალი წლის შემდგომ გადასახლებიდან სამშობლოში დაბრუნებულმა დერესიაში მყოფმა მხატვარმა დიდხანს ვეღარ იცოცხლა და თავისი ნიჭის მხოლოდ მცირე ნაწილის გამოყენება შეძლო. ცრუ ბრალდებით ხანგრძლივად იუვენენ გადასახლებული შესანიშნავი თვითნასწავლი მხატვარი ჰასან ხელემიში და მხატვარ-დეკორატივი აბრამ ბრანოვერი, რომელიც გადასახლებიდან დაბრუნების შემდეგ, 1946 წლიდან, ქუთაისში დასახლდა.

გადასახლებულთა ერთ ჯგუფს ის მხატვარი ქალები წარმოადგენდნენ, რომელთა დასჯა მეუღლეების ტრაგიკულ ბედთანაა დაკავშირებული. ისინი რეპრესირებული იყვნენ როგორც სამშობლოს მოღალატეთა ცოლები. გადასახლებულთა შორის იყვნენ მოქანდაკე რაისა აბრამია-მიქაძე (1908-1995), თვითნასწავლი მხატვარი ლიზიკო კიწნარიშვილი (1909-1992), აგრეთვე ბერლინის სამხატვრო სკოლის აღზრდილი მარია ჰერცფელდე-ჟაჩინიძე (1896-1990), რომელიც მეუღლეს ჩამოჰყვა საქართველოში. ქალბატონებს რამდენიმე უმძიმესი წლის გატარება მოუწიათ ჩრდილოეთის ქალთა ბანაკებში პოტმაზე, რეპრესიების შედეგად ასევე მრავალი წელი გაატარა ბანაკებში ალა კოვალევსკაია, საქართველოში მცხოვრებმა მხატვარმა, რომელმაც სამხატვრო განათლება პეტერბურგში ე. ლანსურესთან, ნ. რურითან და მ. დობუჟინსკისთან მიიღო. მოგვიანებით გერმანულ ქმრის გამო შუა აზიაში დეპორტირებულ იქნა აკადემიის პედაგოგი ნინო მიხეილის ასული ზალიშვილი-ვაისი (1902-1969). II მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ დეპორტირებულ გერმანულმა შორის იყვნენ მოქანდაკე იულიუს გენინგი (დაიღუპა 1942 წელს). აგრეთვე მცირეწლოვანი ბავშვები, მომავალი მხატვრები ლია ვაისი, თინა ჰენიე, მარგარიტა ჰენინგი.

ცალკე ჩუფს შეადგენდნენ მხატვრები, რომლებიც II მსოფლიო ომის დროს ტუვეტ ჩავარდნენ. ზოგი სხვა ქვეყნების ბანაკებში გადაიყვანეს. გერმანიაზე გამარჯვების შემდეგ, სსრკ-ში დაბრუნებულები დააპატიმრეს და საქართველოს ნაცვლად ციმბირში ან სხვა შორეულ მხარეს ბანაკებში უკრეს თავი (ირაკლი ანდროშვილი, გრანტ ავეტისიანი, გიორგი მუხამეილი, ილია ტატიშვილი, ლევან მეტრეველი, გრანტ მარჭარიანი და სხვები), ზოგიც აქვე ერთსავე მიარეულს (გიორგი ბოკიძე).

მრავალწლიანი ემიგრაციიდან საბჭოთა კავშირში დაბრუნების შემდეგ შორეულ აღმოსავლეთში მრავალი წლით გადასახლეს ცნობილი რუსი მხატვარი ვასილ მუხამეი (1887-1973). სასჯელის მოხდის შემდგომ ის საქართველოში დასახლდა, მაგრამ კიდევ დიდხანს იყო მუდმივი შიმშილში. თბილისის სამხატვრო აკადემიაში სამუშაოდ მიღებულს ხან პროფესორის წოდებას ანიჭებდნენ, ხან ათავისუფლებდნენ, მერე კი რიგით მასწავლებლად აბრუნებდნენ, სტალინის სიკვდილამდე მუდმივად ხელახალი დაპატიმრებისა და გადასახლების მოლოდინში იყო.

1940-50 წლებში რეპრესიები შეეხო მათაც, ვისაც საზღვარგარეთ ჰყავდა ნათესავები, ან რაიმე ურთიერთობა ჰქონდა უცხოელებთან. შუა აზიაში გადასახლებაში იმყოფებოდნენ ხელოვნებათმცოდნე გიორგი მასხარაშვილი, მხატვარი ციალა კანდილაკი. მოსკოვში უცხოელებთან ურთიერთობის ბრალდებით იყო რეპრესირებული მხატვარი, ფიროსმანის შემოქმედების ერთ-ერთი აღმომჩენი კირილე ზდანევიჩი. 1956 წლის 9 მარტის ამბების გამო დააპატიმრეს ხელოვნებათმცოდნე გივი ბარამიძე.

იყვნენ ისეთებიც, ვინც არ დაუპატიმრებიათ, მაგრამ დიდი ფსიქოლოგიური წნეხის ქვეშ იმყოფებოდნენ და მატერიალურ გაჭირვებას განიცდიდნენ - ლადო გუდიაშვილი, ალექსანდრე ბაუმუჟა-მელიქოვი, ვალენტინ შერპილივი. განსაკუთრებით ტრაგიკული იყო დიდი ქართველი მხატვრის დავით კაკაბაძის ბედი, რომლის სიცოცხლის ბოლო წლები დამძიმებული იყო მუდმივი კრიტიკით, სამხატვრო აკადემიიდან გაძევებით, საარსებო სახსრის უშედეგო შეურაცხყოფელი ძიებით.

რეპრესირებული ნათესავებისა თუ ოჯახის წევრების გამო შიმშია და მწუხარებაში გაატარა მრავალი წელი ბევრმა მხატვარმა და ხელოვნებათმცოდნემ.

საქართველოს რეპრესირებულ მხატვართა ტრაგიკული ბედი გაიზიარა მრავალმხრივმა მოღვაწემ, შესანიშნავმა მხატვარმა, დიდმა პედაგოგმა, თბილისის სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთმა დამაარსებელმა, მისმა ერთ-ერთმა პირველმა პროფესორმა ჰენრიკ ჰრინვესკიმ.¹²⁹

გასული საუკუნის 60-იანი წლების შემდეგ მისი შემოქმედებით ბიოგრაფია მრავალწლიანი დუმილის შემდეგ მკვლევარ ლ. ნანიტაშვილის, აგრეთვე ხელოვნებათმცოდნეების: ვ. ბერიძის, მ. კარბელაშვილის, ჰ. იუსტინსკიას მუცადინეობით ხელახლა იქნა აღდგენილი, ხალხს დაუბრუნდა მისი სახელი. ისიც უნდა ითქვას, რომ მისი მოწაფეების: დ. ციციშვილის, ვ. ჩაფარიძის, ვ. ბერიძისა და სხვათა შემოარებისა და ზემოთ მოგონებების წყალობით მისი ღვაწლის შესახებ ბევრი რამ იცოდნენ აკადემიის მომავალ თაობის სტუდენტებმა. საქართველოში მრავალ ოჯახში ჯერ კიდევ იყო შემონახული მხატვრის მიერ გაფორმებული ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა I ტომი. ბევრს შეეძლო, საკუთარი თვალთი ენახა საკარო ბიბლიოთეკაში შესრულებული მისი ნამუშევარი.

ჰ. ჰრინვესკის აკადემიაში მოღვაწეობის პერიოდი ამ უმაღლესი სამხატვრო სასწავლებლის ისტორიასთან დაკავშირებულ მრავალ მნიშვნელოვან მოვლენას დაემთხვა. აქ პირველად მიეცათ ქართველ მხატვრებს საშუალება, არა საზღვარგარეთ, არამედ სამშობლოში მიეღოთ უმაღლესი სამხატვრო განათლება. მალალგანათლებულ პედაგოგთა წრე ხელს უწყობდა, ზრუნავდა როგორც მათ სართო, ისე პროფესიულ განათლებაზე. ამავე დროს აღსანიშნავია, რომ საბჭოთა სახელმწიფოს პოლიტიკურმა რეჟიმმა, ხელოვნების სფეროს მეტისმეტმა პოლიტიზაციამ, გაუთავებელმა და გაუმართლებელმა ექსპერიმენტებმა აკადემიაზე იმოქმედა, ადგილი ჰქონდა მის დაშლას ნაწილებად, გაუქმებას, კვლავ

¹²⁹ 1987 წელს გამოცემულ ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის XI ტომში. გვ. 692. მოთავსებულ ჰ. ჰრინვესკის ბიოგრაფიაში არაფერია ნათქვამი მისი რეპრესირების შესახებ. [ავტორის სკოლი]

აღდგენას. ბუნებრივია, ეს პროცესები მტკივნეულად აღსახეობდა პედაგოგებზე და სტუდენტებზეც. აღსანიშნავია, რომ ჰ. ჰორნესკიც, როგორც პედაგოგი და თანამდებობის პირი, მონაწილეობდა ოპტიმალური ვარიანტის შემუშავებაში, თუმცა რა შედეგები მოჰქონდა მის იდეებს, გაურკვეველია.

სხვა რეპრესირებული მოღვაწეებისაგან განსხვავებით (კ. კოტეტიშვილი, ა. დუდუჩავა, დ. შვეარდნაძე), რომლებიც აქტიური საზოგადო მოღვაწეობის გამო ხელოვნების სხვადასხვა სფეროში წარმოშობილი პრობლემებიდან გამომდინარე ჩართულნი იყვნენ სხვადასხვა დონის პარტულიტასთან ურთიერთობაში (არა მხოლოდ თბილისში, არამედ ზოგჯერ მოსკოვშიც) და ხანდახან მათთან კონფლიქტებიც ჰქონდათ (მაგ. დ. შვეარდნაძის შეხება ლ. ბერიასთან მეტლების ეკლესიის დანგრევის წინააღმდეგ ხელოვანთა და საზოგადოებრივი აზრის მობილიზების გამო, რაც ლ. ბერიამ პირად მუშაოცხეოფა და დაუმორჩილებლობად აღიქვა). ჰ. ჰორნესკი აკადემიაში და სხვაგანაც მხოლოდ პროფესიული მოღვაწეობით იფარგლებოდა. თუმცა უმადლეს სასწავლებლებში მიმდინარე პროცესებისაგან სრული იზოლირება შეუძლებელი იყო. აკადემიის არქივში შემონახული ბრძანებების ლაკონურ ტექსტებშიც კი იგრძნობა გარკვეული დაძაბულობა.

სხვადასხვა სახის ბრძანებები მიგვანიშნებს იმდროინდელი აკადემიის ატმოსფეროს ზოგიერთ ნიუანსზე. რუტინულ ბრძანებებში შვებულებების, დანიშვნა-გათავისუფლების, სტიპენდიების დანიშვნა-შესაწყობის, გაუდენების გამო საყვედურებს შორის 1935 წლის 17 ივნისით დათარიღებული ბრძანება №52,¹² რომელშიც (ილ. 1) აღნიშნულია: „გათავისუფლებულ იქნას ასისტენტი ს. გაბაშვილი (შემდგომში ცნობილი გრაფიკოსი იოსებ გაბაშვილი) ხატვის ასისტენტობიდან“ (გათავისუფლების მიზეზი მითითებული არ არის). რამდენიმე დღის შემდეგ იმავე თემაზე შედგენილი მეორე ბრძანების ტექსტი უფრო გამძაფრებულია: „მოიხსნას სამხატვრო აკადემიის ასისტენტი გაბაშვილი იოსებ, როგორც ტროცკისტ ა. ქიქოძის ახელი და სასკოლო

დისციპლინის დამრღვევი“¹³ (ილ. 2). აშკარაა, რომ დისციპლინა აქ უსიძველად ნახსენები და მთავარი დანაშაული „ტროცკისტთან“ ურთიერთობაა. საბედნიეროდ, 1935 წლის მხოლოდ ამ ბრძანებით შეზღუდვარღვენ. დევილი წარმოსადგენია, რა რეაქცია ექნებოდათ იმავე მოვლენაზე 1937 წელს. თუმცა მომდევნო წლების ტრაგედიას ამ შედარებით უწყინარი ბრძანებების დროს ეყრებოდა საფუძველი — იქმნებოდა კომისიები ასპირანტების ნაშუაშვებების „იდეოლოგიურად შესამოწმებლად“.¹⁴ „ზრუნველენ“ ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდის „კრამოლური“ შინაარსის წიგნებისაგან გასაწმენდად“¹⁵ (ილ. 3, 4). სასტიკ საყვედურებს უცხადებდნენ სტუდენტებს და პედაგოგებს დემონსტრაციებში მონაწილეობის მიუღებლობის ან დემონსტრაციიდან გაპარვისათვის.

თბილისის სამხატვრო აკადემიის 1934-1937 წწ. ბრძანებების დავთარში ჰ. ჰორნესკი სულ რამდენჯერღვე არის მოხსენიებული. ერთგან, 1934 წლის 20 ტექტებში და თარიღებულ ბრძანებაში, რომელიც აკადემიის პროფესორ-მასწავლებელთა სიას წარმოსადგენს, იგი მოხსენიებულია როგორც პერსპექტივისა და აკადემიის პედაგოგი, პროფესორი გრიუნესკი. სია რექტორ გ. ბუნხიკაშვილის მიერაა ხელმოწერილი.

მეორე, 1937 წლის 15 დეკემბრით დათარიღებული ბრძანების ტონი საკმაოდ მშვიდია და ლაკონური. ერთი შეხედვით მასში პიორდაპირ არაფერი მინიშნებს ტრაგიკულ მოვლენებზე. ტექსტი სულ რამდენიმე წინადადებასაგან შედგება: „განთავისუფლდეს თავისი მოვალეობისაგან ხატვის კათედრის გამგე, პერსპექტივის მასწავლებელი გენრიხ გრიუნესკი ა/წ 15 დეკემბრიდან.“ ეს ბრძანება ჰ. ჰორნესკის დაპატიმრებიდან გარკვეული დროის შემდგომად დაწერილი¹⁶ (ილ. 5)

საბჭოთა ხელისუფლება ე.წ. „ძველი სპეკიალისტებისადმი“ საკმაოდ მტრული

¹² დაცულია თსსა არქივში. [ავტორის სქოლიო]
¹³ დაცულია თსსა არქივში. [ავტორის სქოლიო]
¹⁴ ასეთი სიუჟეტის მიუხედავად, თსსა ბიბლიოთეკის კატალოგში 2006 წელს აღმოაჩინე „ხალხის მტრის“ ჰ. ჰორნესკის მიერ შექმნილი, 1934 წლის მხატვრებისათვის გამოკვეთილი პერსპექტივის სუბლმინალური საადრისეზო ბარათი. თავად წიგნი კი ვერ მოიძებნა.
¹⁵ დაცულია თსსა არქივში. [ავტორის სქოლიო]

განწყობის მიუხედავად, საკუთარი „შემოწმებული“ კადრების სიმწირის გამო, იძულებული იყო, შერიგებოდა „ძველრეჟიმიული“ პროფესურის არსებობას. პირველ ხანებში ჰ. ჰრინესკი და სხვები კვლავ რჩებოდნენ აკადემიის წამყვან ძალად. ჰ. ჰრინესკის მრავალი მიწვევა ჰქონდა სხვადასხვა სასწავლებლიდან. მრავალი თვალსაზრისით, ის მართლაც შეუცვლელი იყო.

იმ სტუდენტების გვერდით, რომელთა მთავარი მიზანი პროფესიული სამხატვრო განათლების მიღება იყო, 30-იან წლებში ისეთებიც მომრავლდნენ, ვისაც უფრო მეტად კომკავშირულ-პარტიული კარიერის შენება აინტერესებდა, ვიდრე სწავლა. ისინიც ითხოვდნენ რეფორმებს, პროფესორ-მასწავლებელთა კადრების გარდაქმნას, შეცვლას. მაგრამ მათი კრიტიკური იყო არა პროფესიონალიზმი, არამედ ლოიალობა, უფრო მეტად კი მოლიქნელობა ხელისუფლების, პარტიის მიმართ. გარდაქმნები შემოიფარგლებოდა კომკავშირულ-პარტიული ხაზის, იდეოლოგიის გატარებით, ძველი რეჟიმისდროინდელი პედაგოგების შანტაჟირებით, დამინებითა და დისკრედიტაციით, ბურჟუაზიულ გამოვლინებებთან ბრძოლით. ეს უკანასკნელი ზორგჯერ კარიკატურულ სახეს იღებდა და სტუდენტურ მექლისებზე „ბურჟუაზიული“ ცეკვის ფოქსტროტის აკრძალვაში გამოიხატებოდა.¹²⁵

იდეოლოგიური ბრძოლა გაცილებით ტრაგიკულ ხასიათს იღებს 1937 წელს. ამ წელს დააპატიმრეს აკადემიის დაარსების ერთ-ერთი ორგანიზატორი მხატვარი დ. შევარდნაძე, აკადემიის ორი უოფილი რექტორი — ა. დუღუჩაძე და ვ. კოტეტიშვილი, აკადემიის სტუდენტი თ. კრემერი, მოსკოვში დაიპირეს უოფილი სტუდენტი მ. ოცხელი, ხელოვნების სხვა წარმომადგენლები. ეს საკპარტელოში მოწყობილი მასშტაბური სასაკლავო მსხვერპლთა მხოლოდ მცირე ნაწილი იყო. სათანადოდ იყო მომზადებული აბრეშოვანობის ახარი. ტოტალიტარი შიშის ატმოსფერო თრგუნავდა საზოგადოებას, საშუალებას არ აძლევდა მას, სათანადო წინააღმდეგობა გაეწია, აღდგომოდ სხვაგვარად

¹²⁵ მაშაჩისი. ჰ. ჰრინესკის უოფილი სტუდენტის, პროფესორ სოსო (იოსებ) ზაალიშვილის 70-იან წლებში დაწერილი გამოუქვეყნებელი მოგონებებიდან. [ავტორის სქოლიო]

მოაზროვნეთა, უდანაშაულო ადამიანების განადგურებას.

1937 წლამდე ჰ. ჰრინესკი აგრძელებს პედაგოგიურ მოღვაწეობას, ქმნის ახალ ნამუშევრებს. მისი გვარი ე. ახვლედიანთან, ა. ბაქტუქ-შელიქოვთან, თ. აბაკელიანთან, ლ. გუდიაშვილთან, მ. თოიძესთან, ა. შარლემანთან, ა. ციმბურაძესთან და სხვებთან ერთად მოიხსენიება 1937 წლის 6 იანვარს საქ. საბჭოთა მხატვართა კავშირის სურათების გალერეაში გახსნილი დიდი გამოფენის „ორდენოსანი საქართველო პეიზაჟურ ფერწერაში“ მონაწილეთა შორის.¹²⁶ ცოცხა ხანში იგი ილია ჭავჭავაძის პირველი ილუსტრატორის გვარი არ ჩანს 1937 წელს, 6 ივნისს იმავე დარბაზში დიდი ზოიმიტ გახსნილი მწერლის დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი დიდი ექსპოზიციის მონაწილეთა გვარებს შორის.¹²⁷

მხატვართა წრეებში იმთავითვე გავრცელებული იყო აზრი, რომ იგი დამსმენთა მცდლობით იქნა დააპატიმრებული. კერძო საუბრებში ფიგურირებდა კონკრეტული სახელები ადამიანებისა, ვინც შემდგომ მისი ბინა, კონება, ნამუშევრები, ინტელექტუალური შრომის ნაყოფი (ნაშრომები ფერწერის ტექნოლოგიის, პერსპექტივის შესახებ, სწავლების მეთოდის შესახებ და ა. შ.) მიითვისეს.¹²⁸

მოგონებებმა შემოგვინახეს მისი ბინის აღწერილობა. აკადემიის ტერიტორიაზე განლაგებულ შენობაში¹²⁹ მდებარე მხატვრის სახელოსნო ყველა ავტორთან უფრო მუხუშუმის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ამის საფუძველი იყო ყველგან განთავსებული მრავალრიცხოვანი ნამუშევრები, თაროებზე დალაგებული ძვირფასი ოქროვარაყიანი წიგნები ხელოვნების

¹²⁶ Выставка советского изобразительного искусства. Справочник. Т. 2 (1933-1940). Советский художник. Москва, стр. 213. [ავტორის სქოლიო]

¹²⁷ Выставка советского изобразительного искусства, Справочник, Т. 2 (1933-1940), Советский художник. Москва, стр. 214. [ავტორის სქოლიო]

¹²⁸ ეს გვარები ჩემთვის ცნობილია სხვადასხვა წყაროდან. მაგრამ გამოკვლევა შეუძლებელია მიმართა სათანადო მტიკეებულზე მისი არქონის გამო. ამ სამუშაოს სხვა არაკეთილსინდისი საკმეხსაც აბრალევენ. [ავტორის სქოლიო]

¹²⁹ შენობა არ შემორჩა. იგი მიუვალია და სამხატვრო აკადემიის ახლანდელი ახალი კორპუსის ადგილზე. [ავტორის სქოლიო]

შესახებ. ამავე დროს აქ მუდმივად სუფევდა შემოქმედებითი ატმოსფერო. აქვე ახალ პროექტებზე მუშაობდნენ მისი თანამშრომლები ა. კრავეტკო, რ. ერისთავი, ე. ვაშაიძე, თავად მანსტრო. ე. ციციშვილის წიგნში „დიხანი საქართველოში“¹⁴⁰ ჩართულია სამი ფოტო ზ. ჰრინვესკის სახელოსნოს ინტერიერის ფრაგმენტებით. ფოტოებზე გამოსახული გარემო გარკვეულ წარმოდგენას გვიჩვენებს მხატვრის სამუაროზე. იგი იდენტურია იმ აღწერილობებისა, რომლებიც ვ. ბერიძის, უ. ჯაფარიძის, დ. ციციშვილის, ვ. ჯაფარიძის მემუარებში, სხვა მოწვეულების ზეპირ და წერილობით მოგონებებშია დაფიქსირებული.¹⁴¹

ჰრინვესკი არ იხარებდა სტუდენტებისათვის თეორიული და პრაქტიკული რჩევების მიცემას. მანსტროს ოსტატობა აკვარელის ხელოვნებაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო არქიტექტორებისათვის, გრაფიკოსებისათვის. სტუდენტთა აღტაცებას იწვევდა მისი შემოქმედება — ბრწინვალე ოსტატობით შესრულებული აკვარელები: საქართველოს არქიტექტურული ძეგლებისა და ბუნების ჩანახატები, ცნობილი ილუსტრაციები ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებებისათვის. ბევრი სტუდენტი მის შემოქმედებას აკადემიაში სწავლის დაწყებამდე ეცნობოდა გადავანიშვილის ამ გამოცემით. ასეთივე შემოქმედებითი ატმოსფერო სუფევდა სახელოსნოს გვერდით მდებარე მხატვრის მუდღის, ცეკვის ცნობილი პედაგოგის პერიანის სტუდიაშიც.

ჰრინვესკის უოფილი სტუდენტების დავით (დუდა) გაბაშვილისა და დავით ციციშვილის მესხიერებაში სამუდამოდ დარჩა დაპატიმრების მეორე დღეს ნანახი ანგრეული ოთახების აღწერილობა.¹⁴² ტრაგიკული სურათია აღწერილი ვ. ბერიძის მემუარებში და ვ. ჯაფარიძის ზეპირ მოგონებებშიც.

ზ. ჰრინვესკის შესანიშნავი ბინა და სტუდია დარბეული იყო. ბევრი თვალსაჩინოება —

ბრწინვალე აკვარელები, სხვისი და თავად ჰრინვესკის ნახატები, რომელთა ნახვა და შესწავლა, ისევე როგორც პედაგოგის პრაქტიკული რჩევები, დიდ როლს ასრულებდა ახალგაზრდა არქიტექტორებისა და გრაფიკოსების დაოსტატებაში — უმოწყალოდ იყო ძირის დაყრდნობა და დაპოქნული,¹⁴³ აქეთ-იქით ეუარა საოკაზო ნივთები.... ასევე არ დაინდეს უფირფასესი წიგნები, რომლებიც ხელოვნებაზე ლიტერატურის იმდროინდელი დეფიციტის პირობებში ხშირად ინფორმაციის ერთადერთი წყარო იყო....

მწირი ინფორმაციაა შემორჩენილი მხატვრის ტრაგიკული აღსასრულთან დაკავშირებით. აქამდე ზ. ჰრინვესკის გარდაცვალების თარიღად 1937 წელი იყო მიჩნეული. ახლა ჩვენ შევძელით ამ თარიღის დაზუსტება — ე. წ. „სატელური ნუსხების“ მიხედვით იგი 1938 წლის 14 თებერვალს დახვრიტეს.¹⁴⁴ ზ. ჰრინვესკის ბოგრაფიაში კიდევ ბევრი თეთრი ლაქაა, რომლებიც სათანადო კვლევას მოითხოვს.

მრავალი წლის განმავლობაში საზოგადოება მოკლებული იყო საშუალებას, ბოლომდე გაეგო სიმართლე. ზოგს უჭირდა, დაეკრებინა ბარბაროსული სისასტიკე ხელოვანთა მიმართ. ამიტომ იოლადა იჩივებდა ტუილო, იმედის მომცემ ყოველ ინფორმაციას. თავს იტყუებდნენ, ხავს ეჭიდებოდნენ რეპრესიების თვალთა ნათესავებიც. მათ არ სურდათ, დაეკრებინათ რეალობა, მით უმეტეს, რომ ოფიციალური პასუხები იძლეოდა ამგვარი ილუზიების იმედს. პ. ოცხელის მამას შეკითხვის პასუხად დაუდასტურეს მისი გადასახლება მიწოწურის უფლებს გარეშე. ამგვარ შეცდომაში იყვნენ შეუცნაილი მხატვრების კოლეგებიც. იკობ ნიკოლაძის მეუღლეს, ბრონიუსლავს მოჰყავს მეუღლის სინანულის სიტყვები ვ. კობაქიშვილის გადასახლების

¹⁴⁰ როგორც ჩანს, მამონე იყო მცდელობა ზ. ჰრინვესკის ცალკეული სამუშაოს გადარჩენისა. ამაჰამდე ხელოვნებმთმოდნენ ნ. კიკაძის ცნობით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მის ხელთ არსებული ტაბლები, რომლებიც ორნამენტის ისტორიას უხება, ზ. ჰრინვესკის მიერაა შესრულებული. არსებობს ასევე ცალკეული ცნობა სხვადასხვა ოკაზში არსებული მხატვრის სხვა სამუშაოს შესახებ. [ავტორის სკოლიო]
¹⁴¹ სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის მიერ ქ-ნ ეთერ ციციშვილისათვის გამოგზავნილი რეაბილიტაციის წერილში კენრიკ ჰრინვესკის დახვრეტის თარიღად აღნიშნულია 1938 წლის 4 მარტი (დაწერილობით ინფორმაციისათვის იხ. > „საარქივო მასალები“).

¹⁴⁰ ე. ციციშვილი, „დიხანი საქართველოში“. [ავტორის სკოლიო]

¹⁴¹ ვ. ბერიძე, მოგონებები. თბილისი. [ავტორის სკოლიო]

¹⁴² ვ. ბერიძე, ზ. ჰრინვესკი, აღმანახი „საქტორი“, 1989, შერი

კარგელ-შვილი, ზ. ჰრინვესკი, აღმანახი „პიგნობარი“, თბილისის;

ე. ციციშვილი, წამი წარმავალი, თბილისი 1999. [ავტორის

სკოლიო]

გამო. ზოგს ასევე საკმაოდ დიდხანს ეგონა, რომ ჰ. ჰორნესკი კი არ დახვრიტეს, არამედ გადაასახლეს.

უმრავლესობის გულში კი ჰ. ჰორნესკი დარჩა როგორც ერთ-ერთი საუკეთესო პედაგოგი, საინტერესო მხატვარი, ქართული კულტურის დიდი მოამავე. ამიტომაც რეპრესიების ოფიციალურ აღიარებამდე დიდი ხნით ადრე აკადემიის უველა თაობის სტუდენტს სხვა რეპრესირებულთა სახელებთან ერთად გადაუცემოდა მისი სახელი და ღვაწლი.

ჰ. ჰორნესკისთან ერთად დაპატიმრებული იყო და მისი ტრაგიკული ბედი გაიზიარა მისმა უოფილმა სტუდენტმა, თბილისის სამხატვრო აკადემიის არქიტექტურის ფაკულტეტის ერთ-ერთმა პირველმა კურსდამთავრებულმა, მისმა ასისტენტმა პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში და აკადემიაში ექტერიინე ვაშაკიძემ. როგორც ვაშაკიძის დისშვილი, აგრეთვე ჰ. ჰორნესკის მოწაფე ეთერ ციციშვილი იგონებს. ბოლო წლებში ე. ვაშაკიძე მკიდროდ თანამშრომლობდა მასწავლებელთან — მის სახელსონოში არქიტექტორებთან რ. ერისთავთან და ა. კრავჩენკოსთან ერთად მუშაობდა სხვადასხვა დიდ პროექტზე.

ე. ვაშაკიძის დაპატიმრების შემდეგ მისი ბინა და ნივთებიც მიითვისეს. ვაშაკიძის ბინაში ორგანოს მუშაკი შესახლდა. 1942 წელს კი ოჯახს აცნობეს, რომ იგი ავადმუყოფობისაგან გარდაიცვალა.

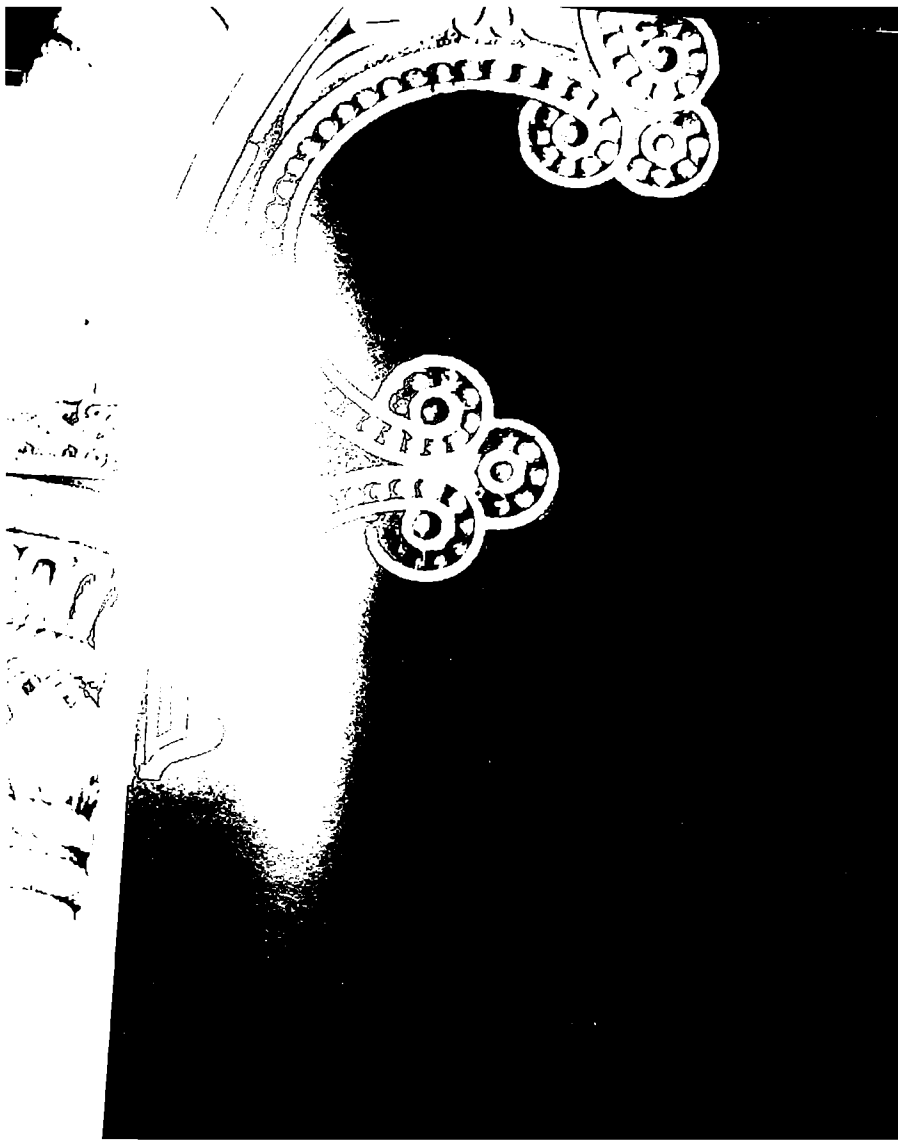
სინამდვილეში ვაშაკიძე, ისევე როგორც ჰ. ჰორნესკი, დახვრიტეს. ე. წ. „სტალინურ ნუსხებში“ მითითებულია, რომ ექატერიინე იოსების ასული ვაშაკიძე დაიხვრიტა 1938 წლის 14 თებერვალს. ე.ი. იმავე დღეს, როდესაც ჰ. ჰორნესკი.

მის დისშვილს, ხელოვნებათმცოდნე ეთერ ციციშვილს, რომელსაც დედის გარდა მამა და ბიძაც რეპრესირებული ჰყავდა, საშუალება მიეცა, ენახა დედის, არქიტექტორ რუსუდან ვაშაკიძის პირადი საქმე. საჭალაღდე ცარიელი აღმოჩნდა. მასში არ იყო არც ბრალის წაუქების, არც სხვა რაიმე დოკუმენტი. ცნობილი მხატვრისა

და ცეკვის სახელგანთქმული პედაგოგის მარია პერინის მუულის ჰ. ჰორნესკის ბედი შეიძლება მისმა უცხოეთთან ურთიერთობამაც განსაზღვრა. პრიმიტივი კომკავშირლების თვალში ეს გარემოება მას პოტენციურ „შპონინად“ აქცევდა.

1956 წელს რეაბილიტაციის პროცესის დაწყებისთანავე ე. ციციშვილს სთხოვეს, კგბ-ში განცხადება დაეწერა ჰორნესკის რეაბილიტაციასთან დაკავშირებით, რადგან მხატვარს აქ ნათესავები არ ჰყავდა. 1990-იან წლებში ჩატარებული სასამართლო პროცესების შედეგად ჰ. ჰორნესკი სხვა გამოჩენილ რეპრესირებულ ხელოვნებთან ერთად სრულადაა რეაბილიტირებული და აღდგენილი სამოქალაქო უფლებებში.

Henryk Hryniewski¹⁴⁵

ჰენრიკ
ჰრინევსკი¹⁴⁶

Wachtang Beridze¹⁴⁷
ვახტანგ ბერიძე¹⁴⁸

Sylwetka Hryniewskiego nie jest tak znana, jak na to zasługuje. Jego wkład w rozwój gruzińskiej kultury jest ogromny. Z pochodzenia był Polakiem, ale całe swe twórcze życie spędził w Gruzji (nie licząc okresu studiów we Włoszech).

Urodził się w 1869 r. Szkołę podstawową i średnią ukończył w Kutaisi, a studia wyższe we Florencji. Po powrocie do Gruzji aktywnie włączył się w działalność kulturalną. Był jednym z pierwszych profesorów Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi. Zginął w 1937 r. jako jedna z ofiar stalinowskiego terrorku¹⁴⁹.

Niestety, nie posiadam dokładnych informacji o jego życiu. Akta personalne Hryniewskiego znajdujące się w ASP zaginęły. Wiele natomiast pamiętam z ostatnich dziesięciu lat jego życia, gdyż byłem świadkiem tych wydarzeń.

Największą wartość ma jego twórczość malarska, bowiem w odróżnieniu od większości malarzy nie-Gruzinów, Hryniewski całe życie mieszkał i tworzył w Tbilisi. Znał dobrze zabytki architektury gruzińskiej, głównie rzeźby kamienne. Poznawał je podróżując po kraju, dużo szkicował. [Rysunki te] są na bardzo wysokim poziomie i mają wartość wręcz dokumentalną.

¹⁴⁵ Artykuł ten ukazał się w magazynie „Spektri”, Tbilisi 1989, nr 1. [ბერიძე ვ., ჰენრიკ ჰრინევსკი, „სპექტრი”, თბილისი 1989, № 1].

¹⁴⁶ სტატია გამოქვეყნებული იქნა ჟურნალ „სპექტრში“-ვ ბერიძე, ჰენრიკ ჰრინევსკი, „სპექტრი”, 1989, №1.

¹⁴⁷ Student w pracowni Henryka Hryniewskiego; profesor tbiliskiej Akademii Sztuk Pięknych; członek Akademii Nauk Gruzji; autor „Wspomnień”, Tbilisi 1987; zm. 2000 r.

¹⁴⁸ ვ. ჰრინევსკის ერთ-ერთი სტუდენტი თბილისის სამხატვრო აკადემიაში; თბილისის სამხატვრო აკადემიის პროფესორი; საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრი; ავტორი წიგნისა ვ. ბერიძე, მოგონებები, თბილისი, 1987.; გარდაიცვალა 2000 წ.

¹⁴⁹ Dziś wiadomo, że Hryniewski został rozstrzelany w 1938 r., a nie jak pisze autor artykułu, w 1937 r. (Patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty).

Dowodem wielkiej wiedzy Hryniewskiego był projekt Banku Szlacheckiego stworzony wspólnie z architektem Kalginem. W tym fascynującym budynku stojącym po dziś dzień w Tbilisi znajduje się obecnie główna część Biblioteki Publicznej¹⁵⁰. Projekt ów wygrał konkurs ogłoszony w 1912 r., gdyż jako jedyny spełniał wszystkie postawione wymagania. A chodziło przede wszystkim o to, by budynek ów był stworzony „w stylu gruzińskim”. Architektem był Anatolij Kalgin, zaś twórcą całej dekoracji ściennej—Hryniewski. Źródłem ich natchnienia były wspaniałe gruzińskie budowle, najczęściej z X w., XI w. i XII w. i ich cudowne ornamenty. Pomimo wielkiej różnorodności architektury gruzińskiej, Hryniewski potrafił perfekcyjnie ją ujednoczyć i zsyntetyzować. Efektem jego pracy jest wspaniały malarski i dekoracyjny synkretyzm końcowego dzieła. Mogę bez przesady powiedzieć, że budynek ten, to współczesna interpretacja dziedzictwa gruzińskiej architektury. Gruziniński Bank Szlachecki z pewnością zajmuje honorowe miejsce w historii sztuki gruzińskiej.

Drugi pomnik (tak, właśnie pomnik!), który pozostawił nam Hryniewski ma jeszcze większą wartość. To wspaniała graficzna oprawa zbioru dzieł Ilji Czawczawadzego¹⁵¹, wydanego w 1914 r. przez Michaila Gedewaniszwiliego. Artysta zaprojektował wszystkie motywy dekoracyjne: kartę tytułową, poszczególne strony, dekoracje inicjałów, litery, motywy rozpoczynające i kończące poszczególne wiersze, ilustracje do utworów etc. Widać tu, jak znajomość gruzińskiej rzeźby wpływa na rysunek, doskonale harmonizującą z treścią scen i poematów.

Oczywiście najważniejsze są tu ilustracje. Niektóre wewnątrz tekstu, niektóre całostronicowe, jak na przykład: „Widziadło”, „Przestępca Kako”, „Król Dymitri Tawdadebuli”, „Wzgardzony”, „Wdowa po Otarze”—niektóre z nich są kolorowe. Ilustracje te same w sobie mają wielką wartość historyczną, są bowiem pierwszymi ilustracjami wykonanymi do dzieł Ilji Czawczawadzego.

Hryniewski musiał pokonać wiele trudności, jak choćby przedstawić realia trudnego, dawnego gruzińskiego życia, stworzyć bohaterów na podstawie swojej interpretacji utworów. W kwestii ilustracji dzieł Czawczawadzego zdecydowanie wyprzedził on swoją epokę. Z wielką wiedzą i mistrzostwem Hryniewskiego w opanowaniu techniki akwareli łączy się tu pasja i odpowiedzialność twórcza artysty. Dorównać mu mogą tylko ilustracje do „Rycerza w tygrysyj skórce” wydanego przez Kartweliszwiliego¹⁵².

Równie wielki wkład w rozwój kultury gruzińskiej wniósł Hryniewski jako pedagog. Pisałem już, że był on jednym z pierwszych profesorów Akademii Sztuk Pięknych. Był ponadto dziekanem, a także wykładowcą na Wydziale Architektury Zakaukaskiego Instytutu Przemysłowego. Znałem go dobrze. Był moim nauczycielem. Mieszkał w jednym z budynków ASP od strony podwórza. Teraz w tym miejscu stoi niepozorny wieżowiec. Pracownia miała sklepiony dach. Często właśnie w tej pracowni mieliśmy zajęcia. Łatwo sobie wyobrazić, jaka tam panowała atmosfera. Ściany dekorowały jego obrazy, półki pełne były książek. Tuż obok znajdowało się studium baletowe jego żony Marii Perini (Włoszki z pochodzenia). Można powiedzieć, że odegrała ona decydującą rolę w powstaniu „gruzińskiej szkoły baletowej”. Irina Aleksydze, Lili Gwaramadze, Helena Czikwaide, Wachtang i Tamara Czabukiani—wszyscy oni byli jej uczniami. Po wydaniu wyroku na jej męża została deportowana z terenów ZSRR.

Henryk Hryniewski był energiczną, wesołą, życzliwą ludziom osobą, chętnie służył radą i pomocą. Był profesjonalistą w każdym calu. Bardzo kochał Gruzję i jej kulturę, służył jej do końca życia. Zachowanie go w pamięci jest naszym obowiązkiem.

¹⁵⁰ Chodzi o Bibliotekę Parlamentu Gruzji przy ul. Lado Gudiaszwiliego w Tbilisi.

¹⁵¹ Patrz > przypis nr 8.

¹⁵² Patrz > przypis nr 18.

ჰენრიკ ჰრინვესკის სახელი ჩვენი საზოგადოებასათვის დღეს იმ დონეზე არ არის ცნობილი, როგორც იგი იმსახურებს. მან კი, როგორც შემოქმედმა და პედაგოგმა, დიდი ამაგი დასდო ჩვენს ეროვნულ კულტურას.

წარმოშობით ჰენრიკ თევდორეს ძე ჰრინვესკი პოლონელი იყო, მაგრამ მისი ცხოვრება და შემოქმედება, იტალიაში სწავლის წლებს თუ არ ჩათვლით, მთლიანად საქართველოსთან არის დაკავშირებული. ჰენრიკ ჰრინვესკი 1869 წელს დაიბადა საქართველოში, დაწვებითი განათლება ქუთაისში მიიღო, უმაღლესი — ფლორენციაში. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ აქტიურად ჩაება საქართველოს კულტურულ ცხოვრებაში. იყო 1922 წელს დაარსებული საქართველოს სახმატრო აკადემიის ერთ-ერთი პირველი პროფესორი. დაიღუპა 1937 წელს — ისიც ერთი უდანაშაულო მსხვერპლთაგანი იყო მაშინდელი მშენებარე ტერორისა.¹²³

სამწუხაროდ, დაწერილებითი ცნობები მისი ცხოვრების მნიშვნელოვანი მოვლენებისა და თარიღების შესახებ ხელთ არა მაქვს — მისი პირადი საქმე, რომელიც თბილისის სახმატრო აკადემიაში ინახებოდა, დაკარგულია. მაგრამ მრავალი ფაქტის აღდგენა მაინც შეიძლება, რაკი მისი მოღვაწეობის ბოლო ათწლეულებს ბევრი მოვესწარით. მთავარი კი ის არის, რაც მან შექმნა როგორც მხატვარმა და რაც დღესაც ინარჩუნებს აქტუალობას. ჰრინვესკის შემოქმედების მნიშვნელობას კიდევ უფრო ზრდის ის, რომ ის საქართველოსთან დაკავშირებული იყო არა მხოლოდ თბილისში ცხოვრებით (ბევრი სხვა არაქართველი მხატვრისაგან განსხვავებით), არამედ თავისი შემოქმედების თემატიკითა და საქმიანობის საგნით. სრული უფლება გვაქვს, ვთქვათ, რომ ის ქართველი მხატვარი და ქართველი მოღვაწე იყო.

ჰრინვესკი საფუძვლიანად იცნობდა ძველ ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლებს, კერძოდ, ჭავჭავაძე უმდიდრეს ჩუქურთმებს, მგზავრობდა საქართველოში, იხატავდა ძეგლებს — ეს ჩანახატები მნიშვნელოვანია არა მარტო მაღალი მხატვრული ღირებულებით

(ჰრინვესკი ბრწყინვალე აკვარელისტი იყო), არამედ დოკუმენტური სიზუსტითაც. ამ სფეროში დაგროვილი ცოდნა მან პრაქტიკულად გამოიყენა, როდესაც არქიტექტორ კალგინთან ერთად შექმნა თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის შენობის პროექტი. ეს შენობა, ერთი ყველაზე მიზიდულთაგანი თბილისში, დღეს პარლამენტის ბიბლიოთეკის მთავარი კორპუსია. ბანკის შენობის პროექტი კონკურსის საფუძველზე დაამტკიცეს 1921 წელს. ეს იყო ერთადერთი პროექტი, რომელიც აკმაყოფილებდა საკონკურსო პირობას — შენობა „ქართული სტილისა“ უნდა ყოფილიყო.

პროექტში გამოკვეთილი იყო ავტორთა ფუნქციები: საკუთრივ არქიტექტურა კალგინს ეკუთვნოდა, დეკორის დაშვება — ჰრინვესკის. მათი შთავგებულებით წყარო ძველი ქართული ხუროთმოძღვრების, უპირატესად X-XIII საუკუნეების, ძეგლები და მათი ორნამენტაცია იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა წყარო სტილისტურად ერთგვაროვანი არ იყო, ავტორებმა, კერძოდ ჰრინვესკიმ, შეძლეს, შემოქმედებითად გაეაზოგინათ ნასესხები მასალა და ჰეშმარიტად მხატვრული მთლიანობისათვის მიეღწიათ. სწორედ თავისუფალი, დამოუკიდებელი აზროვნება იყო ჰ. ჰრინვესკის მთავარი ღირსება. გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ბანკის — აწინდელი ბიბლიოთეკის — შენობა ეროვნული ხუროთმოძღვრული მემკვიდრეობის ახლებური ინტერპრეტაციის, ახლანდელი სიტყვით რომ ვთქვათ, „შემოქმედებითი თავისების“ საუკეთესო ნიმუშია თბილისში. „ქართულ ბანკს“ საპატიო ადგილი უკავია ახალი ქართული ხელოვნების ისტორიაში და ამაში ჰრინვესკის ღვაწლი ძალიან მნიშვნელოვანია.

მეორე ძეგლი (სწორედ რომ ძეგლი!), რომელიც ჰ. ჰრინვესკიმ დაგვიტოვა — კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე ბანკის შენობის მორთულობა — არის ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა ერთობლივი, გამოცემული 1914 წელს მიხეილ გედევანიშვილის მიერ. ჰრინვესკის ეკუთვნის წიგნის მთლიანი გაფორმება: ტიტული, უამრავი თავსართი და ბოლოსართი (ლექსების, პოემებისა და მოთხრობების თავსა და ბოლოში), სახედო ასოები, სიუჟეტური ილუსტრაციები. მრავალფეროვანია ქართული

¹²³ ჰ. ჰრინვესკის გარდაცვალების წელი ამჟამად არსებული მონაცემებით არის 1938 და არა 1937.

ჩუქურთმების გრაფიკულად „ნათარგმნი“ მოტივები. ამ ჩუქურთმების (მაგ. სვეტისთაგების) სურათები, ზოგჯერ ლექსის ან პოემის შინაარსთან დაკავშირებული ნახატები. სახუდაო ასოებისათვის გამოუყენებულა ხელნაწერთა მორთულობის მოტივები. მთავარია, რა თქმა უნდა, ილუსტრაციები — ზოგი ტექსტი ჩართული, ბევრი კი მთელი გვერდის ზომისა. ასეთებია „აჩრდილის“, „აკყო ვაჩაღის“, „დიმიტრი თავდადებულის“, „განდევლის“, „გლახის ნაბობოხის“, „აკაცია-ადამიანის?“, „ოთარაანთ ქვრივის“, „გლუხთა განთავისუფლების პირველი დროის სცენების“ ილუსტრაციები, ამათგან ნაწილი ფერადია.

ამ ილუსტრაციებს ისტორიული მნიშვნელობა აქვს. ეს არის ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველი ილუსტრაციები. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ დიდი სიძნელეები იყო გადასაბრუნა. ავტორმა შეძლო ნაწარმოების ღრმად გააზრება, გამოამყვანა ქართული ცხოვრების, რეალიტების ისტორიული ცოდნა; მას მოუწია ყოველი ნაწარმოების დამოუკიდებლად ინტერპრეტირება, მოქმედ პირთა სახეების (ტიპაჟების) დამოუკიდებლად შექმნა, და მართლაც ბევრს მიაღწია. ვერ ვიტყვით, რომ მის შემდეგ ილიას დასურათების საქმეში მაინცდამაინც წინ ვიყოთ წასული. აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს ფერადი სურათებით შემკული (მხედველობაში თუ არ მივიღებთ ქართველიშვილისეული „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ სურათს) პირველი ქართული წიგნია. არ შეიძლება საგანგებოდ არ ითქვას, რომ მხატვარმა დიდ ცოდნასა და მხალპროფესიულ ოსტატობასთან ერთად (აქაც ჩანს, რა ვირტუოზული ტექნიკა ჰქონდა როგორც აკვარელისტს) ამ წიგნში დიდი სიუარული და უდიდესი პასუხისმგებლობის გრძნობა ჩააქსოვა.

დიდია ჰრინევსკის, როგორც პედაგოგის, ღვაწლიც. ზემოთ აღვნიშნე, რომ იგი ჩვენი აკადემიის პირველი პროფესორთაგანი იყო, ეკავა დეკანისა და პრორექტორის თანამდებობაც. ასწავლიდა სამშენებლო ინსტიტუტის ხუროთმოძღვრების დარგის სტუდენტებსაც. მე მას კარგად ვიცნობდი — ის ჩემი მასწავლებელიც იყო. ცხოვრობდა სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთ კორპუსში. ეს კორპუსი უზოს მხარეს (ახლა იქ ახალი ულახათო შენობა დგას) მრგვალი გუმბათით გადახურული დარბაზი იყო — აქ იყო მისი სახელოსნო, სადაც ხშირად

გვიბარებდა და გვაშეცადინებდა ხოლმე. ადვილი წარმოსადგენია, როგორი ატმოსფერო სუფევდა ამ სახელოსნოში, სადაც კედლები მოფენილი იყო მხატვრის ნაშუშევრებით, თაროები კი წიგნებით იყო სავსე. იქვე გვერდით მდებარეობდა მისი მუდღის მარია პერინის სტუდია. ერთგვარო იტალიელი მარია პერინი ცეკვის ბუფაგოტი იყო. შეიძლება ითქვას, რომ მან დიდი (გადაწვევით) როლი შეასრულა ქართული სახალტო სკოლის შექმნაში (მისი მოწაფეები იყვნენ ვახტანგ შა თამარ ჭაბუკიანები, ელენე ჩიკვაიძე, ლილი გვარამაძე, ირინე ალექსიძე). ოცდაათიან წლებში მისი მოღვაწეობაც შეწყდა — ის საბჭოთა კავშირიდან გაასახლეს.

მ. ჰრინევსკი ენერგიული, ხალისიანი, კეთილგანწყობილი ადამიანი იყო, არასოდეს არ დაიზარებდა რჩევას, დახმარებას, ეს რჩევა და დახმარება კი ყოველთვის დიდად სასარგებლო იყო, უპირველეს ყოვლისა, მხატვრის უმაღლესი პროფესიული დონის გამო.

მ. ჰრინევსკის გულწრფელად უყვარდა საქართველო, ქართული კულტურა, რომელსაც უანგაროდ ემსახურა სიცოცხლის ბოლომდე. ჩვენი ვალია, მისი სხოვნა დიდხანს შევიწახოთ.

Mój starszy kolega i nauczyciel (fragmenty)

Eteri Ciciszwili¹⁵⁴

Słynny malarz Henryk Hryniewski urodził się w 1869 r. w Kutaisi w rodzinie zesłanego na Kaukaz polskiego emigranta politycznego. Nauki pobierał zagranicą; był osobą wszechstronnie wykształconą. Po powrocie do Gruzji włączył się aktywnie w działalność twórczą i pedagogiczną.

Nie będąc Gruzinem, ukochał Gruzję—cenił i szanował jej kulturę. Cała jego twórczość emanowała gruzińskim duchem (...).

Hryniewski był twórcą wszechstronnym—malarzem, architektem, znawcą architektury średniowiecznej i działaczem społecznym. Był także jednym z założycieli Akademii Sztuk Pięknych i Politechniki, profesorem na Wydziale Architektury (do swej tragicznej śmierci w 1937 r.¹⁵⁵), scenografem teatralnym, architektem i autorem fasady, a także wystroju wnętrza budynku Banku Szlacheckiego¹⁵⁶ (projekt architektoniczny był autorstwa Kalgina).

Hryniewski zgłębiał pozostałości dawnych kultur na całym bodaj Kaukazie, był również akwarelistą i ilustratorem książek—zbioru dzieł Ilji Czawczawadzego, a także tomu wydanego w 1908 r. z okazji jubileuszu genialnego Akakiego Ceretelego¹⁵⁷. (...)

¹⁵⁴ Architekt, historyk, doktor historii sztuki; studentka w pracowni Henryka Hryniewskiego.

¹⁵⁵ Dziś wiadomo, że Hryniewski został rozstrzelany w 1938 r., a nie, jak pisze autorka wspomnień, w 1937 r. Dokładna data śmierci zgodnie z listem o rehabilitacji to 4 marca 1938 r. (Patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty).

¹⁵⁶ Obecnie Biblioteka Parlamentu Gruzji przy ul. Lado Gudiaszwilogo w Tbilisi.

¹⁵⁷ (Ilja Czawczawadze, patrz > przypis nr 8). Akaki Cereteli (1840-1915)—wybitny gruziński pisarz, działacz społeczny; wraz z Ilją Czawczawadzem działał na rzecz odrodzenia narodowego Gruzinów. W 1908 r. odbyły się uroczyste obchody 50-lecia pracy literackiej Akakiego Ceretelego. Było to wielkie święto obchodzone w całej Gruzji.

Henryk Hryniewski był osobą niewysokiego wzrostu, bardzo życzliwą i sympatyczną. Łatwo nawiązywał kontakty z ludźmi, którzy zawsze czuli, że stoi przed nimi osoba dobrze wykształcona, inteligentna i o wielkiej kulturze osobistej.

Byłam jego studentką, ale czułam się jak jego młodsza koleżanka. Dzieliłam się z nim swoimi przeżyciami i słuchałam jego rad. Zawsze serdecznie ze mną rozmawiał. (...)

[Hryniewski i jego żona, Maria Perini] mieszkali tuż obok Akademii, w jej podwórzu, w piętrowym, kopulastym budynku, gdzie teraz stoi nowy wieżowiec¹⁵⁸. Jego pracownia przypominała muzeum. Było tam wiele obrazów, dzieł sztuki i projektów. Tam właśnie pracowali jego młodszy koledzy i uczniowie: Ekaterina Waszakidze (moja ciotka), Rusudan Eristawi i grupa Aleksandra Krawczenki (pod kierownictwem Hryniewskiego), która opracowywała projekty na zamówienia prywatne i państwowe. Spotkanie z nimi (z profesorem czy z członkami grupy) zawsze było dla mnie świętem. Tu można było nauczyć się wielu rzeczy, a panująca wśród nich atmosfera wzajemnego szacunku i przyjaźni zachwycała studentów.

Oczywiście, Hryniewski bywał i u nas w domu. Rzadko, ale przechodził. Głównie z okazji świąt, urodzin, albo czwartkowych spotkań przyjaciół mojej cioci (...).

Ciocia Ekaterina miała piękne życie, które jednak zakończyło się tragicznie. Wśród studentów wyróżniała się talentem¹⁵⁹. Zwróciła więc szybko uwagę nauczycieli, wśród których wykładawcą perspektywy i teorii akwareli był Henryk Hryniewski. Od tego momentu trwała znajomość członków mojej rodziny z Henrykiem Hryniewskim.

Pragnę teraz krótko napisać o tym, jak doszło do tego, że Hryniewski i moja rodzina stali się ofiarami sowieckich represji. Rozpoczęła się czystka. Zaczęto ją od „elementów niepewnych”, czyli inteligencji. Szczególną

uwagę zwracano na obcokrajowców, albo osoby, mające kontakty za granicą. Deportowano więc do Włoch żonę Hryniewskiego, Marię Perini (nie wiadomo, czy w ogóle dotarła do swojej ojczyzny...). Następnego dnia został aresztowany Hryniewski. Pracownia została zniszczona, a jej wyposażenie zaginęło. Trzeciego dnia aresztowano moją ciocię. Akurat wtedy mieszkałam u niej. Ciocia nie miała własnej rodziny, więc poprosiła bym przeniosła się do jej 3-pokojowego mieszkania. Podczas aresztowania próbowałam ją bronić mówiąc, że ona nie ma nic wspólnego z polityką, jest artystką. (...) Jak się potem okazało ów czekista miał zamiar sam zamieszkać w mieszkaniu mojej ciotki. Musiałam zamilknąć, nie było innego wyjścia.

Wkrótce aresztowano mojego ojca Dawida (był wojskowym), a później wujka Ilję (był emerytem, ale potomkiem arystokratów). Moja mama miała na wychowaniu trójkę małych dzieci, więc być może tylko dlatego ją oszczędzono.

Dopiero w 1956 r. otrzymaliśmy oficjalną informację o tym, że cała aresztowana rodzina zmarła. Oficjalnie w różnym czasie, na różne choroby. Po latach wszyscy oni zostali zrehabilitowani. Moja mama była już wtedy straszłą osobą, a więc to ja załatwiałam w urzędach sprawy rehabilitacji. W rozmowie, jeden z pracowników [Ministerstwa Bezpieczeństwa Narodowego Gruzji] zaproponował mi, abym wystąpiła z prośbą o rehabilitację Hryniewskiego, bowiem w rzeczywistości nie istniał żaden kompromitujący go dokument. [Okazuje się], że być może jedynym powodem aresztowania Hryniewskiego, mojej cioci, taty i wujka, był toast wzniesiony podczas jednej z biesiad za jego pierwszą ojczyznę—za Polskę...

(...) Mijały lata. Nadszedł czas ostatecznej rehabilitacji. Nastąpiła ona w 2000 r. Była przeprowadzona sądownie¹⁶⁰. Koszta procesowe poniosło Stowarzyszenie „Memorial”, które nadal prowadzi sprawę rehabilitacji osób represjonowanych w czasach stalinowskich. Jesteśmy im za to bardzo wdzięczni!

¹⁵⁸ Zbudowany w latach 60. XX w. stanowi część Akademii Sztuk Pięknych.

¹⁵⁹ Ciocia Ekaterina dobrze malowała i marzyła o studiowaniu architektury. Została więc jedną z pierwszych absolwentek Akademii Sztuk Pięknych w 1930 r. (przyp.a.u.)

¹⁶⁰ Originalny list dot. rehabilitacji Henryka Hryniewskiego dzięki uprzejmości autorki wspomnień, patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty.

ჩემი უფროსი მეგობარი და მასწავლებელი

ეთერ ციციშვილი¹⁷

17

გამოჩენილი მხატვარი ჰენრიკ ჰრინეუსკი დაიბადა 1869 წ. ქალაქ ქუთაისში კავკასიაში გადმოსახლებული პოლონელი პოლიტიკური მხარდის ოჯახში. განათლება სახლგარეშე მიიღო და მრავალმხრივ განათლებული პიროვნება გახდა.

საქართველოში დაბრუნების შემდეგ ჩაება ქვეყნის აქტიურ შემოქმედებით და პედაგოგიურ მოღვაწეობაში. მას — უცხოელს მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე უყვარდა საქართველო, პატივს სცემდა და აფასებდა უკვე გაათავისებულ ქართულ კულტურულ მემკვიდრეობას. მეტიც, მისი შემოქმედება გაყენებული იყო ქართული სულით და ნიჭიერებით (სხვათაშორის ეს თვისებები გააჩნდა არა მარტო მას, არამედ სხვადასხვა ქვეყნიდან — ლატვიიდან, გერმანიიდან, საფრანგეთიდან, რუსეთიდან და ა.შ. ჩამოსულ სხვა შემოქმედებსაც).

ჰენრიკი იყო მრავალმხრივი გაკანების შემოქმედი: მხატვარი, არქიტექტორ-დიზაინერი, შუა საუკუნეების ხუროთმოძღვრების მკვლევარი, საზოგადო მოღვაწე, კავკასიის კუსტარული კომიტეტის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და თანამშრომელი, საქართველოს სამხატვრო აკადემიის, აგრეთვე პოლიტექნიკური უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელი და პედაგოგ - პროფესორი არქიტექტურის ფაკულტეტზე (1937 წლის¹⁶² ტრაგედიაამდე), საქართველოში დადგმული სპექტაკლების სცენოგრაფი, სათავადაზნაურო ბანკის შემოხის ფასადებისა და ინტერიერების ავტორ — არქიტექტორი (გუგუმები ეკუთვნოდა სამოქალაქო ინჟინერს — ანატოლი კალოგინს),

¹⁶¹ არქიტექტორი, ისტორიკოსი, ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი (პროფესორი, ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი), ჰ. ჰრინეუსკის სტუდენტი.

¹⁶² ახლა უკვე ცნობილია, რომ ის 1938 წელს (4.03.1938) დახვრიტეს და არა 1937 წელს.

17. Ekaterina Waszakidze, studentka i późniejsza asystentka H. Hryniewskiego / ეკატერინე ვაშაკიძე, პ. ჰრინეუსკის სტუდენტი და მომავალი ასისტენტი

ამიერკავკასიის ბრწინვალე არქიტექტურული ძეგლების შემსწავლელი, ამზობავი და ამსახველი აკვარების ფერებით, მნიშვნელოვანი წიგნების ილუსტრატორი — პირველ რიგში, ჩვენი გენიალური პიროვნების, ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა აკადემიური კრებულისა, აგრეთვე მეორე გენიალური პიროვნების, აკაკი წერეთლის იუმორისტთან დაკავშირებით გამოსული წიგნისა, რომელიც 1908 წ. გამოიცა (იუბილე თბილისის გარდა სხვა მრავალ ქალაქშიც ჩატარდა: ქუთაისში, ბათუმში, ფოთში, ზუგდიდში, ხონში, გორში, თელავში, უჯარულში, ბაქოში, სტამბოლში, პარიზში, რომში, ბრიუსელში, ვენეციაში, ოდესაში, კიევში, ხარკოვში, მოსკოვში, პეტერბურგში, კალიფორნიამი და ა.შ.).

მინდა, მეითხველს შევხსენო, რომ ეს შემოქმედებითი ხანა ამიერკავკასიაში (მათ შორის საქართველოშიც) იმით გამოირჩეოდა, რომ აქ მწიგნობრები უცხოვრებენ (ზოგი თავისი ნებით, ზოგი კი იძულებით) კეთილსინდისიერად და სიყვარულით მოწაწილდებოდნენ ქართული ყოფა-ცხოვრებისა და კულტურის აღორძინება-განვითარებაში. ესენი გახლდნენ ხუროთმოძღვრები, სამოქალაქო ინჟინრები, მხატვრები, მოქანდაკეები და სხვადასხვა დარგის სპეციალისტები. მათ, როგორც ახალგაზრდებს, ისე ხანში შესულთ, იზიდავდა ქართველი ხალხის ნიჭიერება, თვითმყოფადობა და თავისებურება, სტუმართმოყვარეობა, სტუმრის მიღება-გამასპინძლებებისა და მეგობრობის ტრადიცია. ქართულ ინტელიგენციასთან ერთად ისინიც არ ზოგავდნენ თავიანთ ნერვოზიასა და შესაძლებლობებს, სიყვარულითა და პატივისცემით ემსახურებოდნენ ქართველოს, რათა კვლავ აღორძინებულიყო დიდი ქართული კულტურა და მეცნიერება, საღი ტრადიციები. ჰენრიკ ჰრინვესკი იყო საშუალო ტანის, ინტელიგენტური გარეგნობის, კეთილი, მიმზიდველი პიროვნება. მისი აურა დადებითად განაწყოდა მოსაუბრეს, მსმენელს, მოწაფე-სტუდენტს, უცხოთა თუ შინაურს. იგი უცებ ამყარებდა კონტაქტს მოსაუბრესა თუ მსმენელთან, რომლებიც გრძობდნენ, რომ მათ ესაუბრებოდა ნამდვილი ინტელიგენტი, განათლებული, ფრიად კვალიფიცირებული და დიდი კულტურის მქონე პიროვნება.

მეს, მაშინ მოწაფე, შემდეგ კი სტუდენტი, თავს მის „უმართო მეგობრად“ ვთვლიდი, მეუფლებოდა

სურვილი, მისთვის ჩემი „ჰირ-ვარამი“ და განცდები გამეზიარებინა, მისგან რჩევა-დარიგება მიმელო. ისიც დიდი ხალისით ერთგვობდა ჩემთან დიალოგში. ასე გრძელდებოდა იმ აპვედით დღემდე!

პროფესორ ჰენრიკ ჰრინვესკის თითქმის ჰყავდა და არც ჰყავდა ოჯახი. მისი მეუღლე ბრძანდებოდა კლასიკური ბალეტის დიდოსტრი, წარმოშობით იტალიელი (იტალიის ქვეშევრდომი) მარია პერინი, რომელსაც გახსნილი ჰქონდა კლასიკური ბალეტის სკოლა (სადაც დაოსტატდა მრავალი თობა, მათ შორის ლილი გვარამაძე, ბალეტის ქართველი ჩადოქარი ვახტანგ ჭავჭავაძი და სხვანი).

ჰენრიკს ჰქონდა ძალიან დიდი, მრგვალი ფორმის სახელოსნო-საცხოვრებელი თბილისის სამხატვრო აკადემიის ეზოში, რომელსაც შესასვლელი სასამართლოს ქუჩიდან ჰქონდა (სახელოსნოს დარბევის, გაჭურდვისა და იავარქმნის შემდეგ ახლა იქ აკადემიის ულახათო მადლივი ყორპუსია). სახელოსნო ჩემზე პატარა მუხუშუმის შთაბეჭდილებას ტოვებდა, იმდენად საინტერესო შემდეგ ახლა იქ აკადემიის ულახათო თუ პროექტები იყო იქ მოთავსებული. აქ მუშაობდნენ პ. ჰრინვესკის უმცროსი მეგობრები და მისი უოფილი მოწაფეები: ეკატერინე ვაშაკიძე (ჩემი დეიდა), რუსუდან ერისთავი და სხვანი. ალექსანდრე კრავჩენკოს პატარა ჯგუფი ჰენრიკის ხელმძღვანელობით ქმნიდა არაჩვეულებრივად საინტერესო პროექტებს, ასრულებდა ყერძო თუ სახელმწიფო დაკვეთებს.

ჩემთვის დღესასწაული იყო იქ მისვლა და მათთან შეხვედრა (პროფესორთან თუ ამ ჯგუფის წევრებთან), ათასი რამის სწავლა და ათვისება შეიძლებოდა იქ. მეგობრული, ურთიერთპატივისცემის ატმოსფერო მოწაფე-სტუდენტისათვის პატარა საშობი იყო. იშვიათად, მაგრამ მაინც, ჰენრიკი ჩემი და დეიდაჩემის, ეკატერინე ვაშაკიძის, სტუმარიც იყო ხოლმე — სადღესასწაულო ან დაბადების დღეებში, ან დიდის მეგობართა სალონში ყოველ ხუთშაბათს. ჰენრიკთან ერთად იქ იკრიბებოდნენ დეიდაჩემის სიყრმის მეგობრები და სამსახურის, სამხატვრო აკადემიისა და ინსტიტუტის თანამშრომლები, მათ შორის პროფესორები ი. მარტენაშვილი, ნ. სვეეროვი და

სხვები მეუღლეებთან ერთად (რა თქმა უნდა, 1937 წლის რეპრესიებამდე).

ახლა მინდა, მკითხველს გავაცნო ჩემი დაწარალებული ოჯახის მოკლე ისტორია, რომელმაც თავის თავზე გამოსცადა 1937 წელს მთელ საბჭოეთში დატრიალებული არანახული შესაბარლო რეპრესიები. ამ რეპრესიებმა იმსხვერპლა არა მარტო ჰ. ჰორნესკი, არამედ თითქმის მთელი ჩემი ოჯახიც.

ვაშაქიძეების ოჯახში იზრდებოდა სამი და: თამარი, ეკატერინე და ნინო. მათი დედა ნინოს დაბადებას გადაჭყა, ხოლო თამარი ნ წლის ასაკში გარდაიცვალა ავადმყოფობით. ობლებს — ეკატერინესა და ნინოს ერთადერთი პატრონი იყო ერთგული და გამჭრიახი გონების მოხუცი ბებია. მამამ ახალი ოჯახი შექმნა და ორივე და რუსულ სკოლაში — წმ. ნინოს სახელობის გიმნაზიაში (ახლანდელი ჩიტაძის ქუჩაზე) შეიყვანა რუსულ ენაზე განათლების მისაღებად, რადგან მამინ საქართველოში სწავლება ქართულ ენაზე არ მიმდინარეობდა.

ეკატერინე კარგად სწავლობდა და სწავლის მეორე საფეხურზე სწავლის საფასურისაგან გაათავისუფლეს; დედაჩემი კი უფრო მოძრავი და ცელქივ კი იყო და არც დიდი სიბუჯითი გამოირჩეოდა, ამიტომ მეორე საფეხურზე საფასურის გადახდა უწევდა. ამის სახსრები კი ხელმოკლე ოჯახს არ ჰქონდა. მამინ მიზანდასახულმა და შეუპოვარმა ნინომ გადაწყვიტა, თვითონ მიეხედა თავისი ბედისათვის, შევიდა სკოლის რუს დირექტორთან და კი არ სთხოვა, მოსთხოვა, მისთვის უფლება მიეცა, საშუალო განათლება თანხის გადაუხდელად დაესრულებინა. ბავშვის ასეთმა დაუინებულმა მოთხოვნამ და სითამამემ დირექტორს გული გაუღო და პატარა მოხოვრელის ნებას დააჭყა. ასე სხვადასხვა საშუალებით მიიღო საშუალო განათლება ორივე დამ. დეიდა ეკატერინე კარგად ხატავდა და ოცნებობდა, არქიტექტურის სპეციალობას დაუფლებოდა, მაგრამ ამის საშუალება მხოლოდ საბჭოთა პერიოდის დროს გახდა შესაძლებელი. მას პატივად ერგო, უფილიო საქართველოს სამხატვრო აკადემიის პირველ კურსდამთავრებულთა შორის (1930წ.). დედაჩემი კი პატარაობიდან ნატრობდა, ექიმი გამხდარიყო, მედიცინისადმი გამონატული მიდრეკილება და სიუვარული იმთავითვე ჰქონდა.

საქართველოს გასაბჭოებამდე დედამ „მოწალეობის დის“ (ექთნები) კურსები დაამთავრა. შემდეგ მანაც, როგორც ეკატერინე, სამედიცინო უმაღლესი განალება მიიღო საბჭოურ პერიოდში და ამ დარგის გამოწვევების პირველ ნადავლი იყო. ისიც კეთილსინდისიერი ადამიანისა და საექიმო საქმის მცოდნის სახელითა და ავტორიტეტით სარგებლობდა. უმაღლესში შესვლამდე ეკატერინე მოწვევებს აზნადებდა და ამით ირჩენდნენ თავს, ხოლო ნინო, მოწალეობის და, როდესაც პირველი მსოფლიო ომი დაიწყო, პროფესორმა გიორგი მუხაძემ სამშუამოდ მიიწვია სათავადანაზურ ჰოსპიტალში (თავადანაზურთა სასწავლებლის, ახლანდელი ივ. ჯავახიშვილის დედა უნივერსიტეტის შენობაში).

თბრობის ძირითად ხაზს ოდნავ გადავხვევ. იმედია, მკითხველი მაპატიებს, რადგან საქმე ეხება დედაჩემის დიდ მისიას. დაკავშირებულს საქართველოს გენიალური პოეტის ვაჟა ფშაველას ავადმყოფობის ისტორიასთან.

ერთ მშვენიერ დღეს პროფესორმა გიორგი მუხაძემ გამოუძახა ნინოს და უთარა: „ჩვენი დიდი პოეტი — ვაჟა უკურნებელი სენითაა დაავადებული, არ თანხმდება ჩვენთან დიალოზზე, ჩვენ კი მოვალენი ვართ, თუ არ განეგურნაეთ, (მამინ ვლექის წამალი არ არსებობდა), გავუხანგრძლივოთ მაინც სიცოცხლე. ამიტომ გავალზე, გამოიყენო მთელი შენი ხიხლი და დაითანხმო აქ გამოსვლაზე“. დედა წავიდა სანიტრებთან ერთად საკაცო მღვთის ქუჩაზე (ვერახე) ვაჟას ძმასთან ალექსანდრესთან, სადაც იწვა მამინ ვაჟა. დიდი მუდარის მოხუცადედ დედამ ვაჟა ვერ დაითანხმა. მამინ დედაჩემმა ასეთ ხერხს მიმართა: სანიტრები ჭვევით ჩააგზავნა, რომ ვაჟას ისინი აღარ დანახა, თვითონ კი ვაჟასთან დარჩა და ზაასით შეიყოლია. დედა იქიდან 4-5 საათი არ წამოსულა, სამაგიეროდ ამ ხნის განმავლობაში მან ვაჟას დაყოლიება და ჰოსპიტალში დაწოლაზე მისი დათანხმება შეძლო. თუმცა პოეტმა საკაცეზე მაინც უარი თქვა, საკუთარი ფეხით ისურვა წაყოლა. დედა და ალექსანდრე ამოუდგნენ ორივე მხარეს და ასე ჩააცილეს პოეტი მეორე სართულიდან ეტლამდე.

ვაჟა ჰოსპიტლის მეორე სართულის აუდიტორიაში ცალკე მოათავსეს. ეს აუდიტორია დღესაც ატარებს მის სახელს (თუ,

რასაკვირველია, ახლანდელი უნივერსიტეტის უველა სახელობითი კაბინეტის გაუქმების ჩანაფიქრი არ განხორციელდა). აქ, ამ ჰოსპიტალში გაუხანგრძლივეს ვაჟს დათვლილი თვეები, მაგრამ სიკვდილი მაინც ვერ ააცილეს. აქ ვაჟა ძალიან შეეჩვია დედას, რომელიც მას უვლიდა და უველანაირად ცდილობდა, მისთვის სიცოცხლე გაეხალისებინა: ხშირად მოჰპონდა მისთვის უვაილები და სხვადასხვა მცენარის ნაყოფი, ვაჟა ხომ ბუნების შვილი ბრძანდებოდა და მასთან დაშორებას მტკივნეულად განიცდიდა. ჰოსპიტალში პოეტი ოდნავ გამომჩობინდა, თუმცა ცხადი იყო, რომ მაშინ მის ავადმყოფობასთან (კლექთან) ბრძოლა მარცხით დამთავრდებოდა. ერთ დღეს ვაჟამ მოინდომა, დედაჩემისათვის ლექსი მიეძღვნა და ამ განხრახვით სთხოვა დედას, მისთვის კალამი და ქაღალდი მიეცა — სისუსტის გამო კალმის ხელიმ დაჭერა არ შეუძლო. ეტყობა, ორივე დაიბნა და ვერ მოისაზრეს, რომ ვაჟს დედასთვის ეკარნახა ჩაფიქრებული ლექსი. თუმცა, სიცოცხლის ბოლო წუთებში წარმოთქმული ოთხსტროფიანი ლექსი მაინც დაფიქსირდა:

მუხთალო წუთისოფელო
მე შენი შვილი გმორდები
თუ კიდევ ვისმეს ვალი მაქვს
იქიდან ვაფუსწორდები.

მოვლის პერიოდში ვაჟა დედას ძალიან მიეჩვია და ერთ წუთსაც ვერ ძლებდა მისი უურადლებს გარეშე. დეიდა ეკატერინემ კი ხანმოკლე, მაგრამ ლაბაზი ცხოვრება განვლო, თუმცა მისი ბედი შემდგომ ტრაგიკულმა მოვლენებმა გააუყუდმართა და ეს ნიჭიერი პიროვნება დაღუპვამდე მიიყვანა. 1922 წლიდან დეიდა ეკატერინე საქართველოს აკადემიის პირველ ნაკადში გამოირჩეოდა თავისი ნიჭით, აზროვნებითა და სიბეჯითით. მან უურადრება მიიქცია ასევე როგორც ძლიერმა მოსწავლემ და სასწავლებლის პროფესორ-პედაგოგების დიდი სიყვარულიც დაიმსახურა, მათ შორის ჰენრიკ პრიდეკისაც, რომელიც პურსპექტივის კურსს და აკადემიის ხელოვნებას ასწავლიდა. ამ პერიოდიდან იწყება ჩვენი ოჯახის ურთიერთობა უცხოეთიდან გადმოსახლებულ ამ დიდ ხელოვანსა და მხატვართან.

ახლა მინდა, მოკლედ მოგიხსნოთ საბჭოეთის პერიოდის რუპრესიებზე, რომელთა მსხვერპლი

შეიქნა ჰირენესკიცა და ჩვენი ოჯახიც. დაიწყო არნახული და გაუგონარი ფილტრაცია, პირველ რიგში ინტელექტუალისა! ფილტრაცია ვრცელდებოდა მოსახლეობის უველა ფენაზე და განსაკუთრებით მძაფრად გამოიხატებოდა უცხოელეთთან (ჩამოსულებსა თუ აქ ჩვენი დამკვიდრებულეთთან) დაკავშირებით. ჰენრიკ ჰირენესკის მეუღლე მარია ჰერინი იტალიის ქვეშევრდომი გახლდათ. იგი ამის გამო გაასახლეს და კაცმა არ იცის, ჩააღწია თუ არა მან თავის სამშობლომდე. მეორე დღეს წაიყვანეს ჰენრიკი, უპატრონოდ დატოვეს მისი სახელოსნო, რომელიც თითქმის შთლიანად იქნა გაპარტახებული, დაიკარგა მისი შესანიშნავი შემოქმედების ნიმუშები. შესამე დღეს წაიყვანეს დეიდაჩემი. მე, მისი უფროსი დისშვილი და მომავალი არქიტექტორი, მასთან ვცხოვრობდი მის სამოთახიან ბინაში (კალანდაის 29 ნომერში ვერახე) — დეიდა მარტახელა, გაუთხოვარი იყო და მთხოვა, საცხოვრებლად მასთან გადმოვსულიყავი. როდესაც დეიდაჩემის დაპატიმრებისას მე ორგანოს წარმომადგენელს შევეკამათე — მინდოდა მისთვის ამეხსნა, რომ ხელოვნების წარმომადგენლებს არაფერი ჰქონდათ საერთო პოლიტიკასთან — მან მივეხრა: კამათს თუ არ შეწყვეტ, შენც დაგაპატიმრებთ, გადადი ახლავე საცხოვრებლად დედასთან. თურმე ამ წარმომადგენელს ორგანოები დეიდაჩემის ბინას დაპირდნენ და ამიტომ იყო გაბრახებული. სხვა რა გზა მქონდა, იძულებული ვიყავი, კამათი შემეწყვიტა და დავმორჩილებოდი. შემდეგ ეს ვაუბატონი შესახლდა ჩვენ ბინაში და წლების განმავლობაში ცხოვრობდა იქ.

დეიდის დაპატიმრებას მოჰყვა მამაჩემის — დავითისა (სამხედრო პირის) და ბიძაჩემის — ილიოს (პენსიონერის) დაპატიმრებები (როგორც თავადების ჩამოსავლებისა). დედაჩემი სრულიად ახალგაზრდა დარჩა სამი შვილის (მათგან ორი მცირეწლოვანი) ამარა. ასე დაზარალდა პოლიტიკისაგან სრულიად გახზე მდგომი ჩვენი ძირძველი ქართული ოჯახი.

1942 წელს, როდესაც საბჭოეთში პოლიტიკური კლიმატი ოდნავ დათბა, მივიღეთ ოფიციალური ცნობები ჩვენი პატიმრების შესახებ, ვგატყობინებდნენ, რომ ისინი სხვადასხვა დროს გარდაიცვალნენ სხვადასხვა ავადმყოფობით. მაგრამ, როგორც შემდგომ გაირკვა, ეს ცნობები

ყალბი უოფილა. 1956 წელს უკვე ოფიციალურად დაიწყო რეპრესირებულების მთლიანი ან ნაწილობრივი რეაბილიტაციის პროცესი (თუმცა ზოგს რეაბილიტაცია დღემდე არ მიუღია). 1956 წელს მე თვითონ დავდიოდი რეაბილიტაციის საკმეუბზე — დედა უკვე ხანდახნულად გახლდათ.

პირველ რეპრესირებთან დაკავშირებით კი ორგანოს მუშაკმა 1956 წელს ბოდიში მომიხადა და მთხოვა, პრინეფსკიზე შემეტანა განცხადება მისი რეაბილიტაციის თაობაზე. მე დავპირდი, რომ მივმართავდი მხატვართა კავშირის თავმჯდომარეს და პირადად გადავცემდი მას მის წინადადებას ჩემ სურვილთან ერთად. მეტი ვეღარ მოხერხდა ამ საჭმისათვის თვალის მიდევნება.

ახლა უკვე კეთილად განწყობილმა ორგანოს მუშაკმა პირადი საკმეუბი და საქალაქო დეპუტატი გადმომიღო და მაჩვენა. მაკომპრომეტირებელი მართლაც არაფერი იყო, უბრალოდ დასმენის საბუთიც არ აღმოჩნდა. კიდევ ერთხელ მომიხადა ბოდიში, რეაბილიტაციის ცნობაც მომცა, თან მთხოვა, თუ კავშირი არ ითავებდა, მე თავად შემეტანა მისი რეაბილიტაციის თაობაზე განცხადება. ბოლოს ერთი ფაქტიც შემახსენა: ერთ-ერთი სტუმრობისას მან (ჰენრიკმა) დალია თავისი პირველი სამშობლის — პოლონეთის სადღეგრძელო! თურმე ეს გახდა საბაბი და მიზეზი ამდენი პიროვნების: ჰენრიკის, დეიდაჩემის, მამაჩემისა და ბიძაჩემის (ესენი ორივე უოფილ თავადაზნაურთა გვარს ეკუთვნოდნენ) ასე უმოწყალოდ და უდანაშაულოდ დალუპვისა. უპატრონოდ დარჩენილი ჰენრიკის სახელოსნო დაარბიეს და გაჭურდეს. კაცმა არ იცის, სად არის ან ვინ დაიტაცა პროფესორის უდიდესი მემკვიდრეობა: ნაწარმოებები, სურათები, პროექტები, ბიბლიოთეკა, ანაზომები და ა.შ. — ნამუშევრებზე ხომ მისსა დასაყრდენად ხელმოწერა იყო.

გავიდა ხანი და ამ ხალხის რეაბილიტაციის დრო დადგა.

პირველ რეაბილიტაციაზე ზემოთ უკვე მოგიხსენებთ. მეორე რეაბილიტაცია 2000 წელს შედგა სასამართლოს დადგენილით. პროცედურის საფასური გადაიხადა საზოგადოება „მემორიალმა“, რომელიც დღესაც ადრე

დაპატიმრებულთა საქმიანობითა დაკავებული მადლოზის მეტი რა გვეთქმის!¹⁵⁴

შესაბამისად, მივიღეთ ცნობები. ჰენრიკ ჰრინეფსკისთან დაკავშირებულ ცნობას აქვე, დანართის სახით, წარმოვადგენთ. მაგრამ მინდა, ამ პროცედურის ერთი დეტალიც გავისხურო. როდესაც ორგანოებში განცხადებები დამაწერიენს უველა ჩემი პატიმრის შესახებ, მე, ბუნებრივია, გამახსენდა ჰენრიკის ტრაგედია და მასთან დაკავშირებული გაურკვეველობაც. ორგანოს წარმომადგენელს ვუთხარი, რომ ამ საერთო დაპატიმრებების მსხვერპლი გახლდათ აგრეთვე პროფესორი ჰ. ჰრინეფსკი და დეტალების შესახებ ვუამბე მას. ეროვნებით რუსმა ორგანოს იმ მუშაკმა მითხრა: თქვენ განცხადებას ამ პროფესორის მონაცემები მიაწერეთ, მე ჩავიხედე და გავარკვეე ისტორიულ ვითარებასო. ასეთნაირად აღმოჩნდა ჰ. რინეფსკის სრული რეაბილიტაციის შესახებ პასუხი ჩემი ნათესავების სრული რეაბილიტაციისა და მოკალაქეობრივი უფლებების აღდგენის შესახებ საერთო ცნობაში ჩართული.

¹⁵⁴ ქ-ნ ეთერ ციციშვილის სულგრძელობით მოპოვებული რეაბილიტაციის ოფიციალური წერილი, იხ. „საარქივო მასალები“ [კატორის სქოლიო]

Michaił Gedewaniszwili¹⁶⁴ — zleceniodawca Hryniewskiego

Manana Gedewaniszwili¹⁶⁵

Michaił Gedewaniszwili, inicjator opublikowania akademickiego wydania dzieł Ilji Czawczawadzego, był człowiekiem na miarę swoich czasów—lekarz z wykształcenia, z zamiłowania mecenas sztuki i działacz społeczny.

Był bliskim przyjacielem Ilji Czawczawadzego, a nawet przez pewien czas jego najbliższym sąsiadem, bowiem

¹⁶⁴ Michaił Gedewaniszwili (1862-1922) był gruzińskim arystokratą, potomkiem rodu Gedewaniszwili z Mcchety. [Gedewaniszwili to jedno z najstarszych gruzińskich nazwisk, którego korzenie sięgają do ok. 600 lat p.n.e. W Księdze Sędziów Starego Testamentu wspomina się o księciu Gedeonie, którego uważa się za przodka Gedewaniszwili. Nazwisko Gedewaniszwili w Gruzji nieodłącznie kojarzy się z tuniką Chrystusa i starożytną stolicą Mccheta, bowiem to właśnie jeden z przedstawicieli duchowieństwa wywodzący się z rodu Gedewaniszwili o imieniu Elioż przywiózł Chrystusową szatę do Mcchety. Siostra Elioża, Sidonia, objęła suknie w akcie religijnej ekstazy i zmarła. Została pochowana wraz z nim, a na miejscu pochówku zbudowano później świątynię Sweti Cchoweli, która jest uznawana za najważniejszą budowlę gruzińskiego chrześcijaństwa.] Michaił Gedewaniszwili urodził się w Manglisi, gdzie w tamtych czasach stacjonował słynny Carski Pułk Grenadierów, w którym służył jego ojciec pułkownik Aleksander Gedewaniszwili. Po ukończeniu I Tbiliskiego Gimnazjum wyjechał do Moskwy, gdzie kształcił się na Uniwersytecie Moskiewskim. Tego samego roku rozpoczął pracę jako lekarz, najpierw w Tbilisi, a później w Zangezurze i Tianeti. W tym samym czasie prowadził działalność społeczną—otworzył bezpłatną aptekę, bibliotekę, założył teatr amatorski, gromadził dla muzeum dawne rękopisy i przedmioty antykwaryczne, wydał dwa opracowania monograficzne—pierwsze, dotyczące służby medycznej w Zangezurze, drugie na temat etnografii tego regionu. W latach 1895-1913 przebywał w Europie—w Paryżu pracował w klinice słynnego neurologa Jean-Martina Charcot, a w paryskim szpitalu Św. Anny robił specjalizację w dziedzinie psychiatrii, rentgenologii i fizjoterapii. W 1896 r. (rok po wynalezieniu promieni Roentgena) otworzył pierwszy w Gruzji gabinet rentgenowski i fizjoterapeutyczny; w ciągu następnych kilku lat założył pierwszą gruzińską przychodnię lekarską i szpital psychiatryczny, w którym pracował jako dyrektor aż do śmierci. W swoim tbiliskim mieszkaniu prowadził prywatną klinikę, która była wyposażona w nowoczesną aparaturę medyczną zakupioną w Europie. Był pierwszym gruzińskim lekarzem, który zdobył szerokie naukowe i praktyczne wykształcenie w zakresie psychiatrii, neuropatologii, rentgenologii i fizjoterapii. Interesowała go psychologia. Był autorem pierwszych XIX-wiecznych artykułów z tej dziedziny w językach gruzińskim i rosyjskim. Brał udział w światowych kongresach medycznych; był członkiem Kaukaskiego Carskiego Związku Medycznego. Na zlecenie ówczesnych władz Tbilisi zreorganizował służby komunalne i system sanitarny miasta. [przyp. au.]

¹⁶⁵ Doktor nauk medycznych; dyrektor Domu-Muzeum Rodu Gedewaniszwili w Tbilisi; wnuczka Michaiła Gedewaniszwilego.

rodziny Ilji i Michaiła przez pięć lat mieszkały razem w mieszkaniu siostry Czawczawadzego, Elizawieży Sanikaszwili.

Gedewaniszwili podzielał poglądy polityczne i dążenia Ilji Czawczawadzego (przyjęcie przez Gruzję systemu parlamentarnego oraz nadanie Gruzji, a także innym republikom wchodzącym wówczas w skład Rosji, autonomii).

W 1906 r. (wraz z Czawczawadem) Michaił Gedewaniszwili został wyznaczony jako przedstawiciel Guberni Tbiliskiej w wyborach do Rady Państwa, której członkiem został Ilja Czawczawadze.

Pod zabójstwem Czawczawadzego Gedewaniszwili był lekarzem jego ciężko chorej żony, Olgi Guramiszwili. I to wówczas rozpoczął gromadzenie pamiątek po Ilji, fotografii, rękopisów i innych dokumentów, stając się tym samym „strażnikiem jego spuścizny”.

27 października 1912 r., w dniu odsłonięcia pomnika Ilji Czawczawadzego w Tbilisi, w obecności licznych zebranych na uroczystości mieszkańców Gruzji, Gedewaniszwili złożył obietnicę wydania zbioru dzieł Czawczawadzego.

Pod jego kierownictwem została wkrótce potem powołana komisja redakcyjna, członkami której byli wybitni gruzińscy działacze społeczni. Pierwszym krokiem komisji w kierunku opublikowania „Dzieł” było wydanie plakatu reklamującego książkę—był to apel skierowany do wszystkich warstw gruzińskiego społeczeństwa nawołujący do składania subskrypcji na dzieło (opłaty z subskrypcji miały przyspieszyć jego wydanie). Plakat był rozpowszechniany na terenie całej Gruzji. Zaprojektował go Henryk Hryniewski. Na plakacie czytamy: „Dzieła Ilji Czawczawadzego—wydanie specjalne doktora M. Gedewaniszwilego—książka wydrukowana na papierze dobrej jakości, ilustrowana, w pięknej oprawie, liczy około 600 stron...” Sam plakat bardzo się podobał, co niewątpliwie wpłynęło na popularność książki wśród przyszłych czytelników

Solomon Caiszwili¹⁴⁶ napisał później: „Znany działacz społeczny, lekarz Michaił Gedewaniszwili dotrzymał danej przez siebie obietnicy. W 1914 r. gruziński naród otrzymał doskonale wydany, kolorowo i bogato ilustrowany zbiór dzieł Ilji. Ta książka jest księgą ksiąg i ozdabia dziś dom każdej ceniącej kulturę gruzińskiej rodziny”. Zbiór dzieł Ilji Czawczawadzego wydany przez Gedewaniszwilego, wraz z „Rycerzem w tygrysięj skórze” wydanym przez Kartweliszwilego, to prawdziwe arcydzieła gruzińskiej poligrafii”.

Ilustrowanie tego wydania Michaił Gedewaniszwili planował powierzyć słynnemu gruzińskiemu malarzowi Gigo Gabaszwilemu. Gabaszwili był wtedy jednak związany umową z zagranicznym klientem i nie miał czasu zająć się zleceniem Gedewaniszwilego. Gedewaniszwili nie chcąc odkładać wydania tej książki na dwa, może trzy lata, postanowił znaleźć kogoś innego. Wybór padł więc na znakomitego polskiego malarza, jednego z założycieli Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi, profesora Henryka Hryniewskiego.

Gedewaniszwili wydał dzieła Czawczawadzego z własnej inicjatywy i za własne pieniądze i, w związku z tym, ponosił wszelkie koszty związane z przygotowaniem i drukiem tej publikacji. Zrzekł się jednak zysku ze sprzedaży—w tbiliskim Banku Kredytów Społecznych otworzył specjalne konto pod nazwą: „Własność narodu gruzińskiego”, na które miały wpływać zyski ze sprzedaży dzieła. Pieniądze te miały być przeznaczone na wydanie kolejnych tomów dzieł Ilji Czawczawadzego oraz na inne cele społeczne. Jednak I wojna światowa i rewolucja zniweczyły te plany. Środki te podlegały bowiem konfiskacie.

30 października 1922 r. Michaił Gedewaniszwili zwrócił się do władz Gruzjińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z prośbą o zwrot kwoty przeznaczonej na wydanie kolejnych tomów, jednak jego prośba została odrzucona. Gedewaniszwili przeżył głęboko tę odmowę i niemożność wypełnienia danej gruzińskiemu narodowi obietnicy. Kolejne tomy czekały na wydanie. 22 listopada 1922 r. Gedewaniszwili zmarł nagle na atak serca. We wstępie do „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego

¹⁴⁶Solomon Caiszwili—filolog, pisarz, literat.

Michail Gedewaniszwili pisał: „Ta książka—I tom „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego—jest marzeniem, które stało się rzeczywistością, wymyśloną dawno temu... [Czawczawadze] Swoim błogosławionym uporem i męczeńską śmiercią wskazał drogę rozwoju gruzińskiej kultury, umiłowania ojczyzny i dążenia do ideału”.

Można bez przesady powiedzieć, że sukces pierwszego wydania „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego zawdzięcza się w dużej mierze ilustracjom wspaniałego polskiego malarza, działacza gruzińskiej kultury, Henryka Hryniewskiego¹⁶⁷.

¹⁶⁷ Bibliografia: ნატროჯეი ა., მცხეთა და მისი ტაძარი სვეტიცხოველი, 1900 [Natrojew A., Mccheta i świątynia Sweti Cchoweli, 1900]; სააკაშვილი მ., ილიას თხზულებათა პირველი გამოცემული, „დროშა”, №10, 1957 [Saakaszwili M., Pierwszy wydawca dzieł Czawczawadzego, „Drosza”, nr 10, 1957]; ხედელიძე გ., მიხეილ გედევანიშვილი, თბ. 1960 [Chwedelidze G., Michail Gedewaniszwili, Tbilisi 1960]; ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. III, გვ. 33 [Gruzińska Encyklopedia Radziecka, t. III, s. 33]; წულუკიძე ა., XX საუკუნის ექიმები, წყუძგია, 1948 [Culukidze A., Lekarze XIX w., Gruzmedgiz, 1948]; მროველი ლ. „ქართლის ცხოვრება” [Mróweli L., „Życie Kartli”]. [przyp. aut.]

მიხეილ გედევანიშვილი¹⁶⁸ — ჰრინევსკის შემკვეთი

მანანა გედევანიშვილი¹⁶⁹

მიხეილ გედევანიშვილი, ცნობილი ექიმი და საზოგადო მოღვაწე, ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა პირველი აკადემიური გამოცემის ინიციატორი, რედაქტორი და გამომცემელი,

¹⁶⁸ მიხეილ გედევანიშვილი (1862 -1922) დაიბადა დაბა მაგლისში. სადაც ურეგის გრაზდნეთია სახელგანთქმულ საიმიკოტორო პოლკში მსახურობდა მსხვილი მანა პოლკში. გედევანიშვილი გედევანიშვილი თბილისის I კლასის დამთავრების შემდეგ მიხეილ გედევანიშვილი გაემგზავრა მოსკოვში და 1889 წელს დაამთავრა მოსკოვის უნივერსიტეტი. ამავე წელს მან მუშაობა დაიწყო ჯერ თბილისში, ხოლო შემდეგ ზანგზუურში და თიანეთში. ამავე პერიოდში გახსნა უფასო აფთიაქი, ბიბლიოთეკა, მოუყარულთა თეატრი, მუზეუმისთვის შეაგროვა ძველი ხელნაწერები და ანტიკური წიგნები. მონოგრაფია მიუძღვნა ზანგზუურის სამედიცინო სამსახურს და ეთნოგრაფიას. 1899-1913 წლებში იმუშავებდა ეკონომი. პაროზში ის მუშაობდა განიქმელო ფრანგი წვეწოლოვის უან შარატენ შარკოს ცნობილ კლინიკაში. იმავე დროს მიხეილ გედევანიშვილმა წიგნმა ანან საავადმყოფოში პაროზში გაიარა სპეციალურად ფსიქიატრიაში, აგრეთვე რენტგენოლოგიასა და ფიზიოთერაპიაში. 1896 წელს თბილისში გახსნა კავკასიაში I რენტგენისა და ფიზიოთერაპიის კაბინეტები (რენტგენის აღმოჩენის ერთი წლის შემდეგ). დააარსა პირველი ქართული პოლიკლინიკა და ფსიქიატრიული საავადმყოფო, რომელთა დირექტორადაც რჩებოდა კიდევ სიცოცხლეამდე. მან საკუთარ სახლში თბილისში გახსნა კურთ საავადმყოფო, რომელიც აღკვეთილი იყო მის მიერ საზღვარგარეთ შექმნილ უაღრესი სამედიცინო აპარატურით. იყო პირველი ქართული ექიმი, რომელსაც უფრო დასახლებულ დარგებში მიღებული ჰქონდა ფართო მეცნიერული და პრაქტიკული მომზადება. დანტერესებული იყო აგრეთვე ფსიქოლოგიით. სწორედ მას ეკუთვნის XIX საუკუნის ბოლოს ამ დარგში ქართულ და რუსულ ენებზე გამოქვეყნებული პირველი სამეცნიერო სტატიები. მიხეილ გედევანიშვილი მონაწილეობდა საერთაშორისო სამედიცინო კონგრესებში ის კავკასიის საიმიკოტორო სამედიცინო საზოგადოების - ნამდვილ წევრად აირჩიეს. თბილისის მეორე მას მიანდო თბილისის საინტარული მომსახურების რეორგანიზაციის პროექტი. გედევანიშვილებს გაციო ქართულ არისტოკრატთა გვირგვინზე მიეკუთვნება. მიხეილ გედევანიშვილი მთაბრძოლაში მსხვილი გედევანიშვილებსა. ამ გვირგვინის სათავეები ქრისტეშობამდე 600 წლით ადრე უნდა ვეძიოთ ბიბლიის ძველი აღთქმის ერთ-ერთ თავში. კერძოდ კი „საყულთა წიგნში“ -ლაპარაკია თავად გედევანზე, რომელიც გედევანიშვილების წინაპრად ითვლება. მას შემდეგ, რაც ამ გვირგვინის წარმომადგენელმა მღვდელმთავარმა ულიონმა გვირგვინი ქრისტეს კვართი გოლოგოთიდან მცხეთაში ჩაბრუნდა, გედევანიშვილები საზარადისოდ დაკავებოდნენ კვართის ისტორიას და სექტისკოვლეს ელტობის დან. ღობად მოიწონენ სიღმიამ, ჯერ გადაიტანა ქრისტეს გვირგვინის თავზარდაცემი მტებთან და გულში ჩაქრული კვართით იცვ გარდაიცვალა. სიღმიან კვართთან ურთად დაიბარა. სწორედ ამ საბარხზე აშენდა სექტისკოვლი, ქართულთა ქრისტეანობის საფუძველი და საურდენი. [ავტორის სკოლიო]

¹⁶⁹ მედიცინის დოქტორი; გედევანიშვილების მემორიალური მუზეუმის დირექტორი; მიხეილ გედევანიშვილის შვილიშვილი.

თავისი ეპოქის ჭეშმარიტი წარმომადგენელია. მიხეილ გედევანიშვილი ილია ჭავჭავაძესთან ახლო მეგობრობა აკავშირებდა. მე-19 საუკუნის 90-იან წლებში ილია ჭავჭავაძემ მიხეილის ოჯახს თავისი დის ულისაბედის სახელს მიწა დაუთმო, სადაც მათი ოჯახები ხუთი წლის განმავლობაში მეზობლად ცხოვრობდნენ.

მიხეილ გედევანიშვილი მხარს უჭერდა ილია ჭავჭავაძეს საჭართველოსთვის და სხვა რუსეთში შემავალი განაპირა ქვეუნებისათვის სრული თვითმმართველობის მინიჭებისა და საპარლამენტო წუობილების შემოღების საკითხში.

მიხეილ გედევანიშვილი, როგორც ილიას ერთგული თანამოაზრე, ილიასთან ერთად არჩეული იყო თბილისის გუბერნიიდან რუსეთის სახელმწიფო საბჭოს ამომრჩეველად 1906 წელს. საჭართველოდან გაგზავნილმა დელეგატებმა პეტერბურგში სახელმწიფო საბჭოს „ხედა პალატის“ წევრად ილია ჭავჭავაძე პირჩიეს.

ილიას მკვლელობის შემდეგ მიხეილ გედევანიშვილი მკურნალობს მიძიდულ დაავადებულ ილიას ჭკრივს, ოღონდ გურამიშვილს. მიხეილი იწუებს ილიას ხელნაწერების, ფოტოებისა და სხვა საბუთების შეგროვებას და ამიტომაც მისი „მემკვიდრეობის დამცველად“ ითვლება.

1912 წლის 27 ოქტომბერს, ილიას ძველის გახსნის დღეს, მიხეილი გედევანიშვილი შეკრებილი საზოგადოების წინაშე პირობას დებს, რომ ილიას თხზულებათა აკადემიურ გამოცემას ჩაუდგება სათავეში.

მიხეილ გედევანიშვილმა შექმნა სარედაქციო კომისია, რომელშიც ცნობილი საზოგადო მოღვაწეები და საქმის ენთუზიასტები შედიოდნენ. კომისიის პირველი ღონისძიება იყო პლაკატი-მორწოდების გამოქვეყნება ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა გამოცემის პირობების შესახებ და ამ პლაკატის საჭართველოს უველა კუთხეში გავრცელება (შემოსავალს უნდა დაეჭკარებინა წიგნის გამოცემა). პლაკატის მხატვრული გაფორმება ეკუთვნოდა ჰენრიკ ჰორნესკის. ამ პლაკატზე ვკითხულობთ: „ილია ჭავჭავაძის თხზულებანი - ექიმ მ. გედევანიშვილის საგანგებო გამოცემა - წიგნი დაიბეჭდა ძვირფასი ჭალადღზე; ილუსტრაციებით; ძვირფასი უდით;

შეიცავს დაახლოებით 600 გვერდს...“. პლაკატის მხატვრულმა გაფორმებამ საზოგადოების უურადლება მიიქცია და დიდი მოწონება დაიმსახურა, რამაც დიდად განაპირობა მომავალი გამოცემისადმი ინტერესი.

ცნობილი მკვლევარი სოლომონ ციციშვილი წერს: „ცნობილმა საზოგადო მოღვაწემ, ექიმმა მიხეილ გედევანიშვილმა ბრწინვალედ შესარულა დაპირება. 1914 წელს ქართველმა ხალხმა მიიღო ძვირფასად გამოცემული, ფერადი ილუსტრაციებით შემკობილი და მაღალი გემოვნებით გაფორმებული დიდი მგონის მხატვრულ კმნილებათა სრული კრებული. ეს ძვირფასი გამოცემა დღეს სამკაულივით ამშვენებს ურველი კულტურული ქართველის ოჯახს, ჩვენს წიგნსაცავებსა და საგანძურებს“- ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა გედევანიშვილისეული გამოცემა „ვეფხისტკაისის“ ქართულილიტერატურის გამოცემასთან ერთად ქართული პოლიგრაფიის ნამდვილ შედეგს წარმოადგენს.

ილიას თხზულებათა გამოცემის მხატვრული გაფორმება მიხეილ გედევანიშვილს სურდა სახელგანთქმული ქართველი მხატვრისთვის გიგო გაბაშვილისთვის მიენდო. მაგრამ სწორედ ამ დროს გიგო გაბაშვილი უცხოულ დამკვეთთან ხელშეკრულებით იყო დაკავებული. ილიას თხზულებათა გამოცემის 2 ან 3 წლით გადადება მიხეილ გედევანიშვილმა არ მოინდომა და გადაწყვიტა სხვა მხატვრისთვის მიემართა. გამოცემის მხატვრული გაფორმებისთვის მიხეილ გედევანიშვილმა მიიწვია შესანიშნავი პოლონელი მხატვარი, თბილისის სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთი დამაარსებელი პროფესორი ჰენრიკ ჰორნესკი.

რადგან ილიას თხზულებათა პირველ აკადემიურ გამოცემასთან დაკავშირებულ მთელ ხარკებს მიხეილ გედევანიშვილი კისრულობდა, ის კერძო გამოცემულად ითვლებოდა და წიგნის გავრცელებით შემოსული მთელი თანხის სრული მფლობელი თვითონ იყო. მაგრამ მიხეილ გედევანიშვილმა გადაწყვიტა, თბილისის სამეურნეო კრედიტის საზოგადოების ბანკში სპეციალური ანგარიში გაეხსნა სახელწოდებით „ქართველი ერის საკუთრება“, სადაც მისი სურვილით ჩაირიხებოდა მთელი შემოსული თანხა, რაც შემდგომ ილიას დამარწმინ ტომების გამოცემასა და სხვა ქართულ საზოგადო

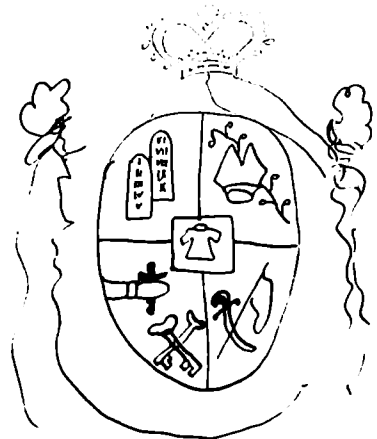
საქმეებს მოხმარდებოდა. მისი მოწოდებით ამავე ანგარიშზე უნდა ჩარიცხულიყო საზოგადოებაში აკრედიტირებული შემოწირულებანიც. პირველმა მსოფლიო ომმა და რევოლუციამ ხელი შეუშალა მეორე და მესამე ტომების გამოცემას. თანხები კი კონფისკაციას ვერ გადაურჩა.

1922 წლის 30 ოქტომბერს მიხეილ გედევანიშვილმა თხოვნით მიმართა საბჭოთა მთავრობას, დაებრუნებინა მისთვის პირველი გამოცემიდან შემოსული თანხა, რათა შესაძლებელი გამხდარიყო ილიას თხზულებათა საგანგებო გამოცემის გაგრძელება. ამ თხოვნაზე მიხეილ გედევანიშვილმა უარი მიიღო, რაც მან ძლიერ განიცადა და 1922 წლის 22 ნოემბერს გულის შეტევისაგან უეცრად გარდაიცვალა.

ილიას ნაწარმოებთა აკადემიური გამოცემის წინასიტყვაობაში მიხეილ გედევანიშვილი წერს: „ეს წიგნი - ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოების სრული კრებულის I ტომი - არის ოცნება საქმედ ქცეული. დიდი ხნის ნაფიქრ-ნაზარი... თავისი კურთხეული კალმით და მოწამებრივი სიკვდილით შარავანდდით მოსილმა მგოსანმა ჩვენმა გვიჩვენა ერთადერთი გზა ხსნისა - ეროვნული კულტურის განვითარება. შეგვავიწყარა ჩვენი ტკბილი სამშობლო, დაგვისახა საცაცობრიო იდეალი და მიგვიწვია მის სამსახურისთვის...“ თანამად შეიძლება ითქვას, რომ ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულის პირველი აკადემიური გამოცემის წარმატებაში დიდი წვლილი მიუძღვის მესანინნავ პოლონელ მხატვრს, ქართული კულტურის დიდ მოამაგეს ჰენრიკ ჰორნივესკის.¹⁹

18

მესანინნავ ოსტი
(ხუჩმ სავრუ-ჰეჩინი)

19

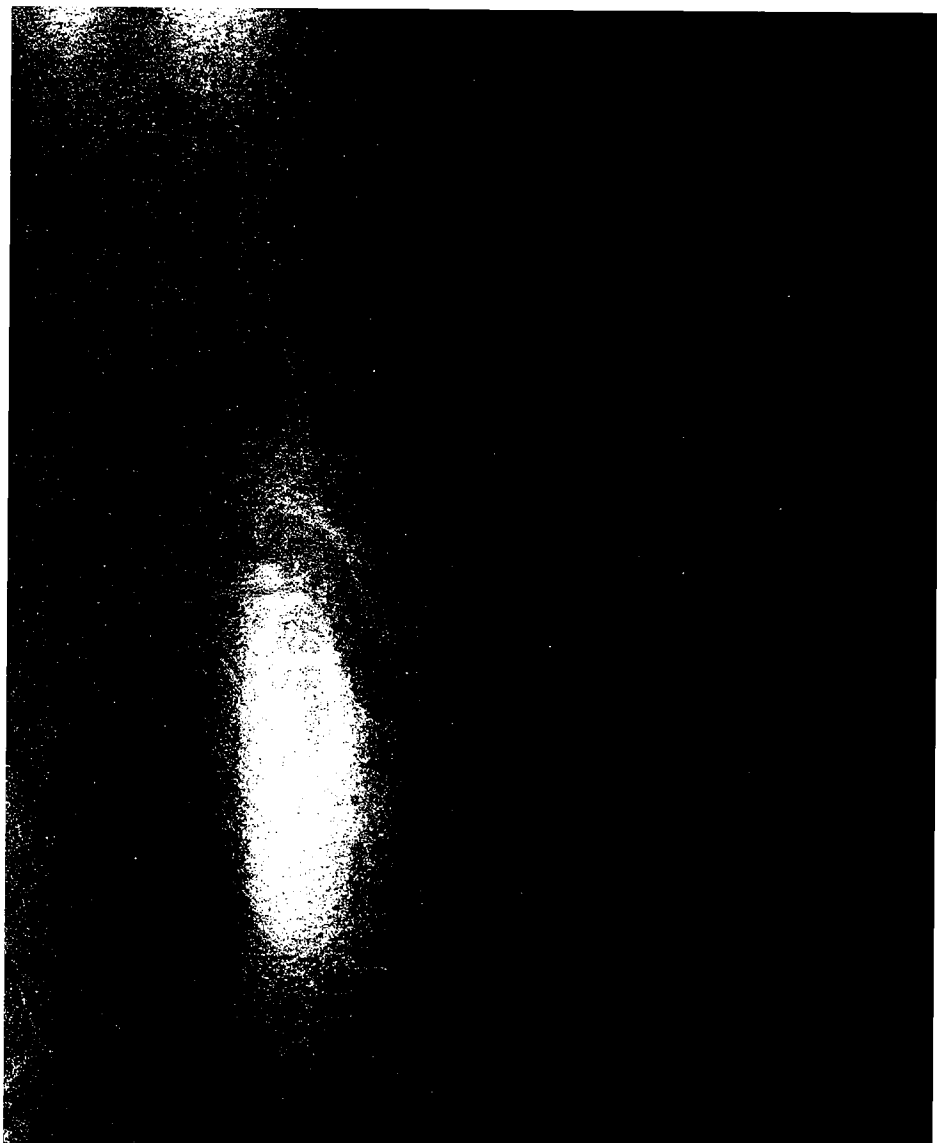
¹⁹ „ლიტერატურა ა ნატოევი... მსხეთა და მისი ტაძარი სვეტიცხოველი“, 1900, მ. სააკაშვილი, ილიას თხზულებათა პირველი გამომცემელი, ფორმა: N 10, 1957, გ. სვენიციძე, მიხეილ გედევანიშვილი, თბ. 1960, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 3, გვ. 33, ა. წულუკიძე, XX საუკუნის ეპიგრაფიკა, [ყვანდარა, 1948, ლეონტი ბროველი, „ქართლის ცხოვრება“, [საბჭოთარის სკოლიო]

18 Michał Gedewaniszwili, zleceniodawca H. Hryniewskiego, ok. 1890 r. / მიხეილ გედევანიშვილი, პ. პრინივესკის შემკვეთი, დაახლ. 1890 წ.

19 Herb Rodu Gedewaniszwilich, zszk autorstwa Dymitra Gedewaniszwilego, syna Michała (w centrum tarczy herbowej tunika Chrystusa) / გედევანიშვილთა აგვარეულო გერბი; მისტილ გედევანიშვილის ვაჟიმილის - დიმიტრი — გედევანიშვილის ნახატი. (მინდვრის შუაში მოთავსებულია ქრისტეს კვართი)

**Materialy
archiwalne
საარქივო
მასალები
Archival
materials**

Zdjęcia
ფოტოები
Photographs

21

22

23

94/95

21 Członkowie Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych na balkonie siedziby Towarzystwa (obecnie budynek ASP w Tbilisi), 1902 r. / კახეთის ხელოვნებათა ხელშეწყობის კავკასიის საზოგადოების წევრი მხატვრების ჯგუფი საზოგადოების მუშაობის ადგილზე (ამჟამად თბილისის ხელოვნების აკადემია), 1902 წ.

22 Członkowie Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych, 1902 r. / კახეთის ხელოვნებათა ხელშეწყობის კავკასიის საზოგადოების წევრი მხატვრების ჯგუფი, 1902 წ.

23 To samo zdjęcie (patrz fot. 22). Twarz H. Hryniewskiego zamazana atramentem (prawdopodobnie po jego aresztowaniu) / იგივე სურათი (სურათი 22). ჰ. ჰრინიევსკის სახე შეღწილია არას დაბლალი (საპარაუდოდ, დაპატიმრების შემდეგ)

25

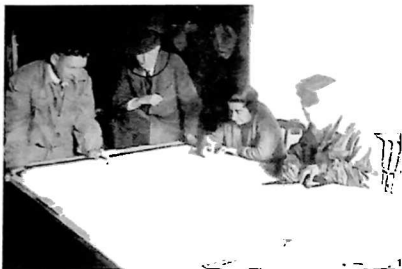

26

24 H. Hryniewski wraz z innymi wykładowcami Akademii na dziedzińcu ASP, ok. 1935 r. / J. პრინციპი სამხატვრო აკადემიის ლექტორებთან ერთად აკადემიის ეზოში, დაახლ. 1935 წ.

25 H. Hryniewski ze współpracownikami w swojej pracowni, ok. 1935 r. / J. პრინციპი კოლეგებთან ერთად საკუთარ სახელსწრში, დაახლ. 1935 წ.

26 H. Hryniewski z grupą architektów i rzeźbiarzy w cerkwi Dzwari, ok. 1922 r. / J. პრინციპი არქიტექტორთა და მძიმანდაკეთა ჯგუფთან ერთად ჯერის ეკლესიაში, დაახლ. 1922 წ.

27

28

29

27 H. Hryniwski ze współpracownikami w swojej pracowni, ok. 1935 r. (od lewej: A. Krawczenko, H. Hryniwski, R. Eristawi, E. Waszakidze) / 3. კრინციანი, კვლევების ნაწილი, ფოტოგრაფიის მუზეუმი, დაიბედა 1935 წ. (მარცხენა ირიდან ა. კრავჩენკო, ა. ვაშაკიძე, რ. ერისთავი, ჰ. ჰრინივსკი, ა. კრავჩენკო)

28 Pracownia H. Hryniwskiego / 3. კრინციანი, კვლევების ნაწილი

29 Wykładowcy ASP w Tbilisi, 1925 r. / თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასწავლებლები, დაიბედა 1925 წ.

30

31

30 Wykładowcy ASP w Tbilisi, przypuszczalnie 1926 r. (zdjęcie klejone, widać wyraźny ślad po przecięciu—H. Hryniewski został z niego usunięty) / თბილისის სამხატვრო აკადემიის ლექტორები, საკარაუდოდ 1926 წ. (ფოტოსურათი ნებოთია შევროტებულ და შეიპრნევა გაჭრის ადგილი — ა. ჰრინეესკი სურათიდან ამოჭრილი იყო)

31 Rewers fotografii (widoczny ślad po klejeniu) / ფოტოსურათის უკანა მხარე (ჩანს შენეების კვალი)

32

33

34

32. Dziedzic ASP w Tbilisi przed przebudową, lata 20. XX w. / ძეგლითა სამხატვრო აკადემიის ეზო რეკონსტრუქციამდე —
XX ს. 20-იანი წლები

33. ASP w Tbilisi, lata 20. XX w. w budynku z kopułą znajdowały się mieszkanie i pracownia H. Hryniewskiego / თბილისის სამხატვრო აკადემია
XX ს. 20-იან წლებში, კ. პრინციპალის ბინა და სასტუდინო ამ ფუმბაოიდან შემობაში იყო განთავსებული

34. Jedna z pracowni na ASP w Tbilisi, ok. 1925 r. / თბილისის სამხატვრო აკადემიის ერთ-ერთი სასტუდინო, დაახლ. 1925 წ.

35

36

35 *Przypuszczalnie wnętrze mieszkania H Hryniewskiego / ბინის ინტერიერი, რომელიც სავარაუდოდ პ. პრინცესკის ეკუთვნოდა*

36 *Fasada budynku ASP w Tbilisi, ok. 1910 r. / თბილისის სამხატვრო აკადემიის ფასადი, დაახლ. 1910 წ.*

№ по списку	Имя Фамилия	Дата рождения	Родина	Профессия	Специализация	Дата поступления	Домашний адрес
1/	Амрашвили Александр Иванович	1896	Грузия	Профессор	Скульптор	1928 г.	Ул. Домкина № 20
2/	Григорьев Генрик Григорьевич	1876	Польша	Профессор	Перекладчик	1922 г.	Гробиодовский ул. 24
3/	Николадзе Яков Квасович	1875	Грузия	Профессор	Скульптор	"	Ул. Ромена № 6
4/	Бардашвили Михаил Александрович	1876	Грузия	Профессор	Скульптор	"	Корса-Меликян № 11
5/	Давидов Георгий Григорьевич	1875	"	"	"	"	Дармштадтская № 15
6/	Урушадзе Георгий Николаевич	1875	Грузия	"	"	"	Амрашвили № 20
7/	Урушадзе Георгий Иванович	1875	"	"	"	"	Гробиодовский ул. 24
8/	Гудашвили Владимир Владимирович	1895	"	"	"	"	Гробиодовский ул. 24
9/	Ткаченко Иван Григорьевич	1870	Армения	Профессор	"	"	Анатолийская № 11
10/	Меликян Михаил Николаевич	1875	Россия	Профессор	"	"	Бухаринская № 12
11/	Склярчук Павел Павлович	1875	"	"	"	"	Сопричная
12/	Качаваруац Ермак Александрович	1876	Грузия	"	"	"	Корса-Меликян № 11

38

Lista pracowników
Akademii Sztuk Pięknych Gruzji
ul. Gribojedowa 22 tel. 5-32
(...)

nr 2
Imię Nazwisko – Hryniewski Henryk, syn Teodora
Wiek – 1870 r.
Narodowość – Polak
Pochodzenie – szlachecki
Przynależność partyjna – bezpartyjny
Stanowisko – prektor, profesor
Przedmiot, katedra – perspektywa
Data rozpoczęcia pracy – 1922 r.
Adres domowy – ul. Gribojedowa 24
(...)

Титулованному

Лорнуеру Константину!

Област економич. зја не отримат Ваши листови,
комуер б.кум поспешит замалувати сумом 100
надмислу гата отпорувати поведени гаш.
На отпоранци задиреку надмислу сумом 100
отпоранци отпоранци месени а документи ево
муда отпоранци. Невозможна ево отпоранци
погубитанци ево отпоранци ево отпоранци 100 -
-гаш суму ево отпоранци 100 гаш. гаш.
Отим суму отпоранци суму отпоранци 100 гаш.
го 20. гаш. - отпоранци отпоранци отпоранци
отпоранци ево отпоранци. Невозможна ево отпоранци
отпоранци отпоранци отпоранци ево отпоранци
а отпоранци отпоранци.

Т. Хрњевич

700 гаш. 1200
700 гаш. 1200

41

Szanowny Josefie Konstantynowiczu!

Jest mi niezmiernie przykro, że nie udało nam się spotkać. Chciałem pokazać Panu stronę tytułową oraz napisy, aby sprawdzić je po raz ostatni. Wysyłam rysunki z prośbą o sprawdzenie i dokończenie tekstu. Liczę, że Pan mi nie odmówi i otrzymam zaliczkę w wysokości 160 rubli. Te pieniądze są mi bardzo potrzebne i koniecznie chciałbym je dostać do godz. 14:00 we wtorek. Pan wie, dlaczego tak się spieszę. Przepraszam za kłopot.

Z wyrazami głębokiego szacunku-
H. Hryniewski

27 października, 12 r.
m. Tyflis

Joseph Konstantynowicz.

Почему Вам еще два
колоса рисунка, остальные
два почти готовы и завтра
к 7 а в. будут готовы. Висит
балетские они по месту и размеру.
Же а потому не могу уехать.
С уважением
Гриневич

42

Szanowny Josefie Konstantynowiczu!

Przesyłam Panu jeszcze jeden nowy rysunek, reszta jest prawie gotowa i będzie skończona jutro wieczorem około godz. 19:00.

Jest dużo tekstu i ornamentyki, więc nie zdążyłem.

Z poważaniem—
Hryniewski

41. 42. Adresatem listów był Josef Gedewaniszwili, dramaturg, dyrektor tbiliskiej Opery, działacz społeczny; sekretarz komisji redakcyjnej „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego / კორესპონდენციის ადრესატია იოსებ გედევანიშვილი — სცენარისტი, თბილისის საოპერო თეატრის დირექტორი, საზოგადო მოღვაწე და ილია ქაქუცავაძის თხზულებათა კრებულის სარედაქციო კომისიის მდივანი

Handwritten notes:
1. Академия
2. Академия

ПРО ВЪТ...
Положение Академии Художеств Грузинской

Цель Академии.

Академия Художеств Грузии, открываемая в Тифлисе по принципу научительной школы, имеет целью содействовать развитию в Грузии всех родов пластического /изобразительных/ искусств.
52. Для осуществления означенной цели в Академии:

1. Имеется мастерская для практического научения всех отделов рисования, живописи, скульптуры, архитектуры и связанных с ними художественно-технических искусств.

2. Читается лекция по теоретическим и техническим предметам, связанным со всеми отделами искусств.

3. Ведутся занятия на местах по научению природы, здания и природы древнего искусства.

4. Имеются библиотеки и музеи академического характера.

5. Выдаются премии за лучшие художественные произведения.

6. Учреждаются стипендии на изучение искусства за границей.

Handwritten notes:
7. Академия имеет право издавать учебные пособия по всем отделам искусств.
8. Академия имеет право издавать журналы по всем отделам искусств.
9. Академия имеет право издавать альбомы по всем отделам искусств.
10. Академия имеет право издавать книги по всем отделам искусств.
11. Академия имеет право издавать газеты по всем отделам искусств.
12. Академия имеет право издавать журналы по всем отделам искусств.
13. Академия имеет право издавать альбомы по всем отделам искусств.
14. Академия имеет право издавать книги по всем отделам искусств.
15. Академия имеет право издавать газеты по всем отделам искусств.

53. Редактор и редакция Академии избираются Советом сроком на 1 год.

54. Академия Художеств Грузии имеет собственную печать.

III. III

55. Состоятельные студенты Академии принимаются окончившие средние учебные заведения, кроме того допускаются полумастри-студенты.

прошествии которого руководитель не-ст угодить
и-хся на своей мастерской.

§9. Вр-ня пребывания студентов в Академии определяются
10 семестров.

§10. Окончившим Академию выдается свидетельство с пере-
счетом подученных Зачетов.

§11. Окончившие специальные курсы для подготовки учени-
ков-рисовальников по сдаче установленных испытаний получают сви-
детельство на звание учителя рисования.

§12. Об учете записей писем.

Средства.

§13. Народ. Ком. Пров. отпускает Академии все необходимое для

§14. Специальные курсы Академии должны составлять часть
на право учения, поощрения и др. чин.

§15. Специальные курсы расходуются по указанию Совета
Академии.

*Наместник Академии назначен в Академию
Александр Суворов. Александр Кашин. Отв. за
сведения с ответственности от Народ. Ком. Пров. 8. 4.
Министр с иными указаниями. Министр
§ 5 - слово "профессор" не вводится, а
"Категория университетов Академии и
наименование" назначены наместником. Академия
Академии с иными указаниями.*

Завед. Отв. Р. Х. Н. Гомбовский

1/III 222

181	40
-----	----

PROJEKT
Statut Gruzjińskiej Akademii Sztuk Pięknych

[Zatwierdzam (podpis nieczytelny) 8.III.22]¹⁷²

I.

Cele działalności Akademii

- § 1. Celem działalności Akademii Sztuk Pięknych, która powstaje w Tyflisie w oparciu o zasadę prowadzenia badań przyrody, jest sprzyjanie rozwojowi wszystkich rodzajów sztuk plastycznych w Gruzji.
- § 2. Realizacji wyznaczonego celu Akademii mają służyć:
- a) pracownia do prowadzenia ćwiczeń z zakresu rysunku, malarstwa, rzeźby, architektury oraz związanych z nimi sztuk malarsko-technicznych;
 - b) wykłady z przedmiotów teoretycznych i technicznych, związanych ze wszystkimi rodzajami sztuki;
 - c) zajęcia plenerowe obejmujące studia z zakresu przyrody, etnografii i sztuki dawnej;
 - d) biblioteki oraz muzea o charakterze akademickim;
 - e) nagrody za najlepsze prace;
 - e) kursy specjalistyczne mające na celu przygotowanie nauczycieli rysunku dla szkół.

II.

Jednostki kierownicze

- § 3. Kierownicy pracowni i nauczyciele poszczególnych przedmiotów tworzą autonomiczną Radę Akademii;
- § 4. Funkcją Rady polega na kierowaniu działalnością Akademii w zakresie: pedagogicznym, administracyjnym oraz gospodarczym;
- § 5. Rektora i prorektora Akademii mianuje Rada [Profesorów] na okres 1 roku [kandydaci są zatwierdzani przez Główną Radę i Narkompros]¹⁷³;
- § 6. Akademia Sztuk Pięknych posiada własną pieczęć.

¹⁷² Tekst w nawiasach [] został napisany odrębnie.

¹⁷³ Izo Gławchudkom: od ros. izobrazitelnye iskusstva (sztuki plastyczne); Główny Chudożestwiennyj Komitet (Główny Komitet Malarstwa); Narkompros: od ros. Narodnyj Komitet Proswieszczenia (Narodowy Komitet Oświaty).

III.

- § 7. Studentami Akademii mogą zostać osoby, które ukończyły szkołę średnią; dopuszczalni są też wolni słuchacze;
- § 8. Pierwszy rok kształcenia studenta w pracowniach Akademii należy uznać za rok próbny. Po zakończeniu roku próbnego wykładowca ma prawo usunąć studenta ze swojej pracowni;
- § 9. Okres kształcenia na Akademii obejmuje 10 semestrów;
- § 10. Absolwenci Akademii otrzymują świadectwo z wyliczeniem otrzymanych zaliczeń;
- § 11. Absolwenci specjalistycznych kursów dla nauczycieli plastyki po spełnieniu określonych warunków otrzymują tytuł „nauczyciela rysunku”;
- § 12. Nauka jest płatna.

IV.

Środki

- § 13. Narodowy Komitet Oświaty wydziela Akademii wszystkie niezbędne środki;
- § 14. Środki specjalne Akademii Sztuki stanowią opłaty pobierane za naukę, darowizny i inne.
- § 15. Środki specjalne wydatkowane są zgodnie z decyzją Rady Akademii.

[Niniejszy statut Akademii Sztuk Pięknych został zatwierdzony przez kolegium Izo Gławchudkoma i pełnomocnego przedstawiciela Narkompros A.I. Szewardnadzego wraz z niżej wymienionymi uzupełnieniami: w § 5—słowo „profesorów” oraz w następnej linii „kandydaci są zatwierdzani przez Główną Radę i Narkompros.”

Statut przedstawić w Głównym Komitecie do zatwierdzenia. Kierownik Izo. H.Ch.K. Hryniewski 6.III.22 r.]

*Pieczęć podłużna o treści:
Centralne Państwowe Archiwum
Literatury i Sztuki Gruzji
Zbiór Nr 181, Dzielo Nr 1, Sprawa Nr 40*

*Pieczęć okrągła z opisem w otoku o treści:
Do zaświadczeń
Centralne Archiwum Historii Najnowszej
Ministerstwa Sprawiedliwości Gruzji
Archiwum Gruzji
-/ Podpis nieczytelny*

ПРОГРАМНАЯ РАБОТА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ГАЛЕРЕЕ¹⁷⁴

a) В программу входило соби́рание художественных ценностей для галереи, создание библиотеки, пополнение библиотеки сочинениями по искусству и составление алфавитного каталога, классификация и систематизация.

б) Реставрация картин и прочих произведений искусств.

в) Научная разработка и составление Музейного каталога.

Художественная галерея на основе которой создан Музей искусств:

Директор, организатор и руководитель всеми работами Галереи – Димитрий Ираклиевич Шеварднадзе (закончил Академию художеств в Мюнхене).

Художник-реставратор – Г.Ф. Гриневский – реставрация картин, эксперт по классификации и оценке художественных произведений.

Национальная художественная галерея Грузии основана декретом Учредительного Собрания 30.03.1920 г.

Национальная художественная галерея была размещена в помещении бывшего военного Музея «Храм Славы».

ZASADY DZIAŁALNOŚCI GALERII MALARSTWA

a) Program zakładał zbieranie eksponatów do galerii, założenie biblioteki, wzbogacenie biblioteki o prace z zakresu sztuki, stworzenie katalogu alfabetycznego oraz klasyfikację i systematyzację.

b) Restauracja obrazów i innych dzieł sztuki.

c) Naukowe opracowanie i stworzenie katalogu muzealnego.

Galeria malarstwa, w oparciu o którą zostało założone Muzeum Sztuki:

Dyrektor, organizator i kierownik wszelkich prac Galerii – Dymitri Irakliewicz Szewardnadze (ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Monachium).

Malarz-konserwator – H.F. Hryniewski – konserwacja obrazów, ekspert w dziedzinie klasyfikacji i wyceny dzieł sztuki.

Narodowa Galeria Malarstwa Gruzji została powołana dekretem Zebrania Założycielskiego dnia 30.03.1920 r.

Narodowa Galeria Malarstwa mieściła się w pomieszczeniu byłego Muzeum Wojskowego „Świątynia Sławy”.

¹⁷⁴ Odpis dokumentu przechowywanego w Archiwum Muzeum Sztuki w Tbilisi (oryginał nie podlega kopiowaniu) / დოკუმენტის ამონაწერი, რომელიც ინახება თბილისის ხელოვნების მუზეუმის არქივში (ორიგინალიდან ასლის გადაღება აკრძალულია)

Государственный Музей искусств Грузии
Мемориально-архивный отдел Фонд 2 оп 2 дело 8

В 1937 году 17 сентября Гриневский подписал письмо в Музей искусств Метехи (Архив Музея искусств «Метехи» N54, 1934-1938, книга 3).*

В Музей искусств Метехи
Уважаемый т. Директор,

Все эстампажи переданные мною Вам для московской выставки Грузинского искусства в количестве 16 штук прошу считать отныне собственностью Музея и разрешить в дальнейшем пополнять эту коллекцию моими работами и другого характера. Считаю своим долгом пояснить, что эстампажи исполнены во время научно-исследовательской экспедиции организованной Инд. Институтом им. Кирова в 1935 г. при чём работу исполнили под моим руководством студенты отличники В. Цинцадзе, Л. Мехишвили и арх. Сумбадзе.

Готовый к услугам проф. Г. Гриневский
17 IX 37 г. Тбилиси

Проф. Генриху Федоровичу Гриневскому

Подтверждаю получение Вашего письма, Музей искусств Метехи с благодарностью принимает от Вас в дар 16 шт. эстампажей древне-грузинской скульптуры.

Директор Музея Метехи
Г. Бухникашвили
23 IX 37 N 631

* Odpis zachowanej korespondencji między Henrykiem Hryniewskim a Grigorim Buchnikaszwillim, Dyrektorem Muzeum Metechi, przechowywanej w Archiwum Muzeum Sztuki w Tbilisi (oryginały nie podlegają kopiowaniu) / ჰენრიკ ჰრინიევსკისა და მეტეხის დირექტორის — გრიგორი ბუხნიკაშვილის მიმოწერა, რომელიც ინახება თბილისის ხელოვნების მუზეუმის არქივში (ორიგინალიდან ასლის გადაღება აკრძალულია)

Narodowe Muzeum Sztuki Gruzji
Dział akt archiwalnych,
Zbiór Nr 2 Dzielu Nr 2 Sprawa Nr 8

17 września 1937 r. Hryniewski podpisał list, wysłany do Muzeum Sztuki Metechi (Archiwum Muzeum Sztuki „Metechi” Nr 54, 1934-1938, Księga 3)*

Do Muzeum Sztuki Metechi
Szanowny Towarzyszu Dyrektorze!

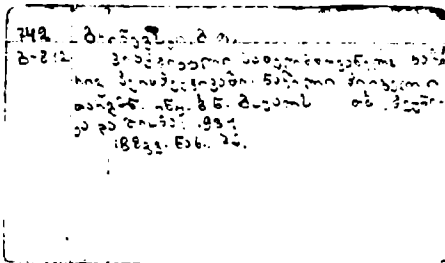
Wszystkie estampaże, które przekazałem Panu na moskiewską wystawę Sztuki Gruzji w ilości 16 sztuk, proszę uważać za własność Muzeum i wyrazić zgodę na uzupełnianie tej kolekcji moimi pracami również o innym charakterze. Uważam za swój obowiązek powiadomić, że estampaże zostały wykonane w podczas wyprawy naukowo-badawczej zorganizowanej przez Instytut Przemysłowy im. Kirowa w 1935 r., przy czym prace te pod moim kierownictwem wykonali najlepsi studenci: W. Cincadze, L. Mechiszwili i architekt Sumbadze.

Zawsze do usług prof. H. Hryniewski
17 IX 37 r. Tbilisi

Prof. Henryk Fiodorowicz Hryniewski

Potwierdzam otrzymanie Pana listu. Muzeum Sztuki Metechi z wdzięcznością przyjmuje Pana dar w formie 16 estampaży starożytnej gruzińskiej rzeźby.

Dyrektor Muzeum Metechi
G. Buchnikaszwili
23 IX 37 Nr 631

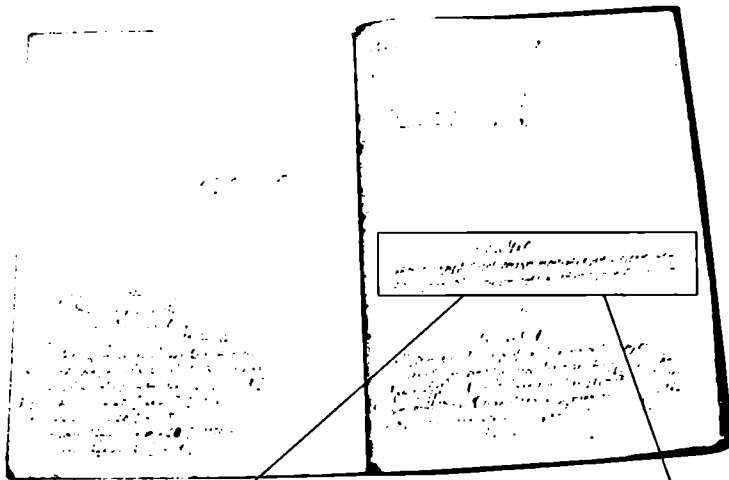

45

742 გრიწევსკი, გ. თ.
გ-842 პრაქტიკული სახელმძღვანელო
ხაზობრივ პერსპექტივაში. ნაწილი პირველი
თარგმნ. ინგ. ბ. ნ. ბოქაძის. თბ. „ტექნიკა და
შრომა“ 1934 188 გვ. ნახ. 72

742 Griniewski, G. T.*
g-842 Perspektywa linearna i teoria cienia dla
malarzy i architektów, cz. I
tłum. inż. B. M. Gokadze, Tbilisi, wyd. „Technika da
Szroma“, 1934
str. 188, il. 72

* J. გრიწევსკი შეაქვს ტრანსკრიპციას და წარმოადგენს
Henryka Hryniewskiego-ის სახელმძღვანელოს რუსულ
გამომცემის „ტექნიკა და შრომა“-ის 1934 წლის
გვ. 188-ზე. ნახ. 72.

46

ბრძ. № 460
განთავისუფლდეს თავის მოვალეობისაგან
ხატვის კათედრის გამგე, პერსპექტივის
მასწავლებელი გენრიხ გრიწევსკი ა/წ 15
დეკემბრიდან
სილოვან კაკაბაძე

Postanowienie Nr 460:
Z dniem 15 grudnia br. zwolnić z zajmowanego
stanowiska kierownika Katedry Rysunku, wykładowcę
perspektywy, Henryka Hryniewskiego.
Rektor ASP Silovan Kakabadze

45. Zachowana karta biblioteczna księżki autorstwa H. Hryniewskiego „Perspektywa linearna i teoria cienia dla malarzy i architektów“, ASP w Tbilisi / J. Griniewski's ნიგონს „მხატვრობის პერსპექტივა და ჩრდილების თეორია მხატვრებისა და არქიტექტორებისათვის“ შემონახული სააღრიცხვო ბარათი, თბილისის სამხატვრო აკადემია

46. Postanowienie o zwolnieniu H. Hryniewskiego z Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi, 15 grudnia 1937 r., „Księga zarządzeń“ ASP / J. Griniewski's თბილისის სამხატვრო აკადემიიდან განთავისუფლების გადაწყვეტილება. 1937 წ. 15 დეკემბერი, სააღრიცხვო ჟურნალი, თბილისის სამხატვრო აკადემია

დღერი დავათის ასულ ციციშვილს

საქმის № 11
თბილისი
1989 წლის
11 თებერვალი

11 06 2007
6/9/16-ს-20

ქალბატონო დერი,

ქვემოთ განვიხილავს პასუხად განცხადებას, რომ ილია ნიხაძის ძე ციციშვილი, დაბ. 1967 წ. ქ. ცხიშვილში 1938 წ. 3 მარტს გასამართლებული იქნა საქართველოს სსრ შინსახკომთან არსებული სამედიცინო მიერ "კონტრევოლუციური საქმიანობის" ბრალდებით და მიესაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა-დახვრეტა. განაჩენი სასრულეში მოყვანილი იქნა 1938 წ. 4 მარტს.

უკვე იქნა იოსებ ასული ვამაკიძე დაბ. 1989 წ. ქ. თბილისში 1938 წ. 3 მარტს გასამართლებული იქნა საქართველოს სსრ შინსახკომთან არსებული სამედიცინო მიერ "კონტრევოლუციური საქმიანობის" ბრალდებით და მიესაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა-დახვრეტა. განაჩენი სასრულეში მოყვანილი იქნა 1938 წ. 4 მარტს.

ქვემოთ აღვნიშნავ ძე პრინცესკი, დაბ. 1959 წ. ქ. ქუთაისში 1938 წ. 3 მარტს გასამართლებული იქნა საქართველოს სსრ შინსახკომთან არსებული სამედიცინო მიერ "კონტრევოლუციური საქმიანობის" ბრალდებით და მიესაჯა სასჯელის უმაღლესი ზომა-დახვრეტა. განაჩენი სასრულეში მოყვანილი იქნა 1938 წ. 4 მარტს.

ამგანად სსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1989 წ. 16 იანვრის ბრძანებულების დანახნად ი. ციციშვილი, ე. ვამაკიძე, პ. პრინცესკი რეაბილიტაციის ბრძანებები არიან.

პატრიარქისად
განსჯილადისის უფროსი

მ. თუმანიშვილი

47. List dot. rehabilitacji H. Hryniewskiego (kopia udostępniona przez panią Eterl Cichiszwił) / J. პრინცესკის რეაბილიტაციის ცნობა (ქ-ს დერი ციციშვილის მიერ მოპოვებული ასლი)

Załącznik 1

Ministerstwo
Bezpieczeństwa
Narodowego Gruzji
Tbilisi
11.06.2003 r.
6/9/16-c-20

Eteri Ciciszwili
m. Tbilisi

Szanowna Pani Ciciszwili!

W odpowiedzi na Pani zapytanie informujemy, iż Ilja Ciciszwili, syn Michaila, ur. 1887 r. w Tbilisi, został osądzony 3 marca 1938 r. przez „trójkę” Wewnętrznego Państwowego Komitetu Gruzji z oskarżenia o „działalność kontrrewolucyjną” i został skazany na najwyższy wymiar kary—rozstrzelanie. Wyrok został wykonany 4 marca 1938 r.

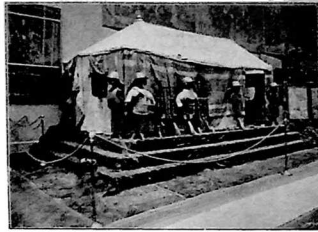
Ekaterina Waszakidze, córka Josefa, ur. 1888 r. w Tbilisi, została osądzona 3 marca 1938 r. przez „trójkę” Wewnętrznego Państwowego Komitetu Gruzji z oskarżenia o „działalność kontrrewolucyjną” i została skazana na najwyższy wymiar kary—rozstrzelanie. Wyrok został wykonany 4 marca 1938 r.

Henryk Hryniewski, syn Teodora, ur. 1869 r. w Kutaisi, został osądzony 3 marca 1938 r. przez „trójkę” Wewnętrznego Państwowego Komitetu Gruzji z oskarżenia o „działalność kontrrewolucyjną” i został skazany na najwyższy wymiar kary—rozstrzelanie. Wyrok został wykonany 4 marca 1938 r.

Obecnie, zgodnie z postanowieniem Najwyższej Rady Prezydium Gruzińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z 16 stycznia 1989 r., I. Ciciszwili, E. Waszakidze, H. Hryniewski zostali rehabilitowani.

Z poważaniem.

Kierownik Wydziału
/-/ O. Tuszuraszwili

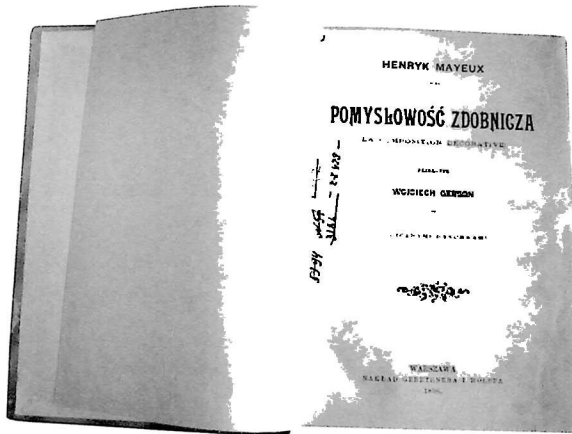

MUZEUM NARODOWE

WYSTAWA

51

50

52

50, 51. Pocztaówka z Muzeum Narodowego w Krakowie, własność H. Hryniewskiego / 3. პრინციპის საფოსტო ბარათები კრაკოვის ეროვნული მუზეუმიდან

52. Książka „Pomysłowość zdobnicza” H. Mayerux, Warszawa 1896, własność H. Hryniewskiego / 3. პრინციპის წიგნი „La Composition Decorative” H. Mayerux, ვარშავა, 1896

Prace
ნამუშევრები
Works

53

11C

116:117

53 Robotnik, tusz, papier, 18 x 24, 1912-13, ilustracja „Dzieła zebrane”1. Czawczawadzego / „მუშა”, ქაღალდი, ტუში, 18 x 24, 1912-13 55,
ილუსტრაცია რედაქციისთვის „დღის მუშა”-ს კრებულის I-ლი ტომისათვის, ქართ. ლიტ. საბ. მუშ.

55

-
54. Pustelnik, akwarela, papier, 27 x 37, 1912-13, ilustracja do poematu „Pustelnik” I. Czawczawadzego / „განდევლი”, ქალაქი, აკვარელი, 27 x 37, 1912-13 66, ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის პოემისათვის „განდევლი”, ი. ჭავჭავაძის ადვ. საზღ-მუნ.
55. Wdowa po Otarze, akwarela, papier, 27 x 36, 1912-13, ilustracja do opowiadania „Wdowa po Otarze” I. Czawczawadzego / „ოთარაანთ ქვრივი”, აკვარელი, ქალაქი, 27 x 36, 1912-13 66, ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის ნაწარმოებისათვის „ოთარაანთ ქვრივი”

56

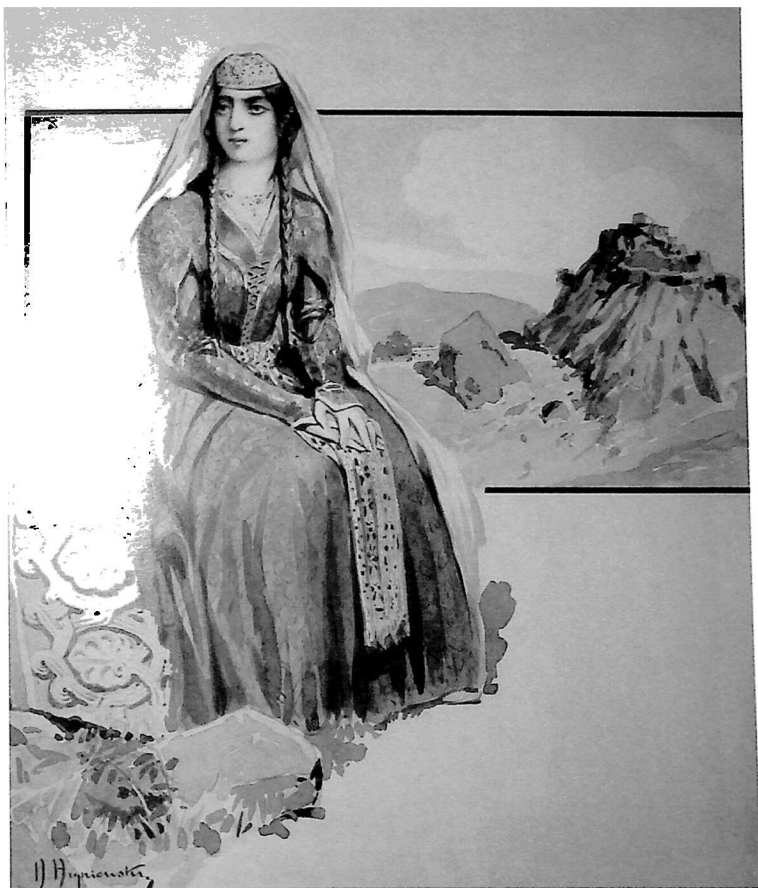
57

Matu

110.

116-119

56-57. *Czy to człowiek?*²¹, akwarela, papier, 27 x 36, 1912-13, ilustracje do opowiadania „Czy to człowiek?” i „Czawczawadzego / „კაცია-ადმინი?”, თეოდორე კეცეველი, 27 x 36, 1912-13 წწ., ილიე დვინჯიანი. ქვეყნის წარწერებისათვის „კაცია-ადმინი?”, „ილია ქვეყნისათვის „სიბუღისა კაცია-ადმინი”, სილიტბო, ი. ჭავჭავაძის სახელობის სახლ-მუზეუმი.

58

58. Matka Gruzji, tusz, papier, 15 x 23, 1912-13, ilustracja „Dziela zebrane” I. Czawczawadzego / ქართველის დედა, ქაღალდი, ტუში, 15 x 23, 1912-13 წწ., ილუსტრაცია ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულის I-ლი ტომისათვის, ქართ. ლიტ. სახ. მუზ.

59

60

120/121

59. Robotnik, tusz, papier, 18 x 24, 1912-13, ilustracja „Dzieła zebrane”. Czawczawadzego / „მუშა”, ქაღალდი, ტუში, 18 x 24, 1912-13 66., ილუპტრაციი ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებულს 1-ლი ტომისათვის, ქართ. ლიტ. საბ. მუშ.

60. Śpiąca kobieta, tusz, papier, (wym.?), 1912-13, „Dzieła zebrane”. Czawczawadzego / „ძინარე კალი”, ტუში, ქაღალდი, (ზომ.?), 1912-13 66., ლექსი ილუპტრაცია, „ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებული”

61

62

61 Gora Kwareli, tusz, papier, (wym.?). 1912-13. „Dziela zebrane” I. Czawczawadzego / „ვერელის მთა”, ტუბი, ქაღალდი, (ზომ.?), 1912-13 65., ლექსის ილუსტრაცია, „ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებული”

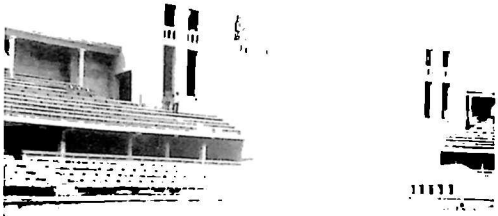
62 Park Pawlowski, tusz, papier, (wym.?). 1912-13. „Dziela zebrane” I. Czawczawadzego / „პავლოვისის პარკი”, ტუბი, ქაღალდი, (ზომ.?), 1912-13 65., ლექსის ილუსტრაცია, „ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა კრებული”

63
63

64

65

66

63-64-65 Projekt stadionu Dynamo Tbilisi; architekt Arczili Kurdiani, współpraca H. Hryniewskimi / აბრეღიან „დინამოს“ სტადიონის პროექტი (არქიტექტორი — არჩილ კურდიანი, პ. ჰრინევსკის მონაწილეობით)

122/123

66 Zarząd Drog Kolejowych, budynek według projektu H. Hryniewskiego, 1934 r., Tbilisi / რკინიგზის სამმართველოს შენობა, პ. ჰრინევსკის პროექტი, 1934 წ., თბილისი

68

67, 68. Polichromie, Biblioteka Parlamentu Gruzji w Tbilisi (dawniej Bank Szlachecki), ok. 1913-16 / ფრესკული მოხატვა, დაახლ. 1913-16 წწ., პარლამენტის საჯარო ბიბლიოთეკა, თბილისი (ყოფილი სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის შენობის ინტერიერი)

69

70

69-70 Polchromie. B biblioteka Parlamentu Gruzji w Tbilisu (dawnej Bank Szlachecki), ok. 1913-16 / ფრესკული მონუმენტი, დაახლ. 1913-16 წწ., პარლამენტის ბიბლიოთეკის კამარის მხატვრობა (სოფია ჯაფარიძე-ჯანაშვილი, სახელმწიფო მხატვრობის ინსტიტუტი)

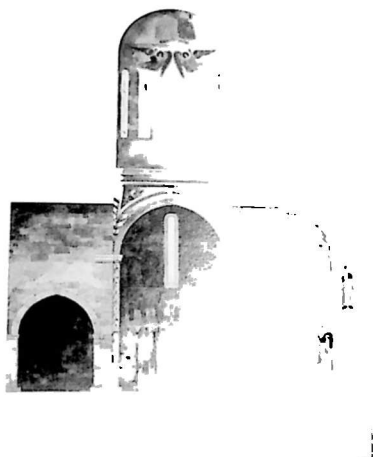

72

71, 72 Polichromie, Biblioteka Parlamentu Gruzji w Tbilisi (dawnej Bank Słachecki), ok. 1913-16 / ფერსკულპის მოხატვა, დაახლ. 1913-16 წწ., კარლმენსტია აკაგარი ბიბლიოთეკა, სობოლსი (ყოფილი საბანკო შენობა-ნაგებობა ადამ დელმანის ბანკის შენობა იმერეტი)

73

74

75

126/127

73 Kiasztor Cugrugaszeni, I pol. XIII w., widok ogólny, akwarela, papier, 41 x 59, (rok?) / სუერეგაშენის მონასტერი, XIII ს. I ნახევარი, აკარული, ქაღალდი, 41 x 59, (თარიღ?)

74 Ceisze w Pitareti, przekroj pionowy, akwarela, papier, 55 x 91, 1907 / ცელსიკა თიტარეთში, ჩრდილოეთის მხარე, აკვარელი, ქაღალდი, 55 x 91, 1907

75 Kiasztor Cromi, VII w., akwarela, papier, 46 x 65, (rok?) / წრომი მონასტერი, VII ს., აკვარული, ქაღალდი, 46 x 65, (თარიღ?)

76

77

78

76 Klasztor Ateni, akwarela, papier, 28 x 34, 1901 / ატენის მონასტერი, აკვარელი, ქაღალდი, 28 x 34, 1901

77 Klasztor Cugrugaszeni, I poł. XIII w., portal, akwarela, papier, 41 x 59, (rok?) / ნუგრუგაშენის მონასტერი, XIII ს. ნახევარი, აკვარელი, ქაღალდი, 41 x 59, (თარიღ.?)

78 Klasztor Ertacminda, XIII w., akwarela, papier, 24 x 51, (rok?) / ერთაწმინდას მონასტერი, XIII ს., აკვარელი, ქაღალდი, 24 x 51, (თარიღ.?)

79

80

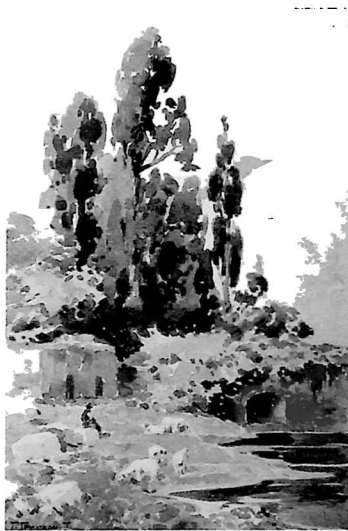
81

79 Cerkiew Kincwisi, dzwonnica, XIII w., wschodnia fasada, akwarela, papier, 31 x 40, (rok?) / ღინეციას მონასტერი, სამრეკლო, XIII ს., აღმოსავლეთის ფასადი, აკვარელი, ქაღალდი, 31 x 40, (თარიღ?)

128/129

80 Klasztor Pitareti, XIII w., wnętrze, akwarela, papier, 46 x 58, 1911 / ფიტარეთის მონასტერი, XIII ს., აკვარელი, ქაღალდი, 46 x 58, 1911

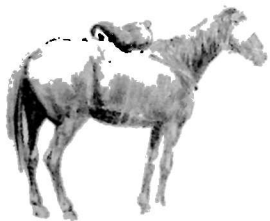
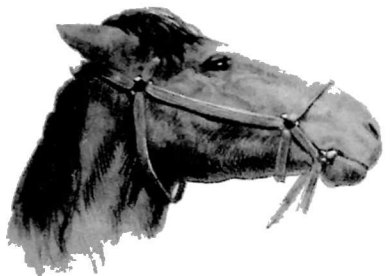
81 Bazylika Bolnisi, V w., akwarela, papier, 29 x 44, 1912 / ბოლნისის ბაზილიკა, V ს., აკვარელი, ქაღალდი, 29 x 44, 1912

83

82. Klasztor Bielt, XIII/XIV w., akwarela, papier, 28 x 46, (rok?) / ბიელის მონასტერი, XIII/XIV ს., აკვარელი, ქაღალდი, 28 x 46, (თარიღ.?)

83. Okolice Rzymu, akwarela, papier, 27 x 15, (rok?) / რომის მიდამოები, აკვარელი, ქაღალდი, 27 x 15, (თარიღ.?)

64

85

86

64 Studium konia, ołówek, papier, 19,5 x 18. (rok?) / იქენი, ფანქარი, ქაღალდი, 19,5 x 18. (თარიღი?)

65 Pejzaz morski, akwarela, papier, 24 x 37. 1897 / ზღვის პეიზაჟი, აკვარელი, ქაღალდი, 24 x 37, 1897

86 Bitwa wg obrazu Franciszka Rubo, akwarela, papier, 42 x 62. 1909 / ბრძოლა ირანე რუბოს მიხედვით, აკვარელი, ქაღალდი, 42 x 62, 1909

87

88

89

90

91

87. Starcia ormiańsko-azerckie w Tyflisie. „Cnobis Purceli” (1906, nr 306) / სომეხ-თათართა შეტაკება თბილისში, „ცნობის ფურცელი” (1906 წ., № 309)

88. Milicja na barykadzie. „Cnobis Purceli” (1906, nr 569) / მილიციონერები ბარიკადებთან, „ცნობის ფურცელი” (1906 წ., № 569)

89. Milicjanci prowadzą rannego. „Cnobis Purceli” (1906, nr 569) / მილიციონერებს დაჭერილი მიჰყავთ, „ცნობის ფურცელი” (1906 წ., № 569)

90. Wojsko i milicja patroluje Woroncowską VI ulicę. „Cnobis Purceli” (1906, nr 569) / ჯარი და მილიციონერები დარჯად ვორონცოვის შეტევის ქუჩაზე, „ცნობის ფურცელი” (1906 წ., № 569)

91. Rannego zbierają na ulicach. „Cnobis Purceli” (1906, nr 375) / დაჭრილი ჭაბუღები „ცნობის ფურცელი” (1906 წ., № 375)

92

93

92 Wenecja, tusz, papier, 10,5 x 18, (rok?) / 2018, rysunek, 10,5 x 18, (rok nieznany?)

93 Pejzaz morski, olej, płótno, 48 x 74, 1906 / Landscape by the sea, oil on canvas, 48 x 74, 1906

64

95

94 Latarnia morska, gwasz, papier, 28 x 40, (rok?) / ზღვის შუქურა, ქაღალდი, გუამი, 28 x 40, (თარიღ.?)

95 Bazar w Wenecji, gwasz, karton, 34 x 64, (rok?) / ვენეციის ბაზარი, ქაღალდი, გუამი, 34 x 64, (თარიღ.?)

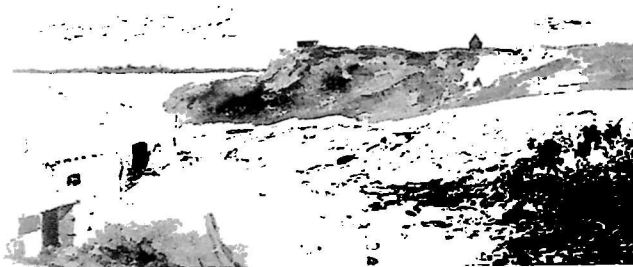
96

97

96. Pejzaz morski, olej, karton, 18,8 x 27,5. (rok?) / ზღვის პეიზაჟი, ტილო, მუყაო, 18,8 x 27,5. (თარიღ?)

97. Ararat, akwarela, karton, 29 x 48. (rok?) / არარატი, აკვარელი, მუყაო, 29 x 48 (თარიღ?)

99

98 Duzy i maly Ararat, akwarela, karton, 28 x 50, (rok?) / მატარა და დიდი არარატი, აკვარელი, მუეაო, 28 x 50, (თარიღი ?)

99 Portret Begtalebowa, olej, płótno, 76 x 64, 1899 / ბეგთაბეგოვის პორტრეტი, ზეთი, ტილო, 76 x 64, 1899

100

101

102

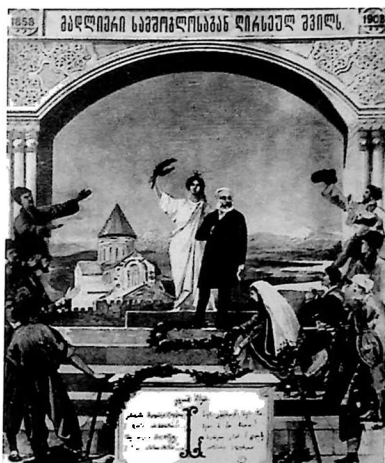
100 Runy twierdzy, gwasz, papier, 22 x 12,5, (rok?) / ციხესიმაგრის ნანგრევები, გუამი, ქალაქი, 22 x 12,5, (თარიღ?)

101 Kobieta, profil, ołówek, papier, 9,5 x 7,5, (rok?) / ქალი, პროფილი, ფანქარი, ქალაქი, 9,5 x 7,5, (თარიღ?)

102 Cerkiew w Kwezi, akwarela, karton, 33 x 50, 1912 / ცკლქ, სია ქუეში, აკვარელი, მუყაო, 33 x 50, 1912

103.

104.

103. Pejzaz, olej, płótno, (wym?), (rok?) / ქვიზატი, ტილო, ზეთი, (ზომ?), (თარიღ:?)

104. Akaki w Panteonie, obraz H. Hryniewskiego podarowany Akakiemu Ceretemu z okazji jego jubileuszu 50-lecia pracy literackiej, obchodzonego w 1908 r. (reprodukcja wykorzystana na okładce książki A. Szanidze, Jubileusz Akakiego, Tbilisi 2006). [Akaki Cereteli (1840-1915) wybitny gruziński pisarz, działacz społeczny; wraz z Ilją Czawczawadzem działał na rzecz odrodzenia narodowego Gruzinów] / აკაკი კანთონიში, პ. პრინციპის სურათი, რომელიც მან საჩუქრად გადასცა აკაკი წერეთელს ლიტერატურული მოღვაწეობის 50 წლის იუბილეზე (1908 წ.) სურათი გამოყენებულია ა.შანიძის წიგნში „აკაკის იუბილე“, თბილისი 2006 წ.

105

106

107

108

105, 106, 107, 108. *Małe tancerki, uczennice studia baletowego Marii Perini, zony H. Hryniewskiego, ołówek/kredka, papier, (wym.7), (rok 7) / პატარა მოცეკვლეები, შარია პერინის, პ. ჰრინიესკის შვილის, საბავებო სტუდიის მოსწავლეები, უანქარო, ქალაქი, (ზომ.7), (თარიღ.7)*

109

110

109. Stare Tbilisi, ołówek, tusz, papier, (wym.:?). (rok?) / ძველი თბილისი, ფანქარი, ტუში, კაღადი (ზომ?), (თარიღ.?)

110. Projekt okładki do „Kalendarza kaukaskiego” na rok 1912, akwarela, papier / ელის პროექტი „კავკასიის კალენდარი 1912”, აკვარელი, კაღადი

111

112

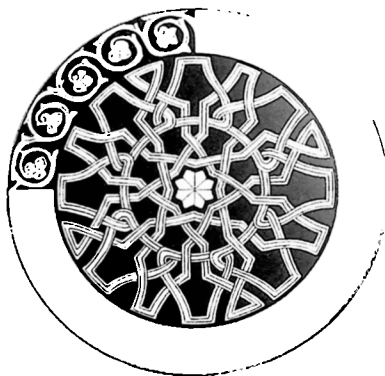
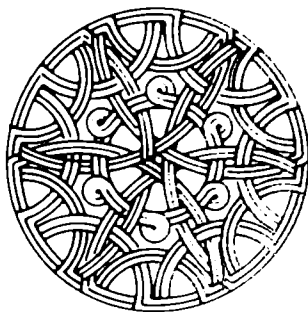
111 112. Z historii Pułku Kurzyńskiego. gwasz, papier, siena rysunków, (wym.), (rok?) / კურნისკის პოლკის ისტორიიდან, ქაღალდი, გუაში, (ზომ?), (თარიღ?)

113

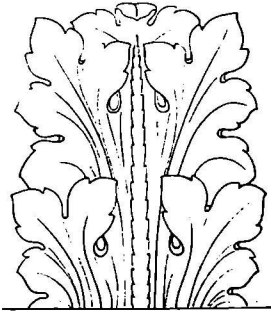
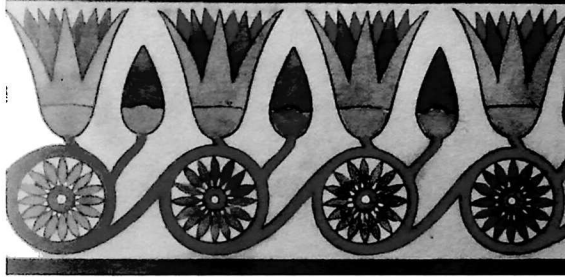
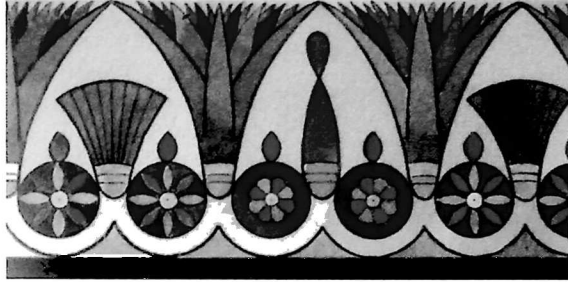

114

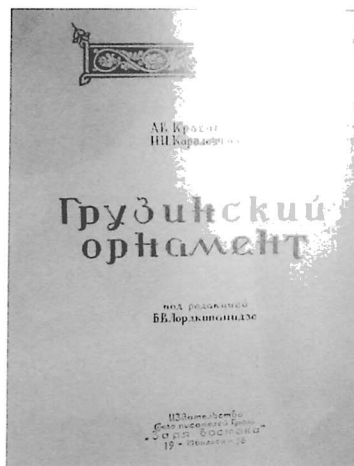
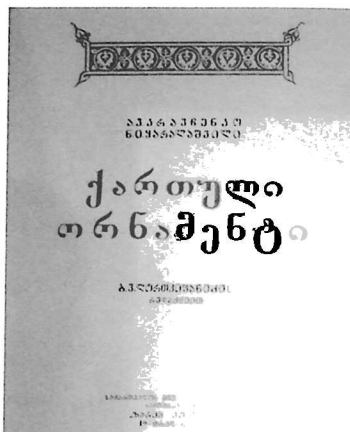
115

115. Gruzinskie ornamenti, tusz, papier, (wym.?), (rok?) / ვარძილის ორნამენტები, ტუში, (ზომ?), (თარიღ?)

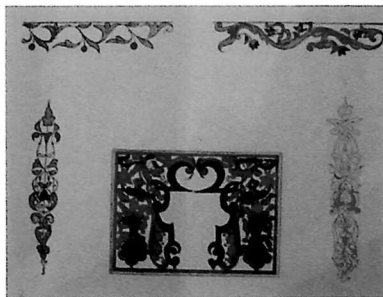
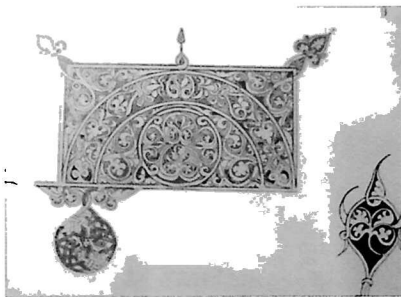
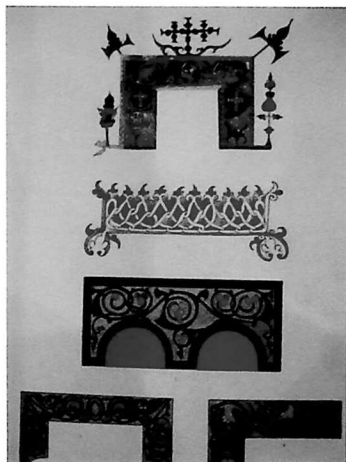
116

Gruziński
ornament
ქართული
ორნამენტი
Georgian
ornament

117

117. Ilustracje pochodzą z albumu „Analiza gruzińskiego ornamentu” autorstwa A. Krawczenu i N. Karalaszewiego, współpracowników H. Hryniewskiego, wyd. w 1958 r. w Tbilisi. (Patrz > Biografia Henryka Hryniewskiego, Uzupełnienie) / ილუსტრაციები ამოღებულია ალბომიდან „ქართული ორნამენტი” ა. კრავჩუკის თანამშრომლების ა. კრავჩუკისა და ნ. ყარალაშვილის ავტორობით, გამოცემული 1958 წელს თბილისში. (იხ. ა. კრავჩუკის ბიოგრაფიის დანართი)

118

118. Ilustracje pochodzą z albumu „Analiza gruzińskiego ornamentu” autorstwa A. Krawczenki i N. Karalaszviliego, współpracowników H. Hryniewskiego, wyd. w 1958 r. w Tbilisi. [Patrz > Biografia Henryka Hryniewskiego, Uzupełnienie] / ილუსტრაციები ამოღებულია ალბომიდან „ქართული ორნამენტი”. ქ. პრინციის თანამშრომლების ა. კრავჩენკისა და ნ. ყარაღაშვილის ავტორებით, გამოცემული 1958 წელს თბილისში. (იხ. ქ. პრინციის ბიოგრაფიის დანართში)

Zydony Her
Kunien-sik

Henryk Hryniewski¹⁷⁸

Henryka Justyńska*

(ur. 1869 w Kutaisi w Gruzji; rozstrzelany w 1938 r. na terenach byłego ZSRR, miejsce śmierci/ pochówku nieznane)

Współzałożyciel i profesor Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi.

Urodził się w rodzinie zesłanego na Kaukaz Polaka, Teodora Hryniewskiego. Po śmierci ojca matka zabrała go w podróż po Europie. Ukończył Akademię Sztuk Pięknych we Florencji. Przez dwa lata studiował architekturę na Politechnice w Karlsruhe w Niemczech. W 1898 r. powrócił do Gruzji i na stałe osiadł w Tbilisi.

Hryniewski był artystą płodnym, brał udział we wszystkich wystawach Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych¹⁷⁹. W 1904 r. Hryniewskiego wybrano na sekretarza Towarzystwa, a w 1907 r. otrzymał on dożywotni tytuł członka Towarzystwa. Hryniewski przez lata prowadził wykłady i zajęcia w Szkole Malarstwa i Rzeźby przy Towarzystwie, a od 1918 r. był jej dyrektorem. Funkcję tę pełnił do 1921 r., tj. do momentu przekształcenia Szkoły w tbiliską ASP. W latach 1917-19 wykładał także perspektywę i rysunek w Technikum Kolejowym.

¹⁷⁸ Na postawie Justyńska H., *Polscy artyści w Gruzji, Tbilisi 2006*, s. 29-38.

¹⁷⁹ Przy powstałym w 1874 r. Towarzystwie istniała w owym czasie Szkoła Malarstwa i Rzeźby [Szkoła ta kilkakrotnie zmieniała nazwę, w 1909 r. nazwana została ostatecznie Szkołą Malarstwa i Rzeźby przy Kaukaskim Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych. Od 1902 r. patronat nad szkołą pełniła Imperatorska Akademia Sztuk Pięknych w Petersburgu]. Przez szereg lat obie instytucje nie miały swojego własnego pomieszczenia. Tak więc, kiedy w końcu doczekały się odpowiedniego budynku przy ul. Gribojedowa 22 (obecnie budynek Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi), wydarzenie to było szeroko opisywane w prasie [Jeden z artykułów ukazał się w gazecie „Kaukaz” („Kaukaz”) (1902, nr 252)].

* Profesor ASP w Tbilisi, autorka albumu „Polscy artyści w Gruzji”, Tbilisi 2006. Osoba ta poświęcała badaniom twórczości Polaków w Gruzji. Najnowsza monografia częściowo stanowi dokumentację tej pracy

W latach 1905-10 Hryniewski współpracował z gazetami „Cnobis Purceli” („Arkusz Informacji”) i „Kwali” („Bruzda”), gdzie zamieszczał swoje rysunki, będące komentarzem do aktualnych wydarzeń, na przykład „Rewizja obywateli na ulicach Tyflisu” („Cnobis Purceli” 1906, nr 375), czy „Starcia ormiańsko-azerskie w Tyflisie” („Cnobis Purceli” 1906, nr 309).

W Kaukaskim Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych Hryniewski prowadził również działalność badawczą. Jego zainteresowania skupiały się na starożytniej architekturze i sztuce Gruzji, brał udział w ekspedycjach naukowych, mających na celu pomiar i opis zabytków architektury, ornamentyki, malarstwa ściennego i płaskorzeźby. Dokumentację wyjazdów stanowiły liczne szkice, które potem złożyły się na stworzone przez niego albumy rysunków i akwarel „Architektura starożytnej Gruzji” oraz „Analiza gruzińskiego ornamentu”¹⁶⁰. Już jako profesor tbiliskiej ASP napisał i wydał w j. gruzińskim podręcznik „Perspektywa linearna i teoria cienia dla malarzy i architektów”, znany też jako „Praktyczne wskazówki o perspektywie linearnej” (Tbilisi, 1934).

W 1910 r. Hryniewski przyczynił się do powstania Muzeum Historyczno-Etnograficznego w Tbilisi. Jednocześnie udzielał się w Komitecie Rękodziela. Działal na rzecz odrodzenia sztuki ludowej. Był członkiem komisji wyceniającej wartość muzealną zbiorów w Muzeum Kaukaskim. Stał na czele Komitetu ds. Walki z Analfabetyzmem, szerzył wiedzę o architekturze i sztukach plastycznych.

W tym samym roku (1910) przyjął zamówienie na wykonanie ikon do ołtarza nowo wybudowanej cerkwi Kawszweti pod wezwaniem św. Giorgia (św. Jerzego, patrona Gruzji) przy al. Szoty Rustawego w Tbilisi. Przez lata pracował jako scenograf w Teatrze Opery i Baletu w Tbilisi. Był autorem niezliczonych scenografii¹⁶¹. Jego żona, Maria Perini, kiedyś znakomita

¹⁶⁰ Niestety, albumy nie zostały nigdy wydane drukiem. Jak wiadomo z relacji uczniów Hryniewskiego, prof. Wachtanga Bendzego i Dawida Cicziszwilego, rękopisy i materiały artysty zostały zniszczone po jego aresztowaniu. W zbiorach muzealnych zachowały się jedynie pojedyncze rysunki (ბერძენი ვ. ბოგომოლოვი, თბილისი 1987) | Beridze W., Wspomnienia, Tbilisi 1987, s. 160. (Patrz > Materiały archiwalne, Gruzjiński ornament).

¹⁶¹ W 1972 r. budynek tbiliskiego Teatru Opery i Baletu spłonął. Zniszczeniu uległy przechowywane w nim zbiory archiwalne, m.in. projekty scenografi, rękopisy i kurtyna.

włoska balerina, zorganizowała studio baletowe we własnym domu. Była założycielką „szkoły gruzińskiego baletu”¹⁶².

W 1912 r. specjalna komisja pod przewodnictwem gruzińskiego historyka i działacza społecznego Iwane Dżawachiszwilego powierzyła Henrykowi Hryniewskiemu zadanie opracowania oprawy graficznej dzieł Ilji Czawczawadzego, klasyka gruzińskiej literatury¹⁶³. Książka ta została wydana w 1914 r. przez Michaila Gedewaniszwilego i była wielkim wydarzeniem w życiu kulturalnym i literackim Gruzji¹⁶⁴. Hryniewski był też autorem cyklu akwarel „Z historii Pułku Kuryrńskiego”, na których rozrysował miejsca bitew oraz XIX-wieczną broń, z zachowaniem detali historycznych oraz etnograficznych. Jego prace często też przedstawiały widoki gór i morza. Pejzaże te były pełne świeżości—niebieskie, różowe, popielate i brązowe. Do najbardziej znanych należą: „Duży i mały Ararat”, „Pejzaż górski”, „Pejzaż morski”, „Latarnia morska” czy „Żaglowiec”.

Po opracowaniu szaty graficznej „Dzieł zebranych” Ilji Czawczawadzego (w latach 1912-13), Hryniewski podjął się z podobnym zaangażowaniem wykonania innego projektu—zaprojektowania w gruzińskim stylu narodowym dekoracji ściennej na budynku Banku Szlacheckiego¹⁶⁵. Projekt ten wykonał w 1914 r. wraz z architektem Anatolijem Kalginem i otrzymał za niego pierwszą nagrodę w konkursie na projekt budynku Banku Szlacheckiego¹⁶⁶.

¹⁶² Jej uczniami byli znakomici gruzińscy tancerze i tancerki, m.in. Wachtang Czabukiani, Irina Aleksidze, Mania Bauer, Wera Cignadze, Lili Gwaramadze i Jana Lesińska.

¹⁶³ W 1908 r. jury konkursu na najlepszy projekt nagrobka dla pisarza Ilji Czawczawadzego odbywało posiedzenia w pracowni Hryniewskiego, on sam zresztą brał aktywny udział w jego obradach.

¹⁶⁴ Jedną z ilustracji Hryniewskiego przedstawiała piękną Gruzinkę na tle gór. Jej postać stała się symbolem Gruzji, nazwano ją „kartinis deda” („matką Gruzji”). Od momentu wydania książki ilustracja ta była wielokrotnie przedrukowywana w gruzińskich podręcznikach szkolnych. Postać „matki Gruzji” towarzyszy tam zawsze wierszowi Czawczawadzego o tym samym tytule. (Patrz > Materiały archiwalne, Prace, il. nr 58).

¹⁶⁵ Hryniewski był też autorem projektu budynku Głównego Zarządu Kolei oraz stadionu piłkarskiego Dynamo Tbilisi (projekt przed przebudową), który wykonał wraz ze swoim uczniem Arczielem Kurdianim. (Patrz > Materiały archiwalne, Prace, il. nr 63-66).

¹⁶⁶ Obecnie w budynku dawnego Banku Szlacheckiego mieści się Biblioteka Parlamentu Gruzji, zwana Narodową. Wnętrze do dziś zdobi polichroma projektu Hryniewskiego.

Profesor Wachtang Beridze, badacz starożytnej gruzińskiej architektury, a niegdyś student Hryniewskiego, tak pisał o swoim mistrzu: „Mogę bez przesady powiedzieć, że budynek ten [bank] to współczesna interpretacja dziedzictwa gruzińskiej architektury. (...) Gruziniński Bank Szlachecki z pewnością zajmuje honorowe miejsce w historii sztuki gruzińskiej. Wkład Hryniewskiego w tę historię jest nie do przecenienia”.

W 1921 r. piastując stanowisko kierownika Wydziału Sztuk Plastycznych przy Komitecie Oświaty Gruzji (Narkompros Gruzji), Hryniewski popierał ideę powołania Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi. Od 1922 r., tj. od dnia powstania Akademii, na Wydziale Architektury wykładał rysunek architektoniczny i perspektywę, od 1923 r. był też dziekanem tego wydziału, a od 1927 r. prorektorem ds. nauki tej uczelni (zwolniony z tej funkcji na własną prośbę w 1929 r.).

Jako prorektor ASP w Tbilisi starał się rozszerzyć wydział o nowe jednostki—sztuki kina, plakatu, czy malarstwa ściennego. Był autorem projektu statutu tej uczelni¹⁸⁷, gdzie szczegółowo wyłożył cele i zasady działania tej instytucji oraz sposoby zarządzania nią. Pod koniec lat 20. XX w. ASP w Tbilisi przeżywała ciężkie chwile. Kwestionowano zasadność istnienia na Akademii Wydziału Architektury. Postulowano, aby wydział ten istniał tylko i wyłącznie na tbiliskim Uniwersytecie. Hryniewski zdecydowanie wystąpił przeciwko temu pomysłowi, argumentując, że: „Architektura jako dziedzina sztuki jest ściśle związana z malarstwem i rzeźbą, a wydzielając ją jako dziedzinę samodzielną, narusza się równowagę i harmonię całości sztuk pięknych”¹⁸⁸.

W 1937 r. Hryniewski padł ofiarą szalejących wtedy bolszewickich represji. Zadenuncjowany przez „trójkę”¹⁸⁹, został aresztowany i rozstrzelany w marcu 1938 r.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Oryginał statutu Akademii Sztuk Pięknych, patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty.

¹⁸⁸ „Заря Востока”, 1928, № 153 [„Zorza Wschodu”, 1928, nr 153].

¹⁸⁹ Jeden z organów stworzonych na potrzeby Wielkiej Czystki lat 30. XX w. Tzw. „trójki” były rodzajem trzyosobowych administracyjnych kolegii upoważnionych do wydawania wyroków (aresztowanie podejrzanego odbywało się najczęściej na podstawie donosu).

Jego pracownia została splądrowana, a większość prac uległa zniszczeniu.

UZUPEŁNIENIE

W swoim życiorysie¹⁹¹ spisany w 1934 r. Henryk Hryniewski pisze, iż jest autorem dwóch opracowań naukowych: „Analiza gruzińskiego ornamentu” oraz „Perspektywa linearna i teoria cienia dla malarzy i architektów”.

„Perspektywa linearna i teoria cienia dla malarzy i architektów” została wydana drukiem w 1934 r., zaś wydania „Analizy gruzińskiego ornamentu” Hryniewski nigdy się doczekał—został bowiem, jak wiemy, aresztowany w 1937 r.

Książka o takim samym tytule została wydana w 1958 r. przez A. Krawczenkę i N. Karalaszwillę, byłych współpracowników Hryniewskiego. Można więc założyć, iż obaj autorzy w jakimś stopniu opierali się na materiale opracowanym przez samego Hryniewskiego, choć trudno dziś z całą pewnością stwierdzić, które rysunki mogły wyjść spod jego ręki. Nie można jednak tego całkowicie wykluczyć. Wiadomo także, że w owym czasie nazwisko Hryniewskiego, uznawanego oficjalnie za „wroga narodu”¹⁹², nie mogło się pojawić w żadnej dopuszczonej do druku publikacji.

Prof. Henryka Justyńska
Tbilisi 2007 r.

¹⁹⁰ Na podstawie listu dot. rehabilitacji Henryka Hryniewskiego, udostępnionego przez panią Eteri Ciciszwilli (patrz > Materiały archiwalne, Dokumenty), znana jest dokładna data egzekucji (4 marca 1938 r., a nie luty 1938 r., jak wcześniej sądzono).

¹⁹¹ Patrz > Curriculum vitae

¹⁹² Pełna jego rehabilitacja nastąpiła dopiero w 1989 r. na wniosek Stowarzyszenia „Memorial”.

ჰენრიკ ჰრინვესკი¹⁹³

ჰენრიეტა იუსტინსკაია*

(1869 - 1938 წწ.)

1869 წელს ქუთაისში გადმოსახლებული პოლონელის ოჯახში დაიბადა გამოჩენილი მხატვარი, არქიტექტორი, ხელოთმომღერების მკვლევარი და საზოგადო მოღვაწე ჰენრიკ ჰრინვესკი.

მამის გარდაცვალების შემდეგ დედამ იგი ევროპაში წაიყვანა, სადაც ჰრინვესკიმ საშუალო და უმაღლესი განათლება მიიღო: ფლორენციაში დაამთავრა სამხატვრო აკადემია, მანამდე კი ორი წელი სწავლობდა არქიტექტურის ფაკულტეტზე გერმანიაში, კარლსრუეში.

1898 წელს ჰ. ჰრინვესკი საქართველოში დაბრუნდა. ცხოვრობდა თბილისში, სადაც აქტიურ შემოქმედებით მოღვაწეობას ეწეოდა, მონაწილეობდა უველა გამოფენაში, რომელსაც „ნატიფი ხელოვნების წახალისების კავკასიის საზოგადოება“ აწუბდა. 1904 წლიდან იგი ამ საზოგადოების მდივნად აირჩიეს, 1907 წლიდან კი მისი მუდმივი წევრი გახდა. ჰენრიკ ჰრინვესკი ამავე საზოგადოებასთან არსებულ სამხატვრო სკოლაში ხატვასაც ასწავლიდა. საკუთარი შერობა არც საზოგადოებას გააჩნდა და არც სკოლას. ამიტომ როდესაც 1902 წელს მათ გრიბოედოვის 22 ნომერში, დღევანდელი სამხატვრო აკადემიის შერობა, ფართი გამოუყოთ, ეს ფაქტი განსაკუთრებული ზარ-ზეიმიით აღინიშნა¹⁹⁴ სკოლა ფერწერისა და ქანდაკების სკოლად გადაკეთდა და პეტერბურგის სამხატვრო აკადემიას დაექვემდებარა. 1918 წელს მის დირექტორად დანიშნა ჰენრიკ ჰრინვესკი, რომელიც ამ

* ჰენრიეტა იუსტინსკაია არის თბილისის სამხატვრო აკადემიის პროფესორი, ავტორი ალბომისა „პოლონელი მხატვრები საქართველოში“ 2006, თბილისი წინამდებარე მონოგრაფია ასახავს 8 წლის განმავლობაში შეგროვილი კვლევითი მასალის ნაწილსა და ამ წლების განმავლობაში ჩატარებულ შემოქმედებით სამუშაოს.

¹⁹³ ჰ. იუსტინსკაია, „პოლონელი მხატვრები საქართველოში“, თბილისი, 2006.

¹⁹⁴ 1902 წლის 22 სექტემბერს შენობა აკეთებულ შემდეგ ერთ-ერთ დარბაზში ჩატარდა სხდომა. სხდომაზე მოკლე ისტორიული მიმოხილვით გამოვიდა საზოგადოების უზუცესი წევრი, მისი ვიდე თაქმ/დღომარე ფელიქს ხოდოროვიჩი, ხოლო მომავალ ვგებზე ისაუბრა მხატვარმა ზოგად ციონგლისკიმ. გახუთი „აკაკი“ 1902, №52.

თანამდებობაზე რჩებოდა 1921 წლამდე, ვიდრე სკოლა თბილისის სამხატვრო აკადემიად გარდაიქმნებოდა. 1921 წელს ჰენრიკ ჰორნევისის სახალხო განათლების მთავარ სამხატვრო კომიტეტში განყოფილების გამგის თანამდებობა უკავია და აქტიურად მონაწილეობს სამხატვრო აკადემიის ჩამოყალიბებაში.

ჰენრიკ ჰორნევისი ხატვასა და პერსპექტივას ასწავლიდა ასევე სამშენებლო ტექნიკაში. 1922 წელს სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს მიერ იგი არჩეულ იქნა არქიტექტურული ხატვის პედაგოგად პოლიტექნიკურ ფაკულტეტზე. რომელიც შემდეგ ინდუსტრიულ ინსტიტუტად გადაკეთდა (დღევანდელი პოლიტექნიკური უნივერსიტეტი).

1905-1910 წლებში ჰორნევისი თანამშრომლობდა გაზეთებში „ცნობის ფურცელი“ და „კვალი“, სადაც აქვეყნებდა ჩანახატებს ნატურიდან, როგორცაა, მაგალითად, „მოქალაქეთა ჩხრეკა ქუჩაში“, 1906 წ. №375, „სომხებისა და თათრების შეჯახება თბილისში“, 1906 წ. №309 და სხვ.

„ნატიფი ხელოვნების წახალისების კავკასიის მხარეადრეობაში“ ჰენრიკ ჰორნევისი საქართველოს ძველ არქიტექტურასა და ფერწერას იყვლევდა. მონაწილეობდა სამეცნიერო-მხატვრულ მიგლივებებში ძველი ფრესკების, ოსაზმენტების, რელიეფებისა და სხვა ნიმუშების სახაზობად და ნატურიდან ჩანახატების გასაკეთებლად. შეგროვილი მასალის საფუძველზე მან დაწერა მეცნიერული ნაშრომი „ქართული ორნამენტის ანალიზი“ და ჩანახატებისა და აკვარელებისაგან შექმნა ალბომი „ძველი ქართული არქიტექტურა“. მან ასევე გამოსცა სახელმძღვანელო — „მხატვლობითი პერსპექტივა და ჩრდილების თეორია“. 1910 წელს კი შექმნა კანკალი ახლდადამუშავებული ქვაშეშის ეკლესიისათვის. იმავე 1910 წელს ჰორნევისი საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ჩამოყალიბებაში მონაწილეობდა. 1915 წ. შექმნა ილუსტრაციების ციკლი წიგნისათვის „ჟორინისკის პოლის ისტორია“, რომელიც გამოსაცემად მზადდებოდა. ჰორნევისი მუშაობდა აგრეთვე თბილისის „კუსტართა“ კომიტეტში ქართული სალხური რეწვის (ხალიჩების, კერამიკისა და ა.შ.) აღსადგენად. 1921 წ. შეუვანილ იქნა კომისიაში, რომელიც იმდროინდელ კავკასიის მუზეუმში არსებული ნივთების სამეცნიერო და მხატვრულ

ღირებულებას ამოწმებდა. 1916 წ. არქიტექტორ ანატოლი კალგინთან ერთად მონაწილეობა მიიღო საქართველოს პანთეონის პროექტირების კონკურსში. პროექტს პირველი პრემია მიეკუთვნა.

ჰ. ჰორნევისის სახელოსნოში, მისი იტალიური მონაწილეობით, მიმდინარეობდა ილია ჭავჭავაძის საფლავის ძეგლის საკონკურსო პროექტების განხილვა (1908 წ.). იგი აქტიურად მონაწილეობდა აგრეთვე წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში ყველა მხატვრულ-არქიტექტურული საკითხის განხილვის პროცესში. ჰ. ჰორნევისი მუშაობდა სცენოგრაფიაშიც — მხატვრულად გააფორმა ოპერის თეატრის რამდენიმე სპექტაკლი. მისმა მუშაობებმა მარია პერინმა, წარსულიმ ცნობილმა იტალიელმა ბალეტრინამ, სახალხო სტუდია ჩამოაყალიბა. მარია პერინის მოწაფეები იყვნენ შემდგომში ქართული ბალეტის გამოჩენილი ოსტატები: ვახტანგ ჭავჭავაძი, ლილი გვარამაძე, ირინა ალექსიძე, ვერა წიგნაძე, იანა ლუსინსკა, მარია ბაუერი და სხვები.

1912 წ. სპეციალურმა კომისიამ ივანე ჯავახიშვილის თავმჯდომარეობით ჰ. ჰორნევისის ქართული ლიტერატურის კლასიკოსის ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა კრფლისათვის ილუსტრაციების შექმნა დაავალა. წიგნი 1914 წ. დაიბეჭდა მიხეილ გედევანიშვილის გამომცემლობით და დიდ მოვლენად იქცა საქართველოს კულტურულ ცხოვრებაში. ასეთივე პასუხისმგებლობით მუშაობდა იგი სათავადაზნაურო ბანკის შენობის პროექტის ქართულ სტილში გადაწყვეტაზე — ეს პროექტი მან არქიტექტორ ანატოლი კალგინთან თანამშრომლობით განახორციელა 1914 წ. და პირველი პრემია დაიმსახურა. დღისათვის ამ შენობაში განთავსებულია პარლამენტის საკარო ბიბლიოთეკა. ინტერიერი მოხატულია ჰ. ჰორნევისის ესკიზების მიხედვით და ქართულ სტილში შესრულებულ ორნამენტულ კომპოზიციებს წარმოადგენს. პროფესორი ვახტანგ ბერიძე თავის მოგონებებში (ბერიძე ვ., „მოგონებები“, თბილისი 1987.) წერდა: „სწორედ დემოკრატიული თავისუფალი აზროვნება წარმოადგენს ჰ. ჰორნევისის ღირსებას. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ბანკის, „ახლანდელი ბიბლიოთეკის“, შენობა ეროვნული ხუროთმოძღვრული მემკვიდრეობის ახლებური ინტერპრეტაციის, ახლანდელი სიტყვით რომ

ვთქვათ, „შემოქმედებითი ათვისების“ საუკეთესო ნიმუშია თბილისში. „ქართულ ბანკს“ საპატიო ადგილი უჭირავს ახალი ქართული ხელოვნების ისტორიაში და აქ მ.ჭრინვესკის დეწლი ძალიან მნიშვნელოვანია“.

1922 წლიდან, თბილისის სამხატვრო აკადემიის ჩამოყალიბების დღიდან, მ.ჭრინვესკი არქიტექტურის ფაკულტეტზე ასწავლიდა პერსპექტივას და არქიტექტურულ მხატვრობას. ის არჩეული იყო პროფესორად და ამ ფაკულტეტის დეკანად, ხოლო 1927 წლიდან პრორექტორად. 1927 წელს მ.ჭრინვესკი მოითხოვდა, სამხატვრო აკადემიაში გაეხსნათ ახალი ფაკულტეტები: თეატრალურ-დეკორატიული ხელოვნების, ფრესკული ფერწერის, კედლის მონატების, კინო-ხელოვნების, მასობრივი სახალხო დღესასწაულების გაფორმების, პლაკატის, ქსოვილების, ხალიჩების და სხვ. მანვე შეიმუშავა „საქართველოს სამხატვრო აკადემიის დებულება“, რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო აკადემიის მიზნები, მართვის ორგანოთა სტრუქტურა, მუშაობის პრინციპები და საშუალებები. დებულება შეიცავდა ერთ ასეთ მნიშვნელოვან წინადადებას — სახელოსნოში სწავლის პირველი წელი ჩათვლილიყო საცდელად, რომლის გასვლის შემდეგაც ხელმძღვანელს შეუძლებოდა, მოსწავლე თავისი სახელოსნოდან გაერიცხა. ჭრინვესკის მიერ შემუშავებული დებულების ძირითადი პრინციპები შენარჩუნებულ იქნა აკადემიის შემდგომ მუშაობაშიც. 20-იანი წლების ბოლოს დაისვა საკითხი არქიტექტურის ფაკულტეტის ლიკვიდაციის ან მისი სახელმწიფო უნივერსიტეტში გადატანის შესახებ. მ.ჭრინვესკი ამის წინააღმდეგი იყო და წერდა: „არქიტექტურა, როგორც ხელოვნება, ისე მივდგომოდა დამკვირვებელი კანდაკეებსა და ფერწერასთან, რომ მათი გახლეჩა ორგანულად შეუძლებელია სახვითი ხელოვნების ერთობლიობის ჰარმონიის დაუშლელად“.¹⁹² მ.ჭრინვესკის მხარი დაუჭირეს პროფესორებმა დათი კაკაბაძემ, იაკობ ნიკოლაძემ, გიორგი ჩუბინაშვილმა.

1926 წ. მ.ჭრინვესკი თავის უოფელ მოსწავლე არჩილ ქურდიანთან ერთად მონაწილეობდა თბილისის „დინამო“-ს სტადიონის პროექტირებაში. ამავე პერიოდში მ.ჭრინვესკის

პროექტით აშენდა ამიერკავკასიის რკინიგზის სამმართველოს შენობა ქ.თბილისში. 1937 წ. მ.ჭრინვესკი პოლიტიკური რეპრესიების მსხვერპლი გახდა, დასმენის საფუძველზე ის დააპატიმრეს, მისი სახელოსნო გააპარტახეს, სახელოსნოში არსებული ნამუშევრები კი გაანადგურეს. მისი დაპატიმრებისთანავე სამხატვრო აკადემიის 1937 წლის 15 დეკემბრის 460 ბრძანებით მ.ჭრინვესკი გაათავისუფლებულია სამუშაოდან, თანაც არა როგორც პროფესორი, არამედ როგორც პერსპექტივის მანქანებელი. მისი გვარი ფიგურირებს რეპრესიების დროს დახვრეტილთა 1938 წლის მარტის¹⁹³ სიაში.

დაწარმოი

1934 წლით დათარიღებულ თავის ავტობიოგრაფიაში¹⁹⁷ ჰენრიკ ჭრინვესკის მითითებული აქვს, რომ იგი ორი მონოგრაფიის ავტორია: „ქართული ორნამენტის ანალიზი“ და „მხაზველობითი პერსპექტივა და ჩრდილების თეორია მხატვრებისა და არქიტექტორებისათვის“. „მხაზველობითი პერსპექტივა და ჩრდილების თეორია მხატვრებისა და არქიტექტორებისათვის“ 1934 წ. გამოქვეყნდა. რაც შეეხება „ქართული ორნამენტის ანალიზს“, ავტორი მის გამოცემას ვერ მოუწერო, რადგან, როგორც ცნობილია, იგი 1937 წ. დააპატიმრეს. 1958 წ. ა. კრაჭინკოსა და ნ. უარალაშვილის, ერთ დროს მ.ჭრინვესკის თანამშრომლების, ავტორობით გამოიყვა იმავე სახელწოდების წიგნი. საფუძველს მოკლებული არ არის ვარაუდი, რომ ავტორებმა აღნიშნული წიგნი, უოვლ შემთხვევაში მისი გარკვეული ნაწილი, თავად მ.ჭრინვესკის მიერ მომზადებული მასალების საფუძველზე გამოსცეს. რთულია დანადგვლებით იმის დადგენა, თუ როგორი ნახატები შეიძლება, უოფილიყო საკუთრივ ჭრინვესკისეული, თუმცა არც ის უნდა

¹⁹² „ხარია ვოსტოკა“, №153, 1928 წ.

¹⁹³ დახვრეტის თარიღი (დღისათვის ასეთად ცნობილია 1938 წლის 4 მარტი და არა 1938 წლის ფებრუალი) მითითებულია მ.ჭრინვესკის რეაბილიტაციის წერილში, რომელიც ქ-მან უფრო ციტიციონა მოიპოვა (დაწვრილებით ინფორმაციისათვის იხ. ა. სააოკო მასალები).

¹⁹⁷ იხ. აღნიშნულ გამოცემაში.

გამოვირცხით, რომ ზოგიერთი, შესაძლოა, მართლაც მისი იყოს. ერთი რამ ნამდვილად უდავოა — იმ დროს ჰრინიუვსკის სახელის ხსენება არც ერთ პუბლიკაციაში არ შეიძლება, რადგან ის „სახლის მტრების“ რიგებში ირიცხებოდა.¹⁹⁸

პროფ. ჰენრიეტა იუსტინსკაია
თბილისი, 2007 წ.

Henryk Hryniewski¹⁹⁹
painter, set-designer, architect; co-founder of the Academy of Fine Arts in Tbilisi; b. 1869 in Kutaisi, Georgia; d. 1938, ? place of death and burial unknown.

He was born in a family of Polish political exiles. He graduated from Kutaisi High School and later continued his studies abroad—in Germany he graduated from the faculty of architecture (Polytechnics in Karlsruhe), and in Italy from the Academy of Fine Arts in Florence. In 1898 he returned to Georgia and from then on his life and work were a part of Georgian culture.

Henryk Hryniewski was an all-rounder: an outstanding painter, architect and researcher of Georgian medieval architecture, social activist, one of the founders of the Tbilisi Academy of Fine Arts and one of its first professors. He was interested in antiquity and he studied Georgian medieval monuments. He was the first-ever illustrator of “The Collected Works of Ilia Chavchavadze,” a Georgian literary classicist (published 1914 in Tbilisi by Mikhail Gedevanishvili). He was also the designer and author of the polychromatic interiors of the Noblemen’s Assembly Bank Building (now the Library of the Parliament of Georgia). In 1934 he published his book “A Practical Textbook on Linear Perspective” in Georgian (known also as “Linear Perspective and the Theory of Shade for Painters and Architects”). In 1937 Hryniewski was a victim of Stalinist political repression and was executed in March 1938.²⁰⁰

¹⁹⁸ შპს სოფლი რეაბილიტაცია მხოლოდ 1989 წ. საზოგადოება „მემორიალს“ აქტიური ძალისხმევით შედეგად გახდა შეაძლებელი

¹⁹⁹ Based on Justynska H., Polish Artists in Georgia, Tbilisi 2006, pp. 29-38.

ADDENDUM

In his Curriculum vitae from 1934²⁰¹ Henryk Hryniewski lists two monographs of his authorship: “The Analysis of Georgian Ornament” and “A Practical Textbook on Linear Perspective.” “A Practical Textbook on Linear Perspective” was published in 1934, but the author never saw “The Analysis of Georgian Ornament” in print, because, as we know, he was arrested in 1937. In 1958 a book under the same title was published by A. Kravchenko and N. Kharalashvili once Hryniewski’s associates. One can assume that the authors based their book, at least to some degree, on the materials prepared by Hryniewski himself. It is difficult to determine with certainty which drawings might have been actually his, but the possibility that some were cannot be excluded. We do know, however, that at the time Hryniewski’s name could not be mentioned in any publication as he was branded “an enemy of the people.”²⁰²

Prof. Henryka Justynska*
Tbilisi, 2007

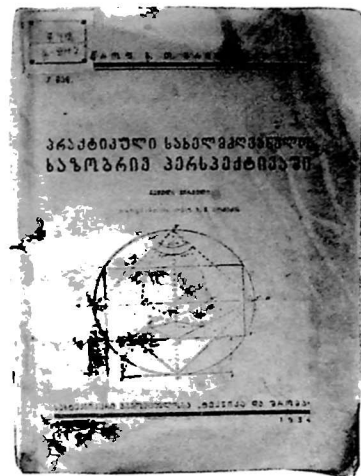
* Professor of the Academy of Fine Arts in Tbilisi. She is the author of an album “Polish Artists in Georgia” (Tbilisi 2006). She has been studying the creative activities of Polish artists in Georgia for almost 8 years. The present publication comes, to an extent, as a result of these studies

²⁰⁰ The exact date of his execution (March 4, 1938) is given according to the newly discovered documents, i.e. his rehabilitation letter (see > Archival materials, Documents).

²⁰¹ See > Curriculum vitae.

²⁰² He was fully rehabilitated only in 1989 as a result of efforts of the “Memorial” Society.

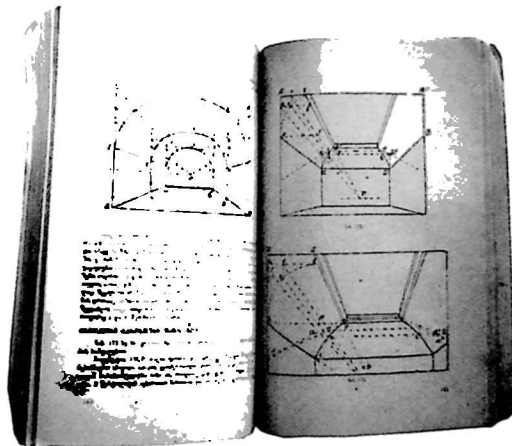
Post Scriptum

Egzemplarz zaginionego podręcznika autorstwa Henryka Hryniewskiego „Perspektywa linearna i teoria cienia dla malarzy i architektów”, znanego też jako „Praktyczne wskazówki o perspektywie linearnej”, (Tbilisi, 1934) został niedawno odnaleziony podczas prac remontowych w piwnicach Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi.

ჰ. ჰრინევსკის წიგნი „პრაქტიკული სახელმძღვანელო ხაზობრივ პერსპექტივაში” (თბილისი 1934) ახლახანს აღმოაჩინეს თბილისის სამხატვრო აკადემიის სარდაფში სარემონტო სამუშაოების დროს.

A copy of Henryk Hryniewski's book “A Practical Textbook on Linear Perspective (known also as “Linear Perspective and the Theory of Shade for Painters and Architects” (Tbilisi 1934) has recently been found in the basement of the Academy of Fine Arts in Tbilisi during reconstruction works.

A list of illustrations

All sizes in centimeters.

Abbreviations (dim.?) (date?) indicate that at the time of writing data concerning the size of works or the year in which they were created were not available to the authors of this publication.

CONFERENCE SPEECHES

1.
Hermit, watercolor on paper, 27 x 37, 1912-13, illustration for I. Chavchavadze's poem "The Hermit," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol. 1.
2.
Is that a Man?!, watercolor on paper, 27 x 36, 1912-13, illustration for I. Chavchavadze's short story "Is that a Man?!" "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol. 1.
3.
The Widow of the House of Otar, watercolor on paper, 27 x 36, 1912-13, illustration for I. Chavchavadze's short story "The Widow of the House of Otar," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol. 1.
4.
Mtskheta, india ink on paper, (dim. ?), 1912-13, illustration for I. Chavchavadze's poem "The Vision," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol. 1.
5.
Tbilisi, india ink on paper, (dim. ?), 1912-13, illustration for I. Chavchavadze's poem "The Vision," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol. 1.
6.
Dimitri Tavadzebuli leaving Tbilisi, watercolor on paper, 27 x 36, 1912-13, illustration for I. Chavchavadze's poem "Dimitri Tavadzebuli (the Self-Sacrificing)," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol. 1.
7.
Dimitri Tavadzebuli meeting the Khan, watercolor on paper, 27 x 36, 1912-13, illustration for I. Chavchavadze's poem "Dimitri Tavadzebuli (the Self-Sacrificing)," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol. 1.

8.
Saint Nino, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
9.
Saint George, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
10.
Iconostasis, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
11.
Evangelists Mathew and Luke, The Holy Gate, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
12.
Evangelists Marc and John, The Holy Gate, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
13.
Annunciation, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
14.
Preaching Christ, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
15.
Archangel Gabriel, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi
16.
Blessed Virgin Mary, Kvashveti Orthodox Church, Tbilisi

REMINISCENCES ABOUT HENRYK HRYNIEWSKI

17.
Ekaterina Vashakhidze, Henryk Hryniewski's student and assistant
18.
Mikhail Gedevanishvili, Henryk Hryniewski's client, ca. 1890
19.
Coat of arms of the Gedevanishvili family; drawing by Dimitri Gedevanishvili, Mikhail Gedevanishvili's son (Christ's tunic in the center of the field)
20.
Poster advertising "The Collected Works of Ilia Chavchavadze" designed by Henryk Hryniewski

ARCHIVAL MATERIALS: PHOTOGRAPHS

21.
Members of the Caucasus Society for the Promotion of Fine Arts on the balcony of the Society's building (currently the Academy of Fine Arts, Tbilisi), 1902
 22.
Members of the Caucasus Society for the Promotion of Fine Arts, 1902
 23.
The same photograph (see > photo No 22); Henryk Hryniewski's face smeared with ink (probably after his arrest)
 24.
Henryk Hryniewski with lecturers of the Academy of Fine Arts in the courtyard of the Academy, ca. 1935
 25.
Henryk Hryniewski with his associates in his atelier, ca. 1935
 26.
Henryk Hryniewski with a group of architects and sculptors in Dzhvari Orthodox Church, ca. 1922
 27.
Henryk Hryniewski with his associates, ca. 1935 (from the left: A. Kravchenko, H. Hryniewski, R. Eristavi, E. Vashakhidze)
 28.
Henryk Hryniewski's atelier
 29.
Lecturers of the Academy of Fine Arts in Tbilisi, ca. 1925
 30.
Lecturers of the Academy of Fine Arts in Tbilisi, probably 1926 (the photograph is glued and there is a visible cut—Henryk Hryniewski was cut out of the picture)
 31.
Back of the same photograph (see > photo No 30); there is a visible trace of glueing
 32.
Courtyard of the Academy of Fine Arts in Tbilisi, 1920s
 33.
Academy of Fine Arts in Tbilisi, 1920s; Henryk Hryniewski's apartment and his atelier were located in the building with a cupola
-

34.
One of the ateliers in the Academy of Fine Arts in Tbilisi, ca. 1925

35.
Interior of an apartment possibly belonging to Henryk Hryniewski

36.
Facade of the Academy of Fine Arts in Tbilisi, ca. 1910

ARCHIVAL MATERIALS: DOCUMENTS

37.
List of lecturers of the Academy of Fine Arts in Tbilisi in a Log Book; Henryk Hryniewski—teacher of watercolor and perspective, entry dated Sept. 20, 1934

38.
List of the employees, Georgian Academy of Fine Arts; 22, Griboyedov Street, tel.: 5-32
No 2; Name and surname – Hryniewski Henryk, son of Theodore; Age – 1870; Nationality – Polish; Background – nobleman; Party membership – none; Position – vice-rector, professor; Subject, chair – perspective; Employment starting date – 1922; Home address – 24, Griboyedov Street.

39, 40, 41, 42.
Henryk Hryniewski's letters. Recipient of the correspondence was Joseph Gedevanishvili, playwright, director of the Tbilisi Opera, social activist and secretary of the editorial board of "The Collected Works of Ilia Chavchavadze"

43, 44.
Draft Statute of the Academy of Fine Arts in Tbilisi prepared by Henryk Hryniewski

45.
Saved index card of Henryk Hryniewski's book "A Practical Textbook on Linear Perspective" (know also as "Linear Perspective and the Theory of Shade for Painters and Architects", Academy of Fine Arts in Tbilisi

742 Gryniewski, G.T.*
g-842 A Practical Textbook on Linear Perspective, vol.1
transl. by B.M. Gokhadze, M.Sc., Tbilisi, "Tekhnika da Shroma"
Publishing House, 1934
188 pages, 72 illustrations

*
Since Henryk Hryniewski's name entered the Georgian language thru Russian as intermediary, its transcription and pronunciation are that of the Russian language, Russian 'r' > Georgian 'g', instead of the Polish 'h'[G(ienrik) G(riniewski)].

46.
Decision to dismiss Henryk Hryniewski from the Academy of Fine Arts in Tbilisi. December 15, 1937, Log Book, Academy of Fine Arts in Tbilisi; Decision No 460: "As of December 15 of this year, dismiss Henryk Hryniewski lecturer of perspective from the position of dean of the Drawing Department."
signed: Silovan Kakabadze, Rector of the Academy

47.
Letter concerning the rehabilitation of Henryk Hryniewski (copy made available by Ms. Eteri Tsitsishvili)

48, 49.
Historical map of Georgia by Ivane Dzhavakhishvili, graphic design by Henryk Hryniewski

50, 51.
Postcards from the National Museum in Cracow, Poland, property of Henryk Hryniewski

52.
"La Composition Decorative" by H. Mayeux (Polish translation by W. Gerson, published Warsaw, 1896), property of Henryk Hryniewski

ARCHIVAL MATERIALS: WORKS

53.
Worker, india ink on paper, 18 x 24, 1912-13, illustration for "The Collected Works of Ilia Chavchavadze", vol.1.

54.
Hermit, watercolor on paper, 27 x 37, 1912-13, illustration for Ilia Chavchavadze's poem "The Hermit," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze", vol.1.

55.
The Widow of the House of Otar, watercolor on paper, 27 x 36, 1912-13, illustration for Ilia Chavchavadze's short story "The Widow of the House of Otar," "The Collected Works of Ilia Chavchavadze", vol.1.

- 56, 57.
Is that a Man?!, watercolor on paper, 27 x 36, 1912-13, illustrations for Ilia Chavchavadze's short story "Is that a Man?!" "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol.1.
58.
Mother Georgia, india ink on paper, 15 x 23, 1912-13, illustration for "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol.1.
59.
Worker, india ink on paper, 18 x 24, 1912-13, illustration for "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol.1.
60.
Sleeping Maid, india ink on paper, (dim.?), 1912-13, illustration for "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol.1.
61.
Kvareli Mountain, india ink on paper, (dim.?), 1912-13, illustration for "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol.1.
62.
Pavlovski Park, india ink on paper, (dim.?), 1912-13, illustration for "The Collected Works of Ilia Chavchavadze," vol.1.
- 63, 64, 65.
Design for the Dinamo Tbilisi Stadium (architect Archil Kurdiani with Henryk Hryniewski's collaboration)
66.
The building of the Railway Board, designed by Henryk Hryniewski, 1934, Tbilisi
- 67, 68, 69, 70, 71, 72.
Frescoes, ca. 1913-16, Library of Parliament, Tbilisi (interior of the former Noblemen Assembly Bank Building)
73.
Tsugrughasheni Monastery, 13th c., general view, watercolor on paper, 41 x 59, (date?)
74.
Pitareti Orthodox Church, vertical section, watercolor on paper, 55 x 91, 1907
75.
Tskromi Monastery, 7th c., watercolor on paper, 46 x 65, (date?)
76.
Ateni Monastery, watercolor on paper, 28 x 34, 1901
77.
Tsugrughasheni Monastery, 13th c., watercolor on paper, 41 x 59, (date?)
78.
Ertatsminda Monastery, 13th c., watercolor on paper, 24 x 51, (date?)
79.
Kintsvisi Orthodox Church, bell tower, 12th c., view of Eastern facade, watercolor on paper, 31 x 40, (date?)
80.
Pitareti Monastery, 13th c., interior, watercolor on paper, 46 x 58, 1911
81.
Bolnisi Basilica, 5th c., watercolor on paper, 29 x 44, 1912
82.
Biети Monastery, 13/14th c., watercolor on paper, 28 x 46, (date?)
83.
Surroundings of Rome, watercolor on paper, 27 x 15, (date?)
84.
Study of a horse, pencil on paper, 19,5 x 18, (date?)
85.
Seascape, watercolor on paper, 24 x 37, 1897
86.
Battle scene based on painting by Francis Rubo, watercolor on paper, 42 x 62, 1909
87.
Clashes between Armenians and Azeris in Tiflis, "Tsnobis Purtseli" (1906, No 306)
88.
Militiamen on barricade, "Tsnobis Purtseli" (1906, No 569)
89.
Militiamen lead the wounded, "Tsnobis Purtseli" (1906, No 569)
90.
Military and militia patrol on Vorontsovska VI street, "Tsnobis Purtseli" (1906, No 569)
-

91.
Body search of citizens on the streets of Tiflis, "Tsnobis Purtseli"(1906, No 375)
92.
Venice, india ink on paper, 10,5 x 18, (date?)
93.
Seascape, oil on canvas, 48 x 74, 1906
94.
Lighthouse, gouache on paper, 28 x 40, (date?)
95.
Bazaar in Venice, gouache on cardboard, 34 x 64, (date?)
96.
Seascape, oil on cardboard, 18,8 x 27,5, (date?)
97.
Ararat, watercolor on cardboard, 29 x 48, (date?)
98.
Ararat and Little Ararat, watercolor on cardboard, 28 x 50, (date?)
99.
The Portrait of Begtabegov, oil on canvas, 76 x 64, 1899
100.
Ruins of a fortress, gouache on paper, 22 x 12,5, (date?)
101.
A Woman, pencil on paper, 9,5 x 7,5, (date?)
102.
Khveshi Orthodox Church, watercolor on cardboard, 33 x 50, 1912
103.
Landscape, oil on canvas, (dim.?), (date?)
104.
Akaki in the Pantheon, painting by Henryk Hryniewski presented to Akaki Tsereteli on the occasion of the fiftieth anniversary of his literary career celebrated in 1908.
(The painting was used on the cover of A. Shanidze's book "Akaki's Jubilee," Tbilisi 2006) [Akaki Tsereteli (1840-1915) outstanding Georgian writer and social activist, he worked together with Iliа Chavchavadze for Georgian national renewal].

- 105, 106, 107, 108.
Little dancers, students of Maria Perini's ballet studio [Maria Perini was Henryk Hryniewski's wife], pencil/watercolor on paper, (dim ?), (date?)
109.
Old Tbilisi, pencil, india ink on paper, (dim.?), (date?)
110.
The Caucasian Calendar for 1912, cover design, watercolor on paper
- 111, 112, 113, 114.
From the history of Kurinski regiment, gouache on paper, series, (dim.?), (date?)
115.
Georgian ornaments, india ink on paper, (dim.?), (date?)
116.
Ornaments from Henryk Hryniewski's pattern-book for his students

ARCHIVAL MATERIALS: GEORGIAN ORNAMENT

- 117, 118.
Illustrations from the album "The Analysis of Georgian Ornament" by A. Kravchenko and N. Kharalashvili, Henryk Hryniewski's associates, published in 1958 in Tbilisi [see > Henryk Hryniewski's biography, Addendum].

Aneks დანართი Appendix

SPIS SKRÓTÓW.

dok. = dokument
il. = ilustracja
zdj. = zdjęcie

შემოქმედების ჩამონათვალი

ილ = ილუსტრაცია
საბ = საბუთი
ფ = ფოტოსურათი

Materiały archiwalne wykorzystane w niniejszym opracowaniu stanowią własność: / წინამდებარე ნაშრომში გამოყენებული საარქივო მასალები მოგვეწოდეს: / The archival materials used in this volume were made available by:

Akademi Sztuk Pięknych w Tbilisi / თბილისის სამხატვრო აკადემიის არქივი / The Academy of Fine Arts in Tbilisi
dok./ საბ./ doc.: 37, 38, 43, 44, 45, 46, 50, 51, 52
il./ ილ.: 105, 106, 107, 108, 109, 110, 115, 116
zdj./ ფ./ phot.: 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36

Gruzńskiego Narodowego Muzeum Sztuki im. Szahry Amiranaszwilliego w Tbilisi / საქართველოს ხალხური და გამოყენებითი ხელოვნების თბილისის სახელმწიფო მუზეუმბა / The Shalva Amiranashvili Georgian National Museum of Art
il./ ილ.: 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 111, 112, 113, 114

Państwowego Muzeum Literatury Gruzji im. Giorgi Leonidzego / გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმბა / The Giorgi Leonidze State Museum of Georgian Literature
dok./ საბ./ doc.: 39, 40, 41, 42
il./ ილ.: 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62

Muzeum Ilii Czawczawadzego w Saguramo / ილია ჭავჭავაძის საცურაო სახლ-მუზეუმბა / The Ili Chavchavadze House Museum in Saguramo
il./ ილ.: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 53, 58, 59, 60, 61

Eteri Cichszvil / ეთერ ციციშვილიზა / Eteri Tsisishvili
zdj./ ფ./ phot.: 17, 25, 27
dok./ საბ./ doc.: 47

Archie Darchia / არჩილ დარჩიაზა / Archil Darchia
il./ ილ.: 92

Manana Gedewanishvili / მანანა გედევანიშვილიზა / Manana Gedevanishvili
zdj./ ფ./ phot.: 18, 19, 20

Lejla Nanitashvili / ლეილა ნანიტაშვილიზა / Leyla Nanitashvili
dok./ საბ./ doc.: 39, 40, 41, 42

Helena Rodkiewicz / ელენე როდკევიჩიზა / Helene Rodkiewicz
il./ ილ.: 103

Lewana Takhtakishvili / ლევან ტახტაკიშვილიზა / Levana Takhtakishvili
il./ ილ.: 83

Innych kolekcjonerów / სხვა კოლექციონერებბა / other collectors
dok./ საბ./ doc.: 48, 49
il./ ილ.: 84, 87, 88, 89, 90, 91

ფოტ./ ფ./ phot.: 63, 64, 65, 66
Квирквелия Т. Архитектура Тбилиси, Сабოთა Сакартველო, Тбилиси, 1982 წ. 182 [Kvirkvelia T., Architektura Tbilisi, Tbilisi 1982 str. 182 / კვირკველია თ., თბილისის არქიტექტურა, საბოთა საქართველო, თბილისი, 1982 წ. გვ. 182 / Kvirkvelia T., Tbilisi's Architecture, Tbilisi 1982. p. 182]

il./ ილ.: 104
მანიძე ა., აკაკის იუბილე, თბილისი 2006. [Szaniдзе A., Jubileusz Akakiego, Tbilisi, 2006 / Shanidze A., Akaki's Jubilee, Tbilisi 2006]

il./ ილ.: 117, 118
კრავჩენკო ა., ვარალაშვილი ნ., ქართული ორნამენტი, საბოთა საქართველო, თბილისი, 1958 / Кравченко А., Каралашвили Н., Грузинский орнамент, Сабოთა Сакартველო, Тбилиси, 1958 [Kravchenko A., Karalashvili N., Anakza gruzińskiego ornamentu, Tbilisi 1958 / Kravchenko A., Karalashvili N., The Analysis of Georgian Ornament, Tbilisi 1958]

ფოტ./ ფ./ phot.: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 67, 68, 69, 70, 71, 72
Wykonaj Junj Mecziow/იური მეჩითოვისა/ by Yun Mechitov